

www.corum.bel.tr

© f t crmbelediyesi

SEHİR DEFTERİ

ÇORUM BELEDİYESİ KÜLTÜR - SANAT - EDEBİYAT DERGİSİ

YIL :1 SAYI :2

“

GÜN EKİLMESİN PENCEREMDEN

Ne doğan güne hükmüm geçer,
Ne halden anlayan bulunur;
Ah aklımdan ölümüm geçer;
Sonra bu kuş, bu bahçe, bu nur.

Ve gönül Tanrısına der ki:
- Pervam yok verdiğin elemden;
Her mihnet kabulüm, yeter ki
Gün eksilmesin pencereyden!

Cahit Sıtkı Tarancı

”

İÇİNDEKİLER

Başkan'dan.....	2
Başlarken	3
Kutadgu Bilig'ten	
Yusuf Has HACİP	4

ŞEHİR VE MEDENİYET

Osmanlı Şehrinden Avrupa Kentine	
Prof. Dr. Alaattin KARACA	6
Şehir ve İnsan...	
Prof. Dr. Suat KIYAK	10
Şehir ve Kültürel Bellek İlişkinine Dair	
Doç. Dr. Özlem SİR GAVAZ	12
Şehir mi, Kent mi?	
Halit Yıldırım	14
Canlı Kültür Ölü Kültür	
Metin DEMİRCİ	18
Şehrin İnsanı: Pahalı Zevklerin İnsanı, Ucuz Cesaretlerin	
Hüseyin KIR	21

ŞEHİR VE TARİH

Savaşın da Bir Adabı ve Ahlakı Vardır	
Prof. Dr. Özer ŞENÖDEYİCİ	24
Bünyanlı "Şehit Osman Abidesi"	
Abdulkadir OZULU	28
Seyyah Olup Şu Âlemi Gezenler	
Mustafa UÇURUM	30
Bir Selçuklu Mirası: Muzaffer Paşa Camii Minberi	
Nuran HAKYEMEZ	34
İskilip'te Az Bilinenler	
Nurettin TANAY	38
Traugott Fuchs	
Ali ALAKOÇ	40
Kahraman Kadınlar ve Çorumlu Kahraman:	
Hatice Kadın	
İlknur BEKTAŞ	42

ŞEHİR VE KÜLTÜR - SANAT

Çorum'un Cesur Kalemlere İhtiyacı Var	
Gülesin AĞBAL DEMİRELER	44
Ağlayan Şehir: HATTUŞA	
Erdal ŞAHİN	48

ŞEHİR VE ARASTA

Emek, Tevekkül, Kanaat: HAYVALI	
Numan YILDIZ	52

ŞEHİR VE EDEBİYAT

Şiir Dedikleri	
Gökçer ÖĞÜNÇ	54
Bülbülün Nidâsı	
Nuray ALPER	55
Günlerden Karga	
Kenan YAŞAR	56

Mehmet Akif ve Safahat'ın Hayatındaki Yeri ve Önemi	
Mehmet TATLISU	58
Kör Kandil	
Canan KÖKSAL	61
İnziva...	
Mehtap ALTAN	62
Hurafeler	
Mehmet OKUMUŞ	63
Safiye Hüseyin'in Öyküsü	
Mustafa ARIKOĞLU	64
Penceresini Kapatmayanlara	
Ayşe ÇALIŞKAN	66
Bostan Korkuluğu	
Şenay SULUK ŞENCER	68
Anadolu Kadını	
Leyla YILDIRIM	69
Sarı Tebessüm	
Ezgi Fatma AÇIKGÖZ	70
Gerçeği Ararken	
Seyit KÖSE	72
Bana Benzersin	
Sevda Doğan KARAKAŞ	73
Yuva	
Şahin ERTÜRK	74
Gülse'nin Günlüğünden Bir Çift Söz...	
Gülşen KIROĞLU	76
Uğurludağ'ım	
Ömer KİDAY	77

ŞEHİRİN NÂMELERİ

Sarı Sultan	
Hasan KORKMAZ	78
ŞEHİRİN HAFİZASI	
Çorum Halkevi ve Çorumlu Dergisi II	
Muzaffer GÜNDOĞAR	82
Çorum Beşlisi ve Sonrası	
Bahri GÜVEN	86
Devenin Tongurdağı	
Hasan Ali KALAYLIOĞLU	88

ŞEHİR VE İNSAN

Sevgiye Adanmış Bir Yaşam: Âşık Borani	
İbrahim GÖSTERİR	90
Bir Mülteci Yaşam Öyküsü: Najlaa	
Hasan KAHRAMAN	92
UZAKLAR	
Gönül Başkentimiz Kudüs	
Ahmet TURGUT	94

ŞEHİR DEFTERİ

ÇORUM BELEDİYESİ
KÜLTÜR - SANAT - EDEBİYAT DERGİSİ
YIL: 1 SAYI: 2
4 AYDA BİR YAYIMLANIR

Çorum Belediyesi Adına
İmtiyaz Sahibi
Dr. Halit İbrahim AŞGIN
Belediye Başkanı
Genel Yayın Yönetmeni
Turhan CANDAN
Yazı İşleri Sorumlusu
İsmail YAĞBAT

Yayına Hazırlayanlar
Hasan TOMUK
Halit YILDIRIM
Hüseyin KIR
Mehmet OKUMUŞ
Nilüfer AŞKIN
Çorum Belediyesi
Basın Servisi
Tel: (+90 - 364 225 08 10 - 1539
www.corum.bel.tr

Grafik Tasarım
Bir Medya
Yenişöle Mh. Gaz. Sk. No: 9/13
Tel: (+90-364)-225 68 64 ÇORUM
www.birmedya.net
Kapak Foto:
Ayşe ÇALIŞKAN
Baskı & Cilt
Semih Ofset Matbaa.
Sek. Yay. Sağ. İnş. San. Tic. Ltd. Şti.
Sertifika No: 40581
Büyük Sanayi 1. Cadde Yıpcı İş Ham
No: 74 İskitler Altındağ / ANKARA

Önemli Telefonlar

ZARİTA	153	POLİS	155
YANGIN	110	JANDARMA	156
SU ARIZA	185	CENAZE HİZ. ...	(0364) 213 8 351
ELEKTRİK ARIZA	186	BELED. BORÇ S. ...	(0364) 333 0 333
DOĞALGAZ ARIZA	187	BELEDİYE	(0364) 225 0 810

İletişim Adresi
sehirdefteri@hotmail.com

BAŞKAN'DAN...

*"Halk içinde muteber bir nesne yok devlet gibi
Olmaya devlet cihânda bir nefes sıhhat gibi."*

Muhibbi - Kanuni Sultan Süleyman

Gönül dünyamızın önemli mimarlarından ve irfan ehlinin son dönem temsilcilerinden Fethi Gemuhluoğlu, elden ele, dilden dile dolaşan "Dostluk Üzerine" adlı konferansında şöyle söylüyor:

"İnsana dost olmak, fikre dost olmak, coğrafyaya dost olmak, tarihe dost olmak, kendi vücuduna dost olmak, komşuya dost olmak gibi kademe kademe, ama entegre, bir bütün içinde bütün dostluklar söylenmeye mecburdur."

Biz de Çorum Belediyesi olarak barışın ve kardeşliğin şehri Çorum'dan tüm sanatsever dostlarımıza Şehir Defteri Dergimizde yayımladığımız şiirlerle, fikir yazılarıyla, denemelerle, fotoğraflarla sesleniyoruz.

Kültür ve sanat, insanın çevresiyle etkileşim içinde olmasını, etrafında olan bitene daha duyarlı olmasını, özgür düşünebilmesini ve kendini özgürce ifade etmesini sağlar. İyiye, güzele ve doğruya ulaşmanın etkili yollarından biri kültür ve sanattır. İnşallah, kişilere ve toplumlara bambaşka bir bakış açısı sağlayan kültür ve sanat alanında dergimizde yer alan yazılı ve görsel ürünler gönül dünyamıza güzel katkılar yapacaktır.

Dünya genelinde görülen Koronavirüs salgınının etkisi altında olduğumuz bugünlerde kültür, sanat ve bu alanlarda ortaya konan eserler bir sığınak görevi görüyor. İnşallah bu zor günlerden sonra hep birlikte çok daha güzel günlerde yeniden şiirler okuyacak, yazılar yazacak ve şarkılar söyleyeceğiz.

Üçüncü sayımızda buluşmak ümidiyle; huzurlu, mutlu ve sağlıklı günler temenni ediyorum.

"Hoşça bakın zatınıza..."

DR. HALİL İBRAHİM AŞGIN
Belediye Başkanı

Şehir Defteri
Nisan 2020

2

BAŞLARKEN...

Böyle bahar görmedik biz. Acaip bir şey oldu dünyada. Bin bir türlü gündem sıvışıp gitti de geriye tek gündem kaldı. Yarasa menşe'li "Corona" adlı bir virüs, Çin'in Wuhan kentinde, kimi insanları yatağa kimini mezara düşürmeye başladığında, biz (uzaktakiler) bir tiyatro izlercesine (adeta çekirdek çitleyerek) kaygısız tanıkları olduk mevzunun. "Ne pis millet bunlar, yarasa çorbası da ne; müstehaktır bu Çinlilere, Doğu Türkistanlıların âhı tuttu..." gibi yorum ve değerlendirmeler, "oh olsun" kabilinden ünlemeler...

Ne zaman ki virüs Avrupa'ya bulaştı, dünyanın derdi olmaya başladı. Devletler kapıyı bacayı kapamaya başladı birer birer. Ufak tefek önlemlerle geçiştirilirdi nasıl olsa. Hiç önlem almaya gerek yok, sürü bağışıklığı ile de halledilir diyen de çıktı; havalar ısınınca virüs diye bir şey kalmaz diyen de.

Her geçen gün işin ciddiyeti değişti. Minnacık bir virüs dünyanın en gelişmiş ülkelerine diz çöktürmeye başladı, ilaç ve aşı konusunda bilim adamları adeta çaresiz kaldı. Bahar yerine salgın mevsimi başladı bizim yarım kürede. Dünya Sağlık Örgütü pandemi ilan etti, ortalık iyice karıştı. Maske paniği, solunum cihazı arayışları, karantinalar, sokağa çıkma yasakları...

Eğitim bitti, tatil bitti, turizm bitti. Dost sohbetleri, mangal sefalari, misafirlikler bitti. Sinemalardan, tiyatrolardan, stadyumlardan, avm'lerden hayat çekildi. Çağın parlattığı lüksün, konforun, eğlence ve magazin yaldızları döküldü aniden. Geriye tek gerçeklik kaldı: can sağlığı.

Ne oldu da dünya, övündüğü bütün güç ve zenginlikleriyle sınanır hale geldi? İsrail süra mı üfledi ki insanoğlu bu bir toz zerresi kadar virüs karşısında aciz kaldı. Yapay zekalar, algoritmalar, bilimin aşmış beyinleri nerede? Uzaya hükmetmeye azmetmiş süper güçlerin bir virüse gücü yetmiyor mu?

Yordüğümüz, kirlettiğimiz şeyler bir virüsle intikam mı alıyor bizden? Hava, toprak, su; bitkiler, hayvanlar... İnsan dışında ne varsa yani. İnsan eve, kapalı kapılar arkasına çekileli tabiat rahat nefes alıyor belli ki. İki asırdır tepe tepe kullandığımız; yaktığımız, yıktığımız, zehirlediğimiz dünyamıza karşı bir özeleştiri, bir hicap duyma, özür beyan etme borcumuzun farkına varamayanlar ve cümle azgınlar için ölümcül bir kulak çekme bu salgın. Milyonlarca hasta ve milyarlarca hasta adayı için çok kritik günler yaşanıyor mavi gezegende. Hiçbir şey eskisi gibi olmayacak, diyor sosyologlar. Dileriz herkes alması gereken dersini alır da her şey daha iyi olur.

Şehrimizin kültür ve sanat hayatı için ilk sayısı ile seviyeli bir başlangıç yapan dergimiz, böyle bir ortamda ikinci sayısı ile

huzurlarınızda. Gazeteler, televizyonlar, sosyal medya ve günlük yaşam o kadar "virüs" dolu ki dergimizde bu konuya yer vermek istemedik. Çok kıymetli şair ve yazarlarımız bu kasvetli ortamda ilgi ile okuyacağını umduğumuz metinlerle 2. Sayımıza katkı verdiler. Fikirleri ve eserleriyle dergimizin mutfağında yer alan Prof. Dr. Alaattin KARACA, Prof. Dr. Özer ŞENÖDEYİCİ, Kenan YAŞAR, Metin DEMİRCİ, Ethem ERKOÇ, Muzaffer GÜNDOĞAR, Bahri GÜVEN, Halit YILDIRIM, İbrahim GÖSTERİR, Hüseyin KIR, Hasan KAHRAMAN, Mehmet TATLISU, Mustafa ARIKOĞLU, Ali ALAKOÇ, Erdal ŞAHİN, Gökçer ÖVÜNÇ ve Mehmet OKUMUŞ bu sayımızda da yerlerini aldılar.

Edebiyat dünyamızın güçlü kalemleri Cahit KOYTAK, Nuray ALPER, Canan KÖKSAL, Sevdâ DOĞAN KARAKAŞ, Leyla YILDIRIM ve Ömer KİDAY şiirleriyle;

Prof. Dr. Suat KIYAK, Mehtap ALTAN, Ahmet TURGUT, Mustafa UÇURUM, Nuran HAKYEMEZ, İlknur BEKTAŞ, Nurettin TANAY, Ayşe ÇALIŞKAN, Şenay SULUK SENCER, Ezgi Fatma AÇIKGÖZ, Seyit KÖSE, Şahin ERTÜRK, Gülşen KIROĞLU, Hasan KORKMAZ ve Hasan Ali KALAYLIOĞLU düşünce ve araştırma yazılarıyla dergimize merhaba dediler. Tüm şair ve yazarlarımıza hoş geldiniz diyoruz.

Gülesin AĞBAL DEMİRER'in Abdulkadir OZULU röportajı ve Abdulkadir OZULU'nun BÜNYANLI ŞEHİT OSMAN yazısı dergimizin öne çıkan başlıkları arasında. Şehrimizin tanınmış iki yazarının bundan sonraki sayılarda da değerli yazılarıyla yer alacağına inanıyoruz.

Çarşıya pazara gelmeyen bahar iklimi ve bereketinden dergimiz payını fazlasıyla aldı. İlk sayımıza göre daha hacimli ve kapsamlı bir sayıyı ilginize sunuyoruz.

Daha güzel günlerde, neşesine ve heyecanına kavuşmuş bir kültür sanat ortamına kavuşmak dileğiyle...

TURHAN CANDAN
Genel Yayın Yönetmeni

3

Şehir Defteri
Nisan 2020

Kutadgu Bilig'ten

Yusuf Has HACİP

Til Erdemin Münin Asıgın Yasın Ayur (Dilin Faydasını ve Zararını Söyler)

Ukuşka biligke bu tılmaçı til,
Yaruttaçı erni yorık tilni bil.
Anlayış ve bilgiye tercüman olan, dildir,
İnsanı aydınlatan Fasih dilin kıymetini bil.

Kişig til ağırlar bulur kut kişi,
Kişig til uçuzlar barır er başı.
İnsanı, dil kıymetlendirir; insan da onunla mutlu olur,
İnsanı dil değerden düşürür; insanın dili yüzünden başı da gider.

Til arslan turur kör işikte yatur;
Aya evlig er sak başıngnı yiyür.
Dil, aslandı; bak, eşikte yatar;
Ey ev sahibi, dikkat et, sonra senin başını yer.

Tilin emgemiş er negü tir eşit,
Bu söz işke tatgil özünge iş it.
Dilinde eziyet çeken adam ne der, dinle,
Bu söze göre hareket et onu daima hatırdı tut.

Mini emgetür til idi ök telim,
Başım kesmesüni keseyin tilim.
Bana dilim pek çok eziyet çektiriyor;
Başımı kesmesinler de, ben dilimi keseyim.

Sözüngni küdezgıl tişing barmasun,
Tilingni küdezgıl tişing sunmasun.
Sözüne dikkat et, başın gitmesin.
Dilini tut, dışın kırılmasın.

Biliglig bilig birdi tilke başıg,
Aya til idisi küdezgıl başıg.
Bilgili, dil için özlü bir söz söyledi:
Ey dil sahibi, başını gözet.

Esenlik tilse sening bu özüng,
Tilingde çıkarma yaragsız sözüng.
Sen kendi selâmetini istiyorsan,
Ağızından yakışksız bir söz kaçırma.

Bilip sözlese söz biligke samur,
Biligsiz sözü öz başını yiyür.
Söz: bilerek söylenirse, bilgi sayılır;
Bilgisizin sözü kendi başını yer.

Okuş sözde artuk asıg körmedim,
Yana sözlemişte asıg tulmadım.
Çok sözden hiç fazla fayda görmedim,
Ama söylemek de faydasız değildir.

Togogh ölür kör kalır belgü söz,
Sözüng edgü sözle özüng ölgüsüz.
Bak doğan ölür; ondan eser olarak da söz kalır.
Sözünü iyi söyle ölümsüz olursun.

İki neng bile er karımaz özi,
Bir etgü kılınçı bir edgü sözi.
İnsan iki şey ile kendini ihtiyarlıktan kurtarır:
Biri iyi iş, biri de iyi söz.

Kişi togdı öldi sözi kaldı kör,
Özi bardı yalnguk atı kaldı kör.
Bak, insan doğdu, öldü, ama sözü kaldı,
İnsanın kendisi gitti, adı kaldı.

Tiriglik tilse özing ölmegü,
Kılınçing sözüng edgü tut ey bügü.
Ey hakim, ey bilgin, kendin ölümsüz bir dirilik istersen,
İşin de sözün de iyi olsun.

-Fa'ülün Fa'ülün Fa'ülün Fa'ül-

2. sayı yeni heyecan...

merhaba

5

Şehir Defteri
Nisan 2020

OSMANLI ŞEHRİNDEN AVRUPA KENTİNE

■ Prof. Dr. Alaattin KARACA

6

Şehir Defteri
Nisan 2020

Şehir ve Medeniyet

Bugünkü modern kentleri doğuran bence teknolojidir. Çelik ve betonun birer anıt gibi yükseldiği ve her ülkede kendini ihtişamla ve kibirle teşhir ettiği metropoller, içinde arıların vızır vızır dolaştığı çelik ve beton karışımı dev bir petek sanki!.. Hani İsmet Özel, “İçimden Şu Zalim Şüpheyi Kaldır Ya Sen Gel Ya Beni Oraya Aldır” adlı şiirindeki bir mısradaki “betondan tanrılar” der ya!.. Evet öyle, yeni dünyanın “betondan tanrılar”ıdır modern kentler!..

İtiraf etmek gerekir ki Batı’dan yükselen ve teknolojinin doğurduğu -kustuğu demek lâzım- bu kent türü, çok kısa süre içinde İslâm uygarlığının inşa ettiği şehir düzenini de değiştirip yuttu âdeti. Osmanlıya özgü evler; örneğin konak ve yalılar, bu köşk, konak ve yalıların

kendi kültürümüze özgü mimari tarzları, odaları, banyoları, kapıları, pencereleri hızla yerini çelik ve betondan oluşan üstelik tek tip apartmanlara, camdan gökdelenlere, mahalle bakkalları yerini marketlere, daha sonra süper marketlere, şimdi de alışveriş merkezlerine bıraktı. Şehirlerimiz, evden sokağa, sokaktan mahalleye değin büyük ve köklü bir değişime -yıkıma da elbette- uğradı. Bu değişim, kimi açıdan olumlu, ama kimi yönlerden de olumsuz cereyan etmekte.

Kültür ve medeniyet değişimleri, ilkin ve en bariz şekilde mekânda, şehirde, mimaride gösteriyor kendini. Bu yazıda, şehirlerimizdeki bu yapısal ve ruhsal değişimin bizdeki başlangıç evresinden, Osmanlı şehrinin yerini Avrupa kentlerine bırakmasından bahsetmek

istiyorum. Ama başta şunu belirtiyim: Çöken ve geri kalan bir uygarlık, doğal olarak kendinden güçlü ve önde bulunan uygarlığı model alır. İkincisi, insan refah ister. Maddi refah teknolojinin sunduğu bir imkandır. Osmanlı, Batı’yla mukayese ettiğimizde 1800’lü yıllarda bu iki durumu da -Batı uygarlığından geri kalmayı- fark etmeye başlamıştı. Bu, önce Batılı kent düzenine, mimarisine hayranlıkla kendini gösterdi. 18 ve 19. yüzyılda Avrupa’da görev yapmış kimi Osmanlı elçilerinin *Sefaretname*’lerinde, mesela Yirmisekiz Mehmet Çelebi’nin Paris *Sefaretnamesi*’nde, bu hayranlığa şahit olmak mümkün. Mehmet Çelebi 1720-21 yılları arasında Paris’e yaptığı seyahate ilişkin gözlemlerini aktardığı söz konusu kitabında şehre dair bilgilere ve duygularına da yer verir. Hayranlık, Osmanlı sefirinin ana duygusudur.

Osmanlı aydınının Avrupa kentleri karşısındaki ilk duygu ve düşüncelerini görmek açısından Namık Kemal'in Londra'ya dair yazdıkları da önemli. Çünkü, Batılı kente ait bu ilk izlenim ve bilgiler, önce zihniyette bir değişim yarattı, sonra da Osmanlı şehirleri üzerinde realize edildi. İstanbul'da öncelikle Beyoğlu ve Şişli/ Harbiye, bu Avrupalı kent modelinin hem mimari hem yaşam tarzı bakımından ilk modelleri olmuştur. Bu değişim sırayla önce Osmanlı aristokratlarının evlerinin içindeki dekorasyona, sonra mimariye yansıdı. Tanzimat ve Meşrutiyet döneminde yazılan çoğu roman ve öyküde, bu Batılı kent/ geleneksel şehir çatışması konak-apartman, Fatih-Harbiye veya Beyoğlu çatışması üzerinden işlenmiştir.

Namık Kemal'in Londra'sı...

Bilindiği üzere Kemal, 1867'de Mustafa Fazıl Paşa'nın davetine uyarak arkadaşı Ziya Paşa ile Sultan Aziz'e muhalif bir gazete olan *Hürriyet*'i çıkarmak üzere Paris'e gitti. Ancak Sultan Abdülaziz'in III. Napolyon tarafından 1867'de Uluslararası Paris Sergisi'ne davet edilmesi ve Sultan'ın bu davet üzerine Paris'e gelmesi üzerine Londra'ya çekilmeleri uygun bulundu. Bunun üzerine Namık Kemal ile Ziya Paşa, 28 Haziran 1867'de Londra'ya gittiler ve bir süre orada yaşadılar.

Kuşkusuz yeni uygarlığın başkentlerinden biri olan Londra, siyasi ve sosyal kurumları,

teknolojisi, hızı, kalabalıkları ve ticari müesseseleri ile vatan şairini derinden etkilemiştir. Kemal, 5 Kasım 1872 tarihli *İbret* gazetesinde yayımladığı "Terakki" başlıklı makalesinde bir Avrupa kenti karşısındaki duygu ve düşüncelerini açıklıkla dile getiriyor. Daha başta Londra'nın bütün kurumları, teknolojisi, mimarisi ve düzeni itibarıyla tüm ileri uygarlıkların âdeta örneği olduğunu söylüyor. Diyor ki; "Ruy-ı arzda mevcut olan asar-ı terakkinin fotoğraf ile resmi alınmış olsa medeniyet-i hazırayı ancak Londra kadar gösterebilir. Binaenaleyh biz de misal olarak onu ihtiyar eyledik."¹ Demek ki ona göre Londra, yeryüzündeki ilerlemiş uygarlığın günümüzdeki aynasıdır. Dolayısıyla o da bir uygarlık modeli olarak bu Avrupa kentini seçmiş, hiç kuşkusuz Osmanlı'ya da örnek olarak göstermek istemiştir. Kemal'in Londra'da ilk dikkatini çeken siyasi ve sosyal kurumlardan biri Parlâmento, ikincisi mahkeme binaları, üçüncüsü de modern okullardır. Bunları büyük bilimsel kurumlar; hayvanat bahçeleri, rasathaneler, kütüphaneler izler. Sonra ticari kurumlar; her türlü malın alınıp satıldığı pazarlar, şirketler, fabrikalar, oteller, matbaalar vs... Örneğin diyor ki; "Fabrikalarına girilse dehşetten vücudda tüyler ürperir. İşleyenler makine değil güya dağ parçası kadar div-i ahenin-beden (demirden dev bedendir) ki ağzından ateşler püskürerek..."² Osmanlı aydını bu dev gibi makineler karşısında

şaşıktır. Nasıl olmasın ki, kendi şehirlerinde bu fabrikalar ve makineler yoktu!..

Kemal'in bu makalesinde benim dikkatimi çeken şey, modern kentlerin asıl özellikleri olan bazı hususlara işaret etmesidir. Bunlardan ilki teknolojidir. Başta söyledim, modern kentin en ayırt edici özelliği, teknolojinin tüm gücüyle bütün toplumsal alanlara egemen olması ve yayılmasıdır. Şairin de gözünden kaçmaz bu teknoloji. Örneğin en başta, kalabalıkları hızla bir yerden başka bir yere nakleden ulaşım araçları. Şöyle dile getiriyor bunu:

"Lâ-yenkati bir tarafından bir tarafına insan akar durur şehir içinde kırk bini müteceviz olan ev arabalarından başka otuz beş binden ziyade kira arabası ve on beş binden ziyade omnibüs vardır, bununla beraber şehirde olan demiryollarının büyük merkezinde (...) altmış arabalı bir vapur hareket eder..."³

Söz konusu ulaşım araçlarına elbette Thames Nehrinde yüzlerce kişiyi hızla oradan oraya nakleden buharlı vapurları, büyük köprüleri ve sokakları aydınlatan gaz lambalarını da eklemek gerek.

Bütün bunlar, bu modern kentlerin asıl özelliğine işaret ediyor: Teknoloji, hız ve kalabalık!... Evet modern kentlerin en önemli özellikleridir bunlar; birbirlerini tanımayan kalabalıklar, hızlı üretim ve elbette bunun araçları olan teknoloji!.. Başta söylemiştik; bugünkü modern kenti doğuran en

1 Namık Kemal, *Osmanlı Modernleşmesinin Meseleleri, Bütün Eserleri 1*, Haz. İsmail Kara, Nergiz Yılmaz Aydoğdu, Dergay Yay., İst. 2005, s. 212.
2 Namık Kemal, *Osmanlı Modernleşmesinin Meseleleri, Bütün Eserleri 1*, Haz. İsmail Kara, Nergiz Yılmaz Aydoğdu, Dergay Yay., İst. 2005, s. 216.
3 Namık Kemal, *Osmanlı Modernleşmesinin Meseleleri, Bütün Eserleri 1*, Haz. İsmail Kara, Nergiz Yılmaz Aydoğdu, Dergay Yay., İst. 2005, s. 216.

büyük güç teknolojidir. Gücünü bilim ve makineden alan bu dev, âdeta doğayı altüst ederek, doğa üzerine bina edilen, günümüze göre doğayla daha uyumlu ve barış içinde yaşayan şehirleri de kökten değiştirdi. Namık Kemal, teknolojinin bu anlamdaki gücünün farkındadır; ama bu gücü; “Memalik-i mütemeddine (uygar ülkeler) dediğimiz yerlerde tabiat-ı beşer (insanın gücü, doğası), bayağı tabiat-ı âleme (âlemin doğasına) tahakküm etmiş (egemen olmuş. ...) Karpuz kadar armut hasıl oluyor. Toprağın kuvve-i inbatına (üreme gücüne, verimine) feyz veriyorlar (bereket veriyorlar), saçtıkları tohum bire elli derecesinde semere getiriyor (ürün veriyor)”⁴ diyerek yüceltir. Kemal henüz olacakların farkında değildir!.. Onun da gözünü almıştır, hızlı ve çok üretim.

Bu doğal tabii. Çünkü o yıllarda Osmanlı şehirleri şairin saydıklarından mahrumdu. Düşünün, İstanbul’da sokaklarda aydınlatma yoktu, gece vakti bir yerden bir yere elinizde kandille gidiyordunuz. Boğaz’da ulaşım kayıklarla sağlanıyordu, itfaiye teşkilatı, çöp toplayacak bir kurum yoktu, sokaklar oldukça dardı, bu sokaklara motorlu araçların girmesi mümkün değildi, evlerin çoğu ahşaptı ve küçük bir kıvılcım bir gecede tüm mahalleyi yakar kül ederdi... Haldun Hürel Anlat İstanbul (Kapı Yay., 2009) adlı eserinde “Eski Günlerin Perişan Başkenti” başlıklı yazısında İstanbul’un

bu mahrumiyetlerinden uzun uzun bahseder. Bütün bu mahrumiyetlere bakınca Namık Kemal’in Avrupa kentlerini gıptayla seyretmesi ve bu teknolojiyi/ refahı istemesi kadar tabii bir şey yoktur. Çünkü insan, refahı ve teknolojiyi arzular. Ama elbette bu hızın, teknolojinin ve kalabalığın insandan, doğadan aldığı şeyler de olacaktı. Lâkin Namık Kemal ve nesli henüz bunların farkında değildi. Çünkü o kalabalığın arkasındaki tektipleşmeyi, yalnızlığı, yozlaşmayı, doğadan kopuşu, o hızın getirdiği robotlaşmayı ve tabii ki zengin-fakir ayırımını fark edecek durumda değillerdi ve en önemlisi böyle bir felsefeleri/ kaygıları yoktu. Dahası bunun doğuracağı kültürel erozyonu öngöremiyorlardı.

Ama Dostoyevski!..

Ama örneğin 1862’de -aşağı yukarı Namık Kemal’den 5 yıl önce- Avrupa kentlerine yolculuk yapan Dostoyevski Yaz İzlenimleri Üzerine Kış Notları (İletişim Yay., 2019) adlı eserinde Paris’e ve Londra’ya hiç de Namık Kemal gibi bakmamıştır. Vatan şairinin aksine bu kentlerin derinliklerine nüfuz etmiş, karmaşayı, tektipleşmeyi, yalnızlığı, yozlaşmayı büyük bir vukufiyetle dile getirmiştir. Bir Rus yazarının bakışıyla Osmanlı şairinin bakışı arasındaki bu büyük fark beni daima şaşırtmış, ama bir yandan da Dostoyevski’ye hayran etmiştir. Namık Kemal, Londra’ya gıptayla bakıp; “Fakat

mademki Avrupa bu hâle topu topu iki asır içinde gelmiş ve mademki esbab-ı terakkice onlar mucid olmuş, biz o vesaiti hazır bulacağız; iş etrafıca tutulursa hiç olmazsa iki asır içinde olsun biz de en mütemeddin (uygar) memleketlerden sayılacak bir hâle gelebileceğimizde bir iştibah (şüphe) var mıdır?”⁵ diyerek, Osmanlı’ya Londra’yı örnek gösterirken, Dostoyevski, onun yücelttiği şehri (Londra), Batı’nın sefilce önünde eğildiği sahte bereket Tanrısı Baal’a benzetir. Ona göre Londra, teknolojinin, refahın ve ilerlemenin değil; “biçareliklerini cin ve ayyaşlığın karanlığında gidermeye çalışan vahşi, yarı çıplak, aç proleterlerin içler acısı ıssızlığının simgesidir.”⁶ Örneğin der ki; “Gece gündüz kaynaşıp duran o deniz gibi uçsuz bucaksız kent, makinelerin uğultusu, evlerin damlarına (neredeyse altlarına da) düşenen o demirler, o gözüpeklik, beceriklilik aslında burjuva düzeninin doruğu olan dış görünümündeki o karışıklık, suyu zehirli o Thames, taş kömürü dumanlı yüklü o hava, o görkemli kentin Whitechapel gibi korkunç semtleri -halk yarı çıplak, yarı aç, yabani-oralarda- (...) İstedığınız kadar ileri düşünceli olun, gene de de bir korku sarıyor içinizi. ‘Erişilen ülkü bu olmasın sakın?’ diye geçiriyorsunuz içinizden. Son dedikleri bu mu yoksa? İncil’de sözü edilen ‘tek sürü’ bu olmasın?”⁷

4 Namık Kemal, *Osmanlı Modernleşmesinin Meseleleri, Bütün Eserleri 1*, Haz. İsmail Kara, Nergiz Yılmaz Aydoğdu, Dergay Yay., İst. 2005, s. 218.

5 Namık Kemal, *Osmanlı Modernleşmesinin Meseleleri, Bütün Eserleri 1*, Haz. İsmail Kara, Nergiz Yılmaz Aydoğdu, Dergay Yay., İst. 2005, s. 219.

6 Dostoyevski, “Önsöz”, *Yaz İzlenimleri Üzerine Kış Notları* (çev. Barış Özkul), İletişim Yay., İst. 2019, s. 31. Barış Özkul’un yazdığı “Önsöz”den.

7 Dostoyevski, *Yaz İzlenimleri Üzerine Kış Notları* (çev. Barış Özkul), İletişim Yay., İst. 2019, s. 88.

Eve dön, şarkıya dön!..

Hangisi haklı? İstanbul'da o yıllarda her türlü refahtan, teknolojiden yoksun vatan şairini, teknoloji ve refah istediği için ayıplamak mümkün değil! Ama öngörüsüz olduğu kesin. Dostoyevski, ona göre daha derin bakıyor, geleceği öngörüyor. Bir felsefeci gözü.

Peki ya Hoca Tahsin Efendi'nin;
"Paris'e git hey efendi akl u fikrin var ise
Âleme gelmiş sayılmaz gitmeyenler Paris'e"
beytine ne demeli?..

Aslolan tekamüldür, değişerek gelişmek, gelişerek değişmektir. Kültürde kopuş değil süreklilik, eski deyişle "imtidad" esastır. Ne yazık ki Batı kentlerine hayranlıkla, şehre ait sürekliliği kopardık biz. Kültürsüz, kimliksiz kentler kurduk. Oysa ne diyordu

Edip Cansever:

"İnsan yaşadığı şehre benzer"

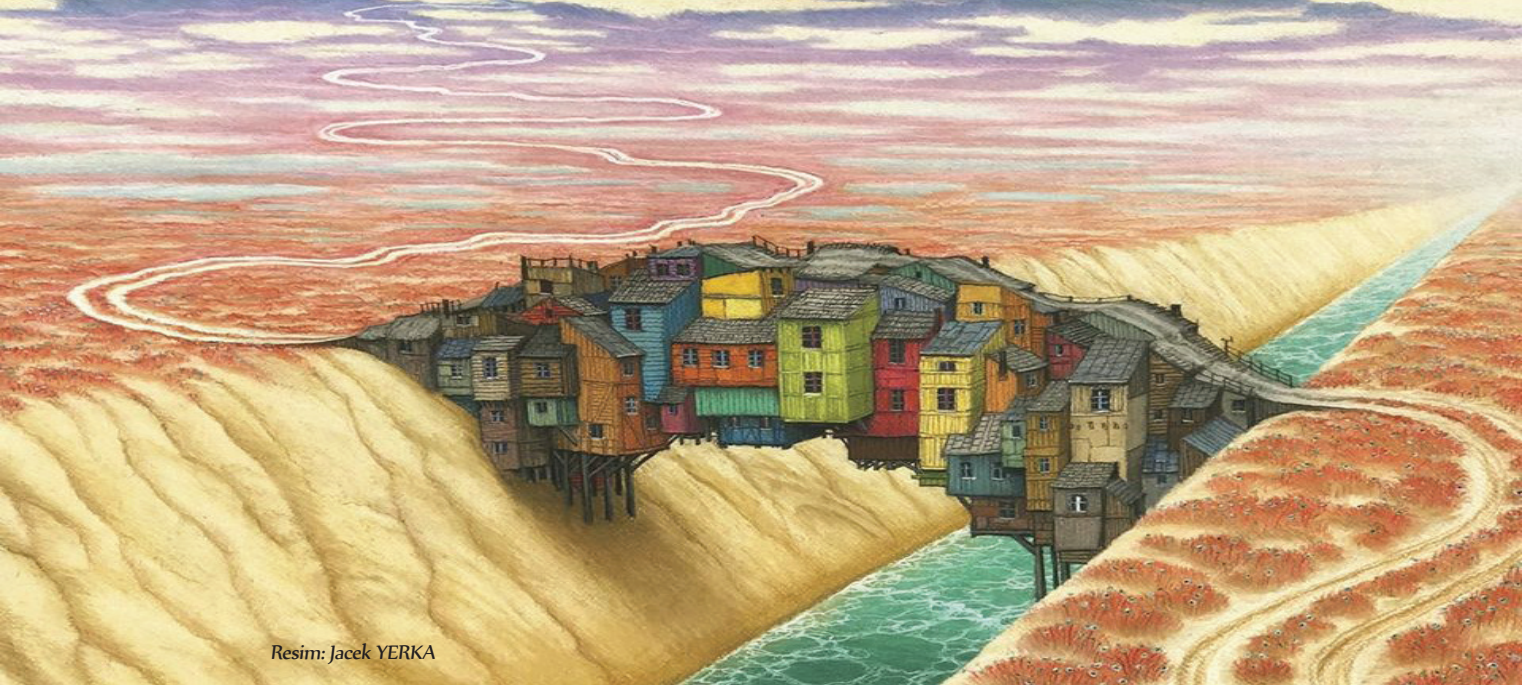
Ve ne yaparsanız yapın, ne Londra ne Paris model olamaz size, şehrinizden medeniyetinizden kaçamazsınız. Kavafis'in şiirinde dediği gibi;

"Yeni bir ülke bulamazsın
Başka bir deniz bulamazsın
Bu şehir arkandan gelecek."

Şehirler değişmez mi diyorum? Hayır! Her şey değişir, şehir de... Ama yıkararak değil, sürdürülerek... İsmet Özel'in dediği gibi "Eskiler aramaz, iz sürerdi /... İz sürerlerdi irileşmek, ulaşmak, toparlanmak için." Yapmamız gereken iz sürerek gelişmekti, yıkararak değil..

ŞEHİR VE İNSAN

■ Prof. Dr. Suat KIYAK

Resim: Jacek YERKA

10

Şehir Defteri
Nisan 2020

Şehir ve Medeniyet

Şehir ve insana dair söylenecek çok şey var.

İktisatçılar, çevre bilimciler, sosyologlar, mimarlar gibi şehirle ilgilenen farklı disiplinlerin her biri kendi penceresinden şehir tanımlar ve çerçevesini çizer.

Meselâ Weber "zaman-mekân-toplum" çerçeve-sinde bir şehir tanımlar yaparken bu alanda çalışmalar yapan kimileri tarafından şehir, ekonomik - kurumsal yapılar çerçevesinde ele alınır... Ya da 20. yüzyılda giderek üzerinde yoğunlaşan "ekolojik şehir" kavramı çerçevesinde şehre bakılır olmuştur.

Günümüze geldiğimizde dünya nüfusunda şehirleşme oranının geçmiş yüzyıllara göre artması ile şehir sosyolojisi ile ilgili, toplumsal değişim ve dönüşüm üzerinde daha fazla çalışma ve araştırmalar yapılmaktadır.

İbn-i Haldun'a göre iki kategorik

toplum vardır. Biri köylü toplum da denilen, hayvancılık ve tarımla ilgilenen, kültürel değerlerini muhafaza etmiş toplum, diğeri şehirleşmiş toplum. İbn-i Haldun; birinciye "bedevi", ikinciye "haderi" der.

Her neyse... Günümüze gelecek olursak;

Şehirler, bilgi ve teknoloji üretme, ticaret merkezleri olma yanında; kültür, san'at ve fikir üretilen, medeniyet merkezleridir, yâni öyle olmalıdır.

Şehir, aynı zamanda düşünce ve fikir alış-verişi ve eğitim odaklarını da içinde bulunduran medeniyet beşiğidir, kültür havzıdır.

Bu kültür havzalarını, kadim medeniyetimizin merkezinde yer almış şehirlerde görmek mümkündür...

Bu şehirlerin ahalisinde irfân,

ilim, san'at ve mimâri, estetik ve kültürün etki ve yansımalarını; davranış kalıplarında ve lisân-ı kibar ile mülevvin konuşmalarında görmek mümkündür.

Eğer şehir hayatında, müspet yönde sosyalleşme alt yapısı var ise medenî kültürü inşâ etmek mümkün olur.

İnsanî değerlerin oluşmasına uygun mümbit ortamlar birçok nitelikli şahsiyetin yetişmesinin zemini olur aslında... Bu ise şehrin sahip olduğu ve sunduğu imkânlar ile daha kolay gerçekleşir.

Böylece şehir insanı, maddî ve manevî kalkınmada öncü rol üstlenebilecek donanıma şehrin alt yapısı sayesinde sahip olabilir.

◆◆◆

Göçler ile kısa zaman diliminde şehirlerin nüfusundaki hızlı artış sosyolojik bir olgu olarak birçok sorunun da ortaya çıkmasına

ve gözle görülür olmasına sebep olmuştur.

Teknoloji ve ticaret ile şekillenen kentleşme insanlara maddî mânâda hizmet ederken kültür ve irfânı da verebilmelidir.

Eğer kentleşmede bu medeniyet vasatı oluşmamış ise insan mefhumu insanî değerleri öğüten bu tip fabrika-kentlerde "şey" leştirilir.

Asrımızın, x-y-z kuşaklarının medeniyet algısı, sonuç olarak; mutsuz, huzuru yanlış yerlerde arayan, bunalımda, maddî tatminin zirvesinde olsa bile boşluk duygusu içerisinde kıvranan ve tatminsiz "kent" insanı tipini karşımıza çıkarmaktadır...

Bunun sonucunda bireyler kontrol edilmeyen yoz kültür mecraları içinde ufalanan küçük ve önemsiz birer dişli çarkı haline gelmişlerdir.

Şekilci, hissiz, çıkarıcı, egoist, umursamaz, mağrur, üretmeyen, tüketici, fırsatçı bir tip ortaya çıkar...

Sonrasında ise; paylaşmayı aptallık, yardımlaşmayı çıkarsızlık sayan marazî tutumlar toplumu kuşatıverir...

Hâlbuki medeniyet; yüksek ahlâktır, ilimdir, fendir, pozitif düşünce ve yaklaşımlardır, nezâkettir, empatidir, hoşgörü ve yardımlaşmadır, sevgi ve saygıdır, samimiyet ve dürüstlüktür, kendini sürekli yenileme ve ilerlemedir, çirkin/kötü davranışları terk etmektir, eğitim ve kültüre mesafe koymadan öğrenme iştiağıdır... Özetle evrensel "insanî ve fitrî" değerleri edinmek ve hayata geçirmektir.

Bunun mükemmel örneğini, Hz. Peygamber yaşantısıyla ortaya koymuştur.

Eli ile ve dili ile insana -canlıya, çevreye- zarar vermeyen, iyiliği önceleyen, kötülüğe meyletmeyen -meyledenlere engel olan- bir yaklaşım, medeniyet ile doğrudan bağlantılıdır.

Medeniyet hikmettir, ilimdir, irfandır. Sünen-i seniyyeye ittibadır, fitrata uygun yaşamaktır...

Şehir; sadece insanın karnını doyuran, sırtını giydiren yer olmaktan öte, fikrini şekillendiren, dimağ ve dağarcığını, aklını ve gönlünü dolduran ve doyuran bir mekândır, öyle olmalıdır.

Kültürel, san'atsal ve ilmi

aktivitelerden yoksun, hikmet ve irfandan bi-haber, gökdelenler ile yeme-içme, giyim-kuşam, ticaret ve alış-veriş mekânlarından ibaret "bir yeryüzü mekânı", insanın "insanlığı"na ne katabilir ki!

İbn-i Haldun:

"İnsan fıtratı gereği medenî bir varlıktır" der.

Bu fitrat çevresel faktörler ile çürütülüyorsa, korunuyorsa evet, insan medenîdir!

İnsanı fıtratından uzaklaştırarak "şey"leştiren ortamlar için ise medenî denemez, "kent" mekânı bile olsa!

Medeniyetin algılanması ve yaşanması için kentte mukim olan insana bu alt yapı -eğer yoksa- sunulmalıdır, değil mi?

Foto: Abdullah Agah ÖNCÜL

ŞEHİR VE KÜLTÜREL BELLEK İLİŞKİSİNE DAİR

■ Doç. Dr. Özlem SİR GAVAZ

12

Şehir Defteri
Nisan 2020

Şehir ve Medeniyet

Yaşadığımız kentler ne kadar biz kokuyor? Ya da 'bu kentin bir ruhu var' ifadesini hangi kentler için kullanırız? İçinden bir nehir veya çay geçen kentin çevresinde şekillenen sosyal yaşam ile içinde sayısız antik yerleşim ve tarihi dokuyu barındıran bir kenti aslında diğerlerinden ayıran yegâne sır nedir? İnsanlar neden bir zamanlar yaşadıkları ama uzun süredir gidemedikleri yerleri ziyaret ettiklerinde hep geçmişten izler ararlar? Neden okumuş oldukları bir okul, alışveriş yaptıkları bir mahalle bakkalı ya da büyük ninelerinin yaşadığı bahçeli, köhne evi yerinde görmek ya da görememek onların yaşamlarını derinden etkiler? Ya da sorularımızı biraz farklılaştıralım. Acaba insanlar neden Hattuşa antik kentini gezdiklerinde onun bir taş yığınının ibaret olduğunu

düşünürler de, o köyün fırınından Hitit ekmeği diye satın aldıkları bir yufka ekmeğinin kokusu hafızalarından silinmez? Ya da anlatılan bir Hitit ritüelinden ziyade, izlenilen bir köy düğünü, bir çiğdem gezme merasimi, bir yağmur duası ya da aktif olarak katıldıkları bir köy seyirlik oyununda kaybolup gider? Günümüzden yaklaşık üç bin beş yüzyıl önce Hititçe metinlerde yazan ve bir hastalığa çare olan reçete, nasıl olur da bir Anadolu köyünde ocak olan Sultan Ninenin şifalı otlarla hazırladığı ve ona başvuranlara درمان olan reçetesi ile bu kadar benzer? Peki köylerimizde hala devam eden kurt ağzı kapama, koç katımı, üzerlik otu yakma, nazara karşı kurşun dökme, Dermağ Ocağı (yara üzerine tükürme), ağrıyan yere papuç sürme, yarayı köpeğe yalatma, yel bağlama, üçgen-muska geleneği, evlere

geyik kafası ya da boynuzu asma, türbelere hırka, cübbe veya yemeni bağlama, baharı karşılama törenleri kapsamında küp kırma, saç merasimi, ağaç ve orman kutsama gibi daha nice uygulamalar ile Hititçe metinlerde kaydedilmiş birçok ritüelin bu derece benzer yönlerinin bulunması nasıl açıklanabilir?

İşte bu binlerce yıllık kültürel tortunun, ne kadar dibe çökerse çöksün hafif bir hareketle suda bulunan diğer kültür unsurlarıyla karışması kaçınılmaz bir sonuçtur. Peki suyu harekete geçirecek olan güç nedir ya da kimlerdir? Ben bu gücün hafızalarımız olduğunu düşünüyorum. Uygarlık tarihi derslerim sırasında öğrencilerle hep tartıştığımız ve sonunda fikir birliğine vardığımız bir konu da insanın belleğini kaydetme becerisi üzerinedir. İnsan Paleolitik (Taş Devri) dönemden itibaren yaşadığı çevreyi büyük

bir gözlem yeteneğiyle kaydetmeye başlamış ve bu kaydediş yazının icadı ile birlikte doruk noktasına ulaşmıştır. Bellek bu sayede diri kalmış, geçmişini unutmayan insanoğlu, kendi yarattığı kültürel kimliği ritüelistik döngüler ile tekrar etme ve yaşatabilme şansı bulmuştur. O zaman hafızalarımız, bizim öz kimliğimizdir. İşte toplumsal hafıza da bizim toplumsal kimliğimizin şekillenmesindeki en önemli mihenk taşıdır. Yani ne kadar hatırlarsak o kadar varız... Bu yüzden geçmişte yaşadığımız ortak sıkıntı ve acılar bizi nasıl bir araya getirip yüreğimize derinden işliyorsa, binlerce yıldır ortak bir coğrafyada, ortak bir toprak üzerinde ve ortak bir gökyüzünün altında yapılan kolektif ve geleneksel eylemler de, hatırlandıkça ve belirli bir ritim prensibinde, kültürel döngü tekrarlandıkça bizi birbirimize yakınlaştıracaktır. Peki bu yakınlık neden gereklidir? Ortak kültürel bir bellek oluşturma çabası aslında gelişmiş devletlerin politik kararlarında en önemli stratejik adımlar arasında yer alır. Çünkü milletler, ortak kader ve ortak tarihi bilinci çevresinde şekillenir ve varlıklarını idame ettirir. O zaman kültürel kimlik, “ayrıştırmak” kelimesi ile zıt, “kaynaştırmak” kelimesi ile yakın bir süreci ifade etmektedir. Şimdi yazımın başlangıcındaki soruları naçizane yorumlarımla yanıtlamak istiyorum. Bir kentin belleği okente yaşayanların ortak mekânlarda gerçekleştirdikleri kolektif ve tekrarlanan eylemlerle taze kalır. Bu sebeptendir ki şehirlerde belirli aralıklarla düzenlenen festivaller, resmi bayramlar

sırasında gerçekleştirilen törenler, dini bayramlar sırasında gerçekleştirilen aktiviteler önemlidir. Ve bu sebeptendir ki şehirlerimizde ve köylerimizde her yıl, baharı karşılama adına yapılan çiğdem gezmeler, nevrüz ve Hıdırellez etkinlikleri, yağmur duaları, hasat şenlikleri, köy düğünleri, doğum öncesi ve sonrası bebek karşılama seremonileri, bayramlar, ölünün defin sonrası adetleri çok önemlidir. Çünkü biz ancak bu toplu olarak gerçekleştirdiğimiz geleneksel uygulamalar ile ortak kültürel bir kent hafızası oluşturabiliriz. Kişiler geçmişte tekrar eden ve içinde aktif olarak yer aldıkları eylemleri belleklerine işledikçe, anılar diri kalacak ve gelecek nesillere aktarılacak, gelecek nesiller ise bunları içindeki yaşanmışlıklardan ötürü unutmayacak ve unutturmayacaktır. Bir diğer husus ise “ruhu olan bir şehir” de yaşamının mutluluğudur. Bu şehrin hem coğrafik hem de tarihsel değerleri ile yakından ilintilidir. Ne mutlu ki yurdumuz her iki bakımdan da müthiş bir zenginliğe sahiptir. Çorum ölçeğinde baktığımızda da şehir hem coğrafyasıyla hem de tarihiyle büyüleyici bir kent görünümündedir. Ama ne var ki şehre yeniden bir ruh kazandırmak için hafızalarımızı zorlamamız ve hatırlamamız gerekmektedir. “Hatırlamak” kelimesi yanlış algılanmamalıdır. Örneğin Hititleri hatırlamak, kentteki bir otelin, bakkalın, manavın, hamamın vs. ismini Hitit yapmak değildir. Bu bir yanılgıdır. Halk, her baktığı yerde Hitit ismini gördüğünde ona

karşı umursamaz ve alışılmış bir tavır sergilemeye başlar. Bu durum aynı zamanda kültürel belleğe ve şehrin hafızasına da zarar verecek bir hal almaya başlar. Çünkü; bu alışılmışlıkla, sanki bir Hitit sevdalıyımışız gibi görünürüz ama aslında yaklaşık üç bin beş yüz yıl önce Çorum merkezli kurulmuş ve o dönem dünyasının en büyük devletlerinden biri olan Hitit Uygarlığını gerçekte hiç tanımayan ve “mış” gibi yapan bir hale dönüşürüz.

Son olarak eski Türk Filmlerinde imrenerek izlediğim mahalle sahnelerine değinmeden edemeyeceğim. Yani mahallenin, bakkalı, manavı, kasabı, terzisi, mahalle sakinlerinin bazen kavga, gürültü bazen de dayanışma, yardımlaşma ve mutluluk sahnelerinin bizi alıp götürdüğü o samimi ve içten motiflerin yer aldığı filmler. Şimdi şehirlerdeki düzensiz kentleşmelerden de kaynaklı bırakın dedenizin evini, kendi yaşadığınız, çocukluğunuzun geçtiği ev ya da mahallenin yerinde bambaşka bir dünya ile karşılaşıyorsunuz. Çocukluğunuz elinizden alınmış gibi hissediyorsunuz. Bellek yitimi işte tam da bu. Sizinle birlikte o şehir de hafızasını yitiriyor. Bu sebeple kent meydanlarımızın, arastalarımızın, şehrin doğup, geliştiği geleneksel mekânların ve yapılarının bir bütün olarak korunması önem arz etmektedir.

Yaşanmışlıklarımızı hatırlamak ve hep var olmak ümidiyle, sevgiyle kalın...

ŞEHİR Mİ KENT Mİ?

Halit YILDIRIM

Foto: Abdullah Agah ÖNCÜL

14

Şehir Defteri
Nisan 2020

Şehir ve Medeniyet

A slında en çok karıştırdığımız iki kavram da şehir ve kent kavramlarıdır. TDK'ya göre kent, Farsça “şehir” sözcüğünün Türkçedeki karşılığıdır. Kimine göre de kent, “city” veya “country” kelimelerinin karşılığıdır. Bu konuda kafa yoranlara göre kent ile şehir, ayrı anlamlara sahip iki ayrı “dünya”dır. Bu meyanda Yusuf Kaplan'a göre şehir, bütün varlıkların, bütün hakikatlerin, bütün farklılıkların ve çeşitliklerin yaşanabildiği, tecrübe edilebildiği sürekli varoluş ve diriliş mekânıdır. Hususiyetle “medine” kelimesinin karşılığıdır.

İsmet Özel'e göre Kur'an hükümlerinin yürürlük kazandığı yer, şehirdir. Lütfi Bergen'e göre bir beldenin şehir olabilmesi için o beldede dinî ahkâmın yani İslâm fıkhnın tatbik ediliyor olması gerekmektedir.

Kaplan'a göre şehir, Yaratıcının müdahalesine her an hazır, tabiatın yemişlerini devşirmeye her zaman hazırlıklı bir keşif ve mükâşefe aktörüdür ve yalnızca Müslümanlara özgü bir varoluş, bir tekevvün mekânıdır. Çünkü şehir yani medine, her şeyden önce peygamberlerin yurduudur. Kaplan, şehirlerin insanlar gibi birer rûhu olduğunu da vurgular, hatta şehirlerin ruhunun insanlarınkinden daha nârin, daha saf, daha temiz, daha derin bir ruh olduğunu söyler. Bu rûh daima diridir ve insana yaratılış gâyesini, yüklendiği emaneti ve aslî vazifesini hatırlatır. Zira insanoğlu Allah'a kulluk etmek için yaratılmış, O'nun adını yeryüzünde hâkim kılmak üzere Tevhidi bir akîdeyi emanet olarak üzerine almış ve onun en aslî vazifesi ise Allah'ın yeryüzündeki halifesi olduğudur.

Şehre bu gözle bakan Kaplan, şunları da ekler: “Şehirler, bu

şaşmaz 'ubûdiyet' ve teslimiyetle, kevnî âyetler/işâretler olduklarını, insanların kendilerine bakarak İlâhî ilmi, kudreti, İlâhî celâl ve cemâl sıfatlarını idrak etmelerini, ubûdiyetlerini ve hilâfetlerini yerine getirmelerini durmadan hatırlatırlar insana.” Şehir bu yönüyle tıpkı bir ayna vazifesi görür.

Peki, kent nedir o zaman?

En genel tanımı Kıvılcım Akkoyunlu, “toplumsal, siyasal, yönetsel ve ekonomik alanların bütün vatandaşlar için var olduğu yaşam alanıdır” şeklinde yapmış.

Milât'tan önce kentlerin her biri bir devleti ifade ederken, günümüzde bir ülkenin topraklarında asayişî sağlayan ve hizmet veren yönetim merkezleri olarak karşımıza çıkıyor. Bu yüzden Marver kenti, “Duvarlarla çevrili insan

yerleşimleri” şeklinde tarif etmiştir ki bu tarif, Tonoza göre Orta Çağ’ın en önemli kent tanımıdır. Marvertanımında, Orta Çağ’ın en belirgin yapılarından ve aynı zamanda dış tehlikelerden korunmak için yapılan kaleleri ele alıp insanların korunaklı bir şekilde yaşayabildikleri yerin kent olduğunu söylemiştir.

Max Weber de şehir ve kent kavramlarını farklı gören bir başka isimdir. Ona göre kentin ayırt edici vasfı, burjuva tarafından kurulmuş olmasıdır ve kent, Batı’ya özgüdür.

Louis Wirth ise tanıma sayısal yaklaşmış ve kentlerin derecelendirilmesinde üç etken olduğunu söylemiştir: Nüfus büyüklüğü, yoğunluğu ve heterojenliği... “Üç etken de yüksek değerlerde çıkıyorsa, bir yere kent denilebilir” demiştir. Hount kent için, “İnsanların birbiriyle buluştukları, malların değiş tokuş edildiği, fikirlerin yayıldığı bir ilişkiler ve kararlar merkezidir” ifadesini kullanır.

Nüfus yoğunluğu, ticaret, yönetim, yargı gibi nitelikler bir beldeyi kent yapabilir ama şehir yapmaya yetmemektedir. Burada bir de “belde” kavramını kullandık. Semih Akşener’e göre belde, nötr (tarafsız) bir kelime olup “yerleşim yeri” demektir. Bu tanıma göre mezra, köy, bucak, nahiye, kaza, kasaba, ilçe, il ve de adı ne olursa olsun, insanların oturduğu her yerleşim, bir belgedir. Fakat her belde (nüfusça kalabalık bile olsa) şehir veya kent değildir.

Şehirler Kentleşerek mi Ölüyor?

Şehir ve kent kavramlarının ayrı kavramlar olduğunu ısrarla söyleyen düşünürlerimiz meseleye sadece bir dil meselesi olarak bakmamaktadırlar. Ortada bir anlam kargaşası vardır. Zira şehirler, insanın şerefiyle yaşayabileceği tek yer iken, kentler ise değerlerin öldürüldüğü, rûhsuz yapıların insana tahakküm kurarcasına yükseldiği yerlerdir. Kentlerde insan ve değerleri istilâ altındadır. Modernleşme, büyük ölçüde doğuşunu ve varlığını kentlere borçlu olan modernleşme, şehri de, insanı da âdeta öldürdü.

Olaya bu açıdan bakan Semih Akşeker, kentlerin birer nekropole yani ölümente dönüşme ihtimalinin çok yüksek olduğunu, kentleri ortaya çıkaran nedenlerin onları çöküşe götüren nedenler ile aynı olduğunu iddia eder. Akşeker tezini, Kur’ân-ı Kerim’de birçok kentin helâk edildiğini anlatan şu âyetler ile savunur:

“Halkı zalim olan nice karyeyi (kenti) kırıp geçirdik, ardından

başka topluluklar vücuda getirdik.” (21/11)

“Bunlardan önce helâk ettiğimiz hiçbir karye (kent) iman etmemiştir.” (21/16)

Konuyla ilgili yazısında şu soruyu sorarak bizi düşünmeye de davet eder: “Herhangi bir nekropol görmek için çok uzak diyarlara gitmeye gerek yok, şu üzerinde yaşadığımız Anadolu coğrafyası onlarca, hattâ yüzlerce yıkık kent ve uygarlık mezarlığı değil midir?”

Ona göre şehir ve kent arasında farklar ortaya konulmadıkça kapitalizm dışında bir başka siyâsi ve iktisâdî model geliştirilemeyecektir. Şehir ve kent arasında farklar ortaya konulduğunda da medeniyet ve uygarlık arasında farklar ortaya konulmuş olacaktır; zira şehir ve kent arasındaki farklar, medeniyet ve uygarlık arasında farklardan başka bir şey değildir.

Akşeker olaya hem herkesin anlayacağı, hem de gerçekten çok can alıcı şu misâllerle bir çerçeve çizmiş:

“Bir şehirde kendine özgü niteliklerden dolayı uygarlık ve

Foto: Abdullah Agah ÖNCÜL

ona ait kurumlar olamayacağı gibi, bir kentte de medeniyet ve ona ait müesseseler olamaz.

İnsanların yaşam kavgası verdiği bir kentte sadece 'Allah rızâsı' gözetilerek bir hayır/vakıf müessesesi tesis edilemeyeceği gibi, kardeşlik temeli üzerine kurulu bir şehirde de milyonlarca insanın ağır şartlar altında düşük/asgari ücretlerle çalıştırıldığı bir fabrika/ofis/köle düzeni olamaz.

Bir kentte hayrına su ve şerbet dağıtılan bir sebîl inşâ edilmeyeceği gibi, bir şehirde su gibi bir nimet, plâstik şişeler içinde para ile satılamaz. Siz hiç New York'ta lülelerinden gürül gürül sular akan bir çeşme ya da Paris'te bir köşe başında ücretsiz su ve şerbet dağıtılan bir sebîl gördünüz mü? Görmediniz ve göremezsiniz!"

Semih Akşeker konuyu muhteşem bir final ile şu şekilde bağlamış: "Şimdi bazılarının 'Su bizde de para ile satılıyor' dediğini duyar gibiyim. Sahi, siz hâlâ bir şehirde yaşadığınızı mı zannediyorsunuz?"

İşte tam burada devreye girerek diyoruz ki, bir beldenin şehir olması, oranın ilelebet şehir olarak kalacağı anlamına da gelmemektedir. Nitekim eski şehirlerimizin bugün pek çoğu şehir olma vasfını yitirmiştir. Yusuf Kaplan, şehirleri öldüren şeyin, insanın nisyan hâli olduğunu söyler. Yani kendisine yüklenen "emanet", ubûdiyet ve hilâfeti unutmaya ve terk etme, kendi rûhuna kastetme hâlidir. O da şu misâllerle görüşlerini destekler:

"Dünyanın en güzel, en âdil, en rûh ve hayat dolu kutlu şehirlerini imar eden bir medeniyetin mirasyedi çocukları olarak, şehirlerin rûhuna bizden çok kasteden toplum yok yeryüzünde. Bir Şam'ın, bir Halep'in, bir Üsküp'ün, bir Saraybosna'nın rûhu hâlâ var! Ama İstanbul'un rûhu sırra kadem basmış durumda. Konya, betonarme yığınlarının altında can çekiyor! Kayseri, mermer ve çelik saldırısına direnmeye çalışıyor! Sivas, Erzurum, Bursa, rûhunu yitiren 'barbarların' saldırıları karşısında metamorfoza uğramış gibi sanki!"

Bizim Batılılaşma adına Batı'dan gümrüksüz olarak ithâl ettiğimiz modernleşme, kan uyuşmazlığı sorunu yaşadığı için şehir kavramını yok etti ve pusulasını kaybetmiş bir gemi gibi kente mecbur ettiği insanı ve onun tüm hakikatini yok etti. Ama Batılılaşmanın verdiği kent ise çarpıklıktan da kurtulamadı. Zira uygarlık bir ölçüde makineleşmeyi, beton yığınlarını şehrin ve insanın kalbine bir hançer gibi sokarken, oluşturduğu sınıflar ve bu sınıflar arasındaki uçurumlarla zulmün aracı oldu. Güç verdiği zümreler içinse zâhirde züppe bir şımarıklıktan öteye gidemedi ve asla medenileşemedi.

Yusuf Kaplan, kentin varacağı son noktayı şu şekilde izah etmiş: "Polisten metropolise, oradan megapolise kadar yaşadığı serüven, insanın kentin yerine yerli yerince yerleşebileceği yeni yerler, muhkem, sarsılmaz yerleşim alanları arayışına

soyunmasına yol açtı: İşte adına sanal-kent veya sanal-âlem dediğimiz net-ro-polis, bu arayış çabasının bir sonucu. Peki, sanal-kent ya da net-ro-polis ne, nasıl bir yer? Kentin de öldüğü bir yer... Yersiz-yurtsuzluk hâli... Bir kaçış mahalli... Kentin de, insanın da, hakikatin de, fizik gerçekliğinin de buharlaştığı, sırra kadem bastığı bir göçebelik, tastamam bir göçüş, bir göçmüşlük labirenti..."

Kaynaklar

Yusuf Kaplan, İnsansız Şehir ve Şehirsiz İnsanla Nereye Kadar? 26 Eylül 2016, Yeni Şafak

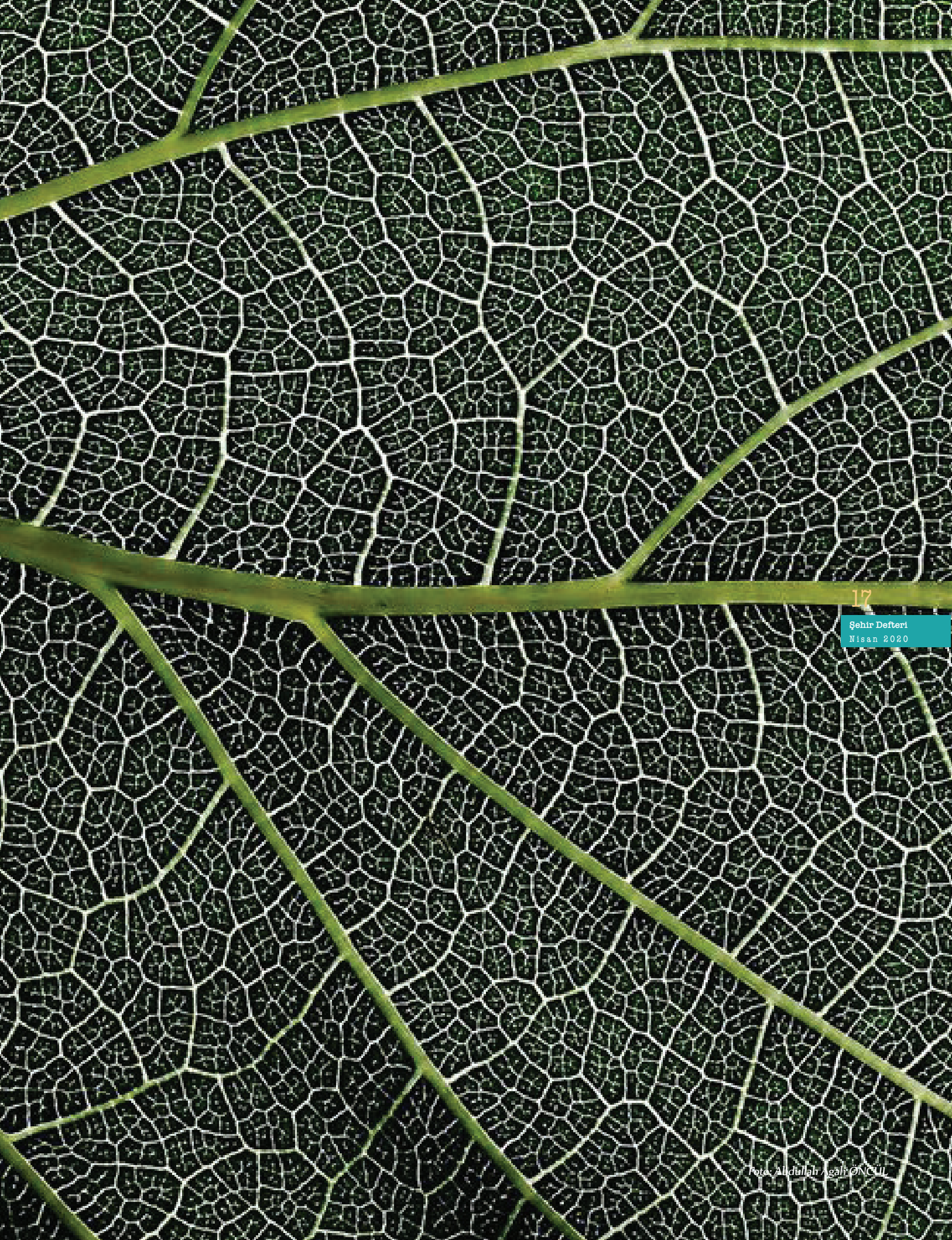
Yusuf Kaplan, Bir Şehir Felsefesi-1: Medeniyet ve Sivilizasyon, 15 Şubat 2010, Yeni Şafak

Mertcan Tonoğlu, Kent Nedir?, <http://sbpturkiye.com/kent-nedir.html>

Kıvılcım Akkoyunlu, "Sürdürülebilir Kent", Kent ve Politika: Antik Kentten Dünya Kentine, Der: Ayşegül Mengi, Ankara, İmge Yayınevi, 2007, s.11-26.

Max Weber, Şehir, çeviri: Musa Ceylan, Bakış Yayınları, İstanbul, 2003

Lütfi Bergen, Şehir, Mahalle ve Kent, <http://www.edebistan.com/>

CANLI KÜLTÜR / ÖLÜ KÜLTÜR

■ Metin DEMİRCİ

Günümüzden binlerce yıl önce mağaraya çizilmiş bir resim bu günün çizgisel ressamlarının çizdiği resimlerden daha sanatlıydı; çünkü o günün insanının çizdiği resimler onun duygu düşünce ve hayalinden özgürce yansımıştı. Zira o zamanın sanatçısı manen ve madden tam özgürdü. Açıkçası o zamanın insanı fakülte bilgileri ve devlet eğitiminin baskısından nasiplenmemişti.

Bilinir ki bir eser ne kadar insani ise o kadar da sanatlıdır. Tabiatı aynen taklit etmek sanatı zayıflatan bir durumdur. İyi bakınca görülür ki Romalıların çıplak kadın -erkek resim ve heykelleri onlardan çok önce yaşayan Mısır firavunları zamanından kalma heykel ve resimler kadar sanatlı değildi.

Yeni keşfedilen Göbekli Tepe kalıntılarındaki heykel ve resimler ise hem Roma, hem Mısır firavunları döneminin sanatından daha ileriye. Romalılar bir kadın ya da erkeği aslının tıpkısı olarak taşa oymuş ya da çizmiştir; ama bu taklidi eserlerde insanın duygu düşünce ve hayallerinin etkisi çok azdır. Aslı capcanlı ortada duran bir şeyin aynısının tıpkısının

çizilmesi ya da taşa yontulması ancak teknik bir beceri olabilir.

İster Romalılardan kalsın ister Mısırlılardan, isterse Göbekli Tepe'den çıksın sanatsal tüm kalıntılar günümüz için ölü kültürlerdir. Bir diğer mezarlık da lügatlerdir ya da sözlüklerdir. Mesela Divan-ı Lügati Türk adlı eserdeki sözcükler mummyal halde yatıyorlar. Bu gün o kelimelerle

bir kimse konuşmaya kalksa herhâlde hortlak muamelesi görecektir. Cumhuriyet döneminin sözlüklerinde ise daha diri sözcükler mevcuttur ama onların da büyük bir kısmı can çekişiyor.

Bilinir ki insanın önceliği kendine bir barınak yapmaktır. Bu barınak bir mağara olabilir ve bu bina çerden çöpten bina olabilir ya da bu bina çok sağlam devasa

18

Şehir Defteri
Nisan 2020

Şehir ve Medeniyet

bir apartman dairesidir. Ancak ne olursa olsun her durumda bu bina coğrafi ortamdan muhakkak etkilenecektir; çünkü deprem bölgesinde depreme dayanıklı bina yapmak bir zorunluktur. Oysa depremin az olduğu ve soğukun hiç olmadığı Afrika ortamında

bina yapım tarzı daha elbette basit ve önemsiz olacaktır.

Oysa Anadolu coğrafyasında deprem ve soğuk etkilidir; dolayısıyla bu coğrafyada yaşamış kadim toplumların birbirine aktardığı bir bina yapım

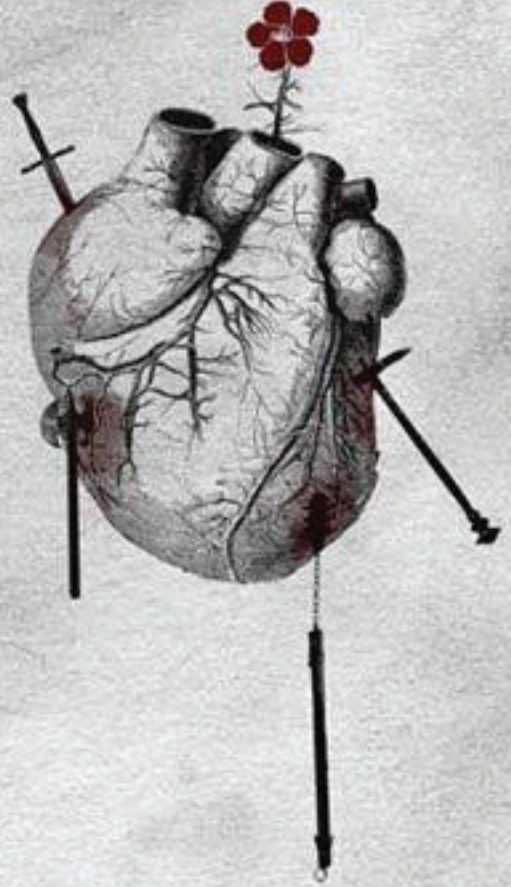
tarzı vardır. Gerçi ilk zamanları Türklerin deprem diye bir sorunu olmadı; çünkü Türkler evlerini atlarına yükleyip istediği yere götürürler, yazın yaylaklara çıkarlar kışın da sıcak yerlere inerlerdi.

Türkler ilkin kıldan örme seyyar barınaklarını geliştirme ihtiyacı duymadılar ama bu çadır evlerin iç dekorasyonuna çok önem verdiler. Türk çadırlarının içini ve o çadırlarda kullandığı eşyayı duygu, düşünce ve hayâllerıyla renklendirdi. Türk duygu, düşünce ve hayâlini müthiş bir renk ve desen kompozisyonuyla halısına, kilimine, tasına, tabağına, kaşığına, kepeğine varana kadar her şeye işledi.

coğrafyasının gereğine göre binalar yapmıştır ama ne acı ki Anadolu insanı şehirlerini bu yapı tarzıyla donatmıştır. Hâlâ birileri bu işin ilerisini gerisini düşünmeden bilerek ya da bilmeyerek kültür emperyalizminin ekmeğine yağ sürüyor. Açıkçası mekânlar farklılaştı mı yaşantı da farklılaşıyor ve pek çok kültürel birikim de bu durumdan etkileniyor. Oysa inşaat malzemesinin bollastığı bu çağda işin özüne dokunmadan bu kadim bina yapım tarzı pekâlâ modernleştirilebilirdi.

إِلَّا
مَنْ
أَتَى
اللَّهَ
بِقَلْبٍ
سَلِيمٍ

Gün oldu devran döndü zamanla şehre indik. Hanımlar bu kültürü aynen devam ettirdiler. Kırk yıldır hâlâ evimizin en geniş, en rahat en güzel odası dayalı döşeli hâlde misafir bekliyor. Bayramlarda ya da misafir geldiğinde o odadan ancak nasiplenebiliyoruz. Açıkçası şu ki bu konuda her Çorumlunun durumu hep bu minval üzeredir.

Bir zamanlar her ilin kendine has düğün tarzı vardı. Çorum'un da gelin, damat, oyun, eğlence, nikâh, takı ve yemek gibi pek çok kültürel değerleri mevcuttu ama bunlar da kültürel saldırının kurbanı oldular. Eskinin okuntusunun yerini şimdi; "Biz falancayla filancayız. Evleniyoruz. Bu mutlu günümüzde sizi de aramızda görmek istiyoruz." diyen süslü bir davetiye kartı aldı. Sonra koca bir yemek salonu... Ortalığı yıkan son ayar bir ses ve ne olduğu belirsiz bir müzik. Masalar... Garsonlar ve yemek... Malum nikâh... Belediyenin verdiği yetkiyle ve mahkemenin vereceği mahkeme kararıyla boşanmak üzere imza atıp karı koca ilan edilmek... Dua sonrası mahremiyet sınırlarını zorlayan hâl ve hareketler... Muhafazakâr büyüklerin yatsı namazı sonrası dans eden ve göbek atan kadın erkek oyuncular hayranlıkla seyretmesi... Ateş taklalarının altından damat ve gelinin geçişi. Kimi yerde içki eşliğinde başka başka törenler... Oysa bu ve benzeri daha nice kültür yok olup gidiyor; çünkü yaşanmıyor artık.

Türk dili de nasibini almıştır bu kültür emperyalizminden. Bu durumu görmek için cadde ve sokakların üzerindeki iş yerlerinin isimlerine bakmak yeterlidir. İşyerlerinin levhaları İngiliz Fransız ya da başka dillerin işgali altında... Şehirlerde cadde ve sokaklar "Nazlı Hause", "Bistro Cafe", "Baki Tower", "Medonore", "Hicsen Taima" ve benzeri daha nice yabancı kelimelerle ünlenmiş iş yerleri boy gösteriyor. Bir Avrupa şehrinden farksız Anadolu şehirleri... Bir yanda da her yeri kaplamış Batı şiir ve müziği, diğer yanda garip kalmış mis gibi yayla havası kokan türkülerimiz...

Sonuç şu ki kültür toplumun dilinde, dışında, işinde, aşında yaşayan usul ve üsluptur. Kütüphaneler, kitaplara ve müzelere düşmüş kültürler ise ölü kültürlerdir. Bu durumda iki tür kültür çıkar karşımıza ki bunların biri yaşanan kültürdür diğeri dedikodusu yapılan kültürdür.

ŞEHRİN İNSANI

“Pahalı Zevklerin İnsanı, Ucuz Cesaretlerin”

■ Hüseyin KİR

Rahmetli Bilge Mimarımız Turgut CANSEVER şehri; “insanın, hayatını düzenlemek üzere meydana getirdiği en önemli, en büyük fiziki ürün ve insan hayatını yöneltten ve çevreleyen yapı” olarak tanımlamıştı.

Şehir, medinenin karşılığı olarak kullanılan Farsça bir kelimedir. Medine kelimesinin kökü din kelimesinin de mastarı olan Arapça dâne köküne dayanır. Medeniyet kavramı da medine’den türetilmiştir. Modern zamanlarda ise şehir yerine farsça asıllı olan Kand (Kale) kelimesinden türetilen kent kullanılmaktadır.

Şehir daha çok İslâm Medeniyeti içerisinde oluşan yerleşim yerlerine isim olarak kullanılırken, kent daha çok modern zamanlarda oluşan veya dönüşen yerleşim yerleri için kullanılmaya başlamıştır. Medeniyetimizin kandilleri olan kadim şehirlerimizi için kent isminin kullanılmasının uygun değildir.

İslâm, şehre gelmiş bir dindir. Mekke, dönemin önemli bir şehridir. İslâm şehrin dinî ve sosyal hayatındaki yanlışları düzeltmek istemiş ama bunu öncelikle Hicretten sonra ismi Medine’ye dönüşen Yesrib’te gerçekleştirmiştir.

Şehirlerin mimarisi ve asıl ona kimliğini veren sosyal hayatı, şehirleri kuran ve yaşatan insanların varlık ve insan tasavvurlarının dışa yansıyan, ete kemiğe bürünen kısmıdır. Bu anlamda şehirlerin bir iklimi, şahsiyeti, kimliği kısacası ona can veren bir ruhu vardır.

Medeniyetler oluştukları ve hayatîyetlerini sürdürdükleri coğrafyada her alana sirayet ederler. Ama daha çok şehirlerde mayalanırlar ve tebarüz ederler. Kültürün, sanatın, edebiyatın şehirlerde yeşermesi bundandır.

İnsanın ontolojik olarak kendini,

Foto: Ahmet ERDEM

kendi dışındaki varlık âlemini anlamlandırması geçmişten devraldığı birikimi ileriye; geliştirerek aktarması yani geleneğin (gelenin) devam ettirilmesi ancak şehirlerde mümkün olmuştur.

Modern zamanlarda, her şeyin olduğu gibi şehirler de muvazenesini yitirmiştir. Sadece topografya ile uyum içerisinde olan mimari yapısını kaybetmemiş, şehir hayatı da bireyin ve toplumun varoluş amacına uygun hayatlarını sürdürmelerine sağladığı katkıyı da kaybetmiştir. Bozulmanın, çözülmenin, çürümenin, kokuşmanın, doğallıktan uzaklaşmanın mekânlarına dönüşmüştür.

Varoluşsal yerini yitirdiği için kendisi de yiten modern insanın

mekân algısı da kaybolmuştur. Bırakın şehrin, mahallesini, sokağını evini kaybetmiştir. Yitik Cennetimize kavuşmak için öncelikle kendimize, ardından sırasıyla evimize, mahallemize ve şehrimize dönmemiz gerekiyor.

İsmet ÖZEL’in, şehir-kent ayrımı yapmadan şehrin insanını tavsif ettiği mısraları ile bitirelim:

“şehrin insanı, şehrin insanı, şehrin

Kaypak ilgilerin insanı, zarif ihanetlerin”

.....

“Şehrin insanı, şehrin insanı, şehrin

Pahalı zevklerin insanı, ucuz cesaretlerin”

22

Şehir Defteri
Nisan 2020

23

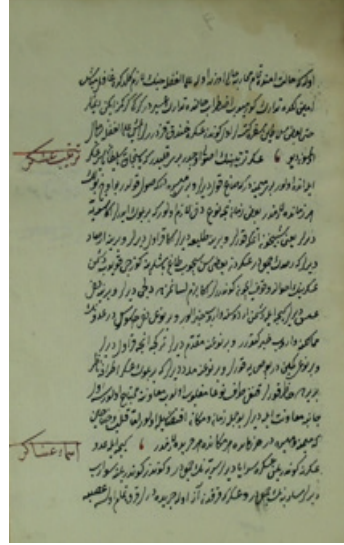
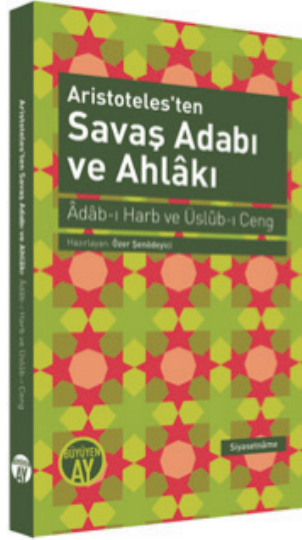
Şehir Defteri
Nisan 2020

Hasan Paşa Yazmaları Arasında: SAVAŞIN DA BİR ADABI VE AHLÂKI VARDIR

■ Prof. Dr. Özer ŞENÖDEYİCİ

Çorum Hasan Paşa Yazma Eser Kütüphanesi'nde çeşitli konular üzerinde araştırma yaparken, günümüzden yaklaşık altı asır önce kaleme alınmış bir metin dikkatimi çekmişti. Bu metinde İslâm coğrafyasında Hacı-i Evvel (İlk Hoca) olarak nitelenen Aristo'nun savaşa dair nasihatleri aktarılyordu. Ancak metin İslâm dininin savaşa dair emir ve yasaklarını XV. yüzyıl Anadolu insanının gözünden aktarmaktaydı. Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi 19 Hk 2162/1 numarada kayıtlı olan eser, kataloğa Âdâb-ı Ceng olarak kaydedilmişti. Eserin tam adı Âdâb-ı Harb ve Üslûb-ı Ceng idi. 1b-6b varakları arasında bulunan eserin sonu eksikti. Ben, bu eserin Topkapı Sarayı Müzesi'ndeki nüshasını da bularak iki nüshayı karşılaştırdım ve eksiksiz olarak neşretme saadetine eriştim. Bu yazımda, ilgili eserde savaş adabı ve ahlâkına dair verilen nasihatlerden bazı seçmeler yapacağım.

Çorum Hasan Paşa Yazma Eser Kütüphanesi'nde yer alan Âdâb-ı Harb ve Üslûb-ı Ceng adlı eserin tarafımda 2014 yılında yayımlanmış baskısı.

Âdâb-ı Harb ve Üslûb-ı Ceng başlıklı eserin Çorum Hasan Paşa Yazma Eser Kütüphanesi'nde bulunan nüshasından bir varak.

Büyük medeniyetler, ulaştıkları ilim ve irfan seviyesini, askerî gücün kendilerine sağladığı emniyete borçludur. Can güvenliği teminat altına alınmış millet fertleri, bilim ve sanata daha fazla vakit ayırabilir, üzerinde düşünülmüş ve mesai sarf edilmiş büyük eserlere imza atabilir. İnsanlık tarihine bakıldığında savaşın, sebeplerini sürekli değiştirdiği, ancak varlığını her zaman koruduğunu gözlemlemek mümkündür. Tespiti kolaylıkla yapılabilecek bir diğer durum ise, motivasyonu din olan savaşçıların, diğerlerine göre daha azimli mücadele ettikleridir.

Savaşı haklı çıkarmaya yönelik dünyevî her türlü sebep, asılsız bahane olarak nitelenebilir. Çatışmaya iştirak edecek kimseleri, salt ganimet ya da başka bir dünyevî çıkar ile motive etmek oldukça güçtür. Çünkü can korkusu maddî hırsla üstün geldiğinde, mücadele kaybedilir. Ancak ölümden sonrası ile ilgili büyük mükâfatlar sayesinde ki insanlar, canını feda edebilecek kahraman askerlere dönüşür. Kur'an'da Allah yolunda gazaya katılanların elde edecekleri mükâfatı ve ondan kaçacak olanların görecekları azabı konu alan ayetler, İslâm medeniyetinde din uğruna savaşmanın ne şekilde yüceltildiğini göstermektedir:

“Savaş, hoşunuza gitmediği halde size farz kılındı. İhtimal ki hoşlanmadığınız şey sizin iyiliğinizdir ve ihtimal ki sevdiğiniz bir şey sizin kötülüğünüzdür. Siz bilmezsiniz, Allah bilir. (Bakara/216).”

“O halde, dünya hayatı yerine ahireti alanlar, Allah yolunda savaşsınlar. Kim Allah yolunda savaşır, öldürülür veya galip gelirse, Biz ona büyük bir ecir vereceğiz (Nisâ/74).”

“Tekrar savaşmak için bir tarafa çekilmek veya bir başka topluluğa katılmak maksadı dışında, o gün arkasını düşmana dönen kimse Allah'tan bir gazaba uğramış olur.

Onun varacağı yer cehennemdir. Ne kötü bir dönüşür (Enfâl/16)!”

“Ey inananlar! Size ne oldu ki, «Allah yolunda, savaşa çıkın.» dendiği zaman yere çöküp kaldınız? Oysa dünya hayatının geçimi ahirete göre pek az bir şeydir. Çıkmazsanız Allah size can yakıcı azapla azap eder ve yerinize başka bir millet getirir. O'na bir şey de yapamazsınız. Allah her şeye kadirdir (Tevbe/38-39).”

“Allah şüphesiz, Allah yolunda savaşmış, öldüren ve öldürülen müminlerin canlarını ve mallarını Tevrat, İncil ve Kuran'da söz verilmiş bir hak olarak cennete karşılık satın almıştır. Verdiği sözü Allah'tan daha çok tutan kim vardır? Öyleyse, yaptığınız alışverişe sevinin; bu büyük başarıdır (Tevbe/111).”

Bu ilahî telkinler sayesinde İslâmiyet, üç kıta üzerinde muazzam ve yekpare bir devletin temellerini atmıştır. Askerî gücün kendilerine sağladığı güven sayesinde Araplar, basit ve dağınık çöl kavmi olmaktan kurtularak muazzam bir medeniyetin temsilcisi olmuşlardır. Harp meydanlarında gösterilen başarı, fethedilen ülkelerin imarı ve medeniyetin inşası hususlarında da sergilenmiş; Müslüman devlet adamlarının Kur'ân ve hadislerle istinaden takındıkları hoşgörülü tavır, memleketlerden önce gönüllerin fethedilmesini sağlamıştır.

Savaş, insana zarar verme esasına dayandığı için, ilk seçenek olarak öne sürüldüğü durumda vicdanî rahatsızlığa neden olur. Bu nedenle İslâm ahlâkı, savaş, ona neden olan husus hallolduğu takdirde onaylamaz. Harp esnasında kazanmak için insanlık dışı yollara başvurulmasını tasvip etmez, muharip Müslümanları

insaf dairesinden çıkmamaları hususunda uyarır. Kadınlara, esirlere, çocuklara, yaşlılara, engellilere, hastalara, silâhsızlara, yaralılara, mahkûmlara, savaş alanında teslim olan askerlere, masum kimselere, hastanelere, akademik kurumlara, sivil bölgelere ve dinî mekânlarla saldırılmasını hoş karşılamaz. Evlerin, tarlaların, bahçelerin, mahsullerin, su ve besin kaynaklarının harap edilmesini yasaklar. Hayvanları öldürmeyi, uygun görmez.¹ Hazreti Peygamber de kimi hadislerinde, bu hususla ilgili olarak çeşitli beyanlarda bulunmuştur. O'na; cesaret göstermek, kavmine destek vermek, insanlara gösteriş yapmak, namını duyurmak, ganimet elde etmek veya bir kavme öfke beslediği için savaşmak isteyen kimselerin durumu sorulduğunda, “Kim Allah'ın sözü en yüce olsun diye savaşırsa, o Allah'ın yolundadır.” şeklinde cevap vermiştir. Yine O, kabile asabiyeti ile girişilen çatışmaları “cahiliye savaşı” olarak nitelemiştir.²

Hazreti Muhammet, tayin ettiği komutanlara, düşmanın dahi hakları olduğunu hatırlatarak şu telkinde bulunurdu: “Müşriklerle karşılaştığınız zaman, onlara üç teklifte bulunun. Bunlardan birini kabul ederlerse, onlara saldırmayın. İlk teklifiniz, onları İslâm'a çağırmaaktır. Bunu kabul ederlerse, bırakınız. Onlar da Müslüman haklarına sahip olurlar. İslâm kanunlarına riayet ederler. Cihada hizmet etmedikçe ganimetten hisse alamazlar. Şayet bu teklifinizi kabul etmezlerse, o zaman cizye versinler, zimmi hükmüne girsinler. Bu durumda yine kendi hallerine bırakılırlar. Şayet bunlardan birini kabul etmezlerse, o zaman Allah yardımcınız olsun.”³ Allah'ın elçisi

Âdâb-ı Harb ve Üslûb-ı Ceng başlıklı eserin Topkapı Sarayı Müzesi'ndeki nüshasının ilk varâğı.

sıfatıyla, insanlara ilahî emirleri tebliğ etmekle mükellef kılınan Hazreti Peygamber, bu görevini ifa ederken müşriklerin saldırılarına maruz kalmıştır. Bu, inananlar ve müşrikler arasında çatışma yaşanmasını kaçınılmaz hâle getirmiştir. İman edenlerin hem dünyevî hem de uhrevî lideri olan Rasulullah, kendisine indirilen ilahî emirlerin de gerektirdiği biçimde, zulmedenlere karşı mücadeleye girişmiş; mücahitleri bizatihi idare etmiştir. O, Bakara Suresi 190. ayette belirtilen, “Sizinle savaşanlarla Allah yolunda savaşın, aşırı gitmeyin.” emrine istinaden; Müslümanları harpte dahi zulmetmekten alıkoymuştur.

Şimdi, başlığını Savaş Adabı ve Ahlâkı olarak verdiğim eserin

1 Ali Raza Tahir, “İslâm'ın Cihad Kavramı (Felsefî Bir Analiz)”, *Journal of Islamic Research*, Çev.: Faruk Özdemir, S. 22 (3), 2011, s. 206.

2 Mehmet Birsin, “İslâm Devletler Hukukunda Savaş Esirlerine Uygulanan Yaptırımların Analizi”, *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 11, S. 21, 2012/1, s. 164. İlgili hadisler için bkz. Buhârî, es-Sahîh, İlm 45; Tevhîd 28; Cihâd 25. İbn Mâce, es-Sünen, Cihâd 13. Müslim, es-Sahîh, İmâra 13.

3 Ahmet Akıncı, *İslâm Hukukuna Göre Savaşta Uygulanacak Kurallar*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı İslâm Hukuku Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Bursa, 2007, s. 39. İlgili hadisler için bkz. Müslim, Cihâd 3; Tirmizî, Siyer 48, Diyât 14.

bazı bölümlerindeki nasihatleri günümüz Türkçesi ile aktarmak istiyorum. Bu şekilde ecdadın, savaşta bile riayet etmekten asla vazgeçmediği asil ve ilahi kanunlar daha iyi anlaşılabilir, diye düşünüyorum:

“Komutanın, mümkün mertebe acele etmeyi bırakıp yavaşlığa ve sahte dostluğa başvurması, barış yapmak kolay iken savaşa girişmemesi, düşmana aldatma ve hile ile galip gelmek mümkün iken kıyıma ve çatışmaya başlamaması, başka hile ve musibetlerden uygun olanı kabul edip kan dökmekten sakınması vaciptir. Askerin selâmeti o şekilde olur.”

“Komutan kibirlenirse, sonunda zarar ve ziyana uğrar. Uygun olanı şudur: Komutan veya padişah, düşmanla karşılaşmaya beş günlük yol kaldığında, orduyu düzenleyip durumu gözden geçirmeli, askeri savaşa hazır hâle getirmelidir. Asayiş zamanında bütünüyle savaşa hazır bulunmalıdır. Habersiz savaşmak icap ettiğinde, gafil olma! Çünkü emniyet hâlinde savaş hazırlıklarını görmeyip harp vakti geldiğinde, hareket hâlindeyken tedarik görmek zordur. “Gereği, gerekmez iken” demişlerdir. Hatta bazı sultanlar sefere çıktıklarında, habersizken bir hâl olmasın diye, ilk günden askere hendek kazdırırlarmış.”

“Akıllı padişah, tecrübeli komutan ve basiret sahibi asker, ordusunun her ferdini tanır. Hepsini tanımıyorsa bile, kahraman adıyla anılanları bilir. Adına “kahraman” denen her asker, kahraman olmaz. Bu adla anılan askerler birkaç çeşittir. Bir tanesi, küstah kahramandır, Türkçede ona hor kahraman derler. Bir çeşidi sözde kahramandır, nüktedanlar bu türdeki askere puf pehlivanı derler. Bir çeşidi daha vardır, en önde yürür gider, ama harp meydanına vardığında tabana kuvvet kaçar, ona da puf pehlivanı derler. Bir

çeşidi, sadık kahramandır. Gediğini bekler, elinden geleni yapar, ama mezarını sahipsiz ve gediğini boş bırakmaz. Bir çeşidi daha vardır, alayda işe yaramaz ama düşmanla karşı karşıya geldiğinde yüz ağartır. Bir başka çeşidi de, tek başınayken elinden bir hüner gelmez, ama alaydaki asker dostlarıyla birlikteyken iyi işler başarır. Bir çeşidi ise; başında sorguç, elinde külünk, ayağında yarma mahmuz ile gâh önde gâh arkada yürür, ama elinden bir iş gelmez. Ona hilebaz kahraman derler, Türkçede ise çalıkuşu adı verilir.”

“Savaş komutanı, her işi bizzat başlatmalı yahut sadık bir vekil ve dürüst bir temsilci aracılığı ile işe girişmelidir. Düşmanın korku ve çekinme alameti şeklinde yorumlayacağı tüm davranışların tam tersi yapılmalıdır. Dar boğazlarda ve büyük su kenarlarında asker iyice zapt edilmeli, kimseye eziyet edilmemelidir. Tahıl, yem ve saman hususunda iyi tedbir alınmalı, kimse aç ve susuz bırakılmamalıdır. Askeri dinsizlik ve imansızlıktan, cümbüş ve haramlardan uzak tutmalı, birbirine düşüp itişmeleri, “sen, ben” diye tartışmaları engellenmelidir. Onları “Sen şöylesin, biz böyleyiz.” diye kapışmaktan alıkoymalı, ordu içine düşmanlık ve ayrılık düşmemesine özen gösterilmelidir.

Hiç kimse düşüncesinde ve hareketlerinde, geçici dünya saltanatına güvenip kibirlenmemelidir. Çünkü insana şeytanın yoldan çıkarması, nefsanî arzu ve cehaletin neden olduğu kibirden daha zararlı başka bir şey yoktur. Yüksek zümre veya seçkin sınıf da olsa, insan evlatları için ölüm, kaçınılmazdır. Ecelsiz kimse ölmez, ama düşman karşısında aciz kalıp yenilerek ölme utancı kıyamete kadar hanedanımızda bâki kalır. Bu utancı kabul etmeyip ölünceye kadar çalışmak daha evlâdır, diye düşünüp çabalamak gerekir. Bir kuş, yuvasını ve bir hayvan, inini isteyerek bırakmaz. Bizim yerimizi, yurdumuzu ellere verip uzaktan bakmamız uygun düşer mi hiç?”

“Bütün basiret sahibi ve bilge önderlere lâzım olan; her işte zeki ve gözü açık davranıp durumun gereklerine göre hareket etmek; karar vermede, tedbir almada bir dakika bile kaybetmemek, yeni şehirler almak icap etmediğinde savaşa girmeyip mümkün olduğunca savunma ve savuşturma durumunda kalmak, kaçınılmaz ise cenge girip askerine vaat ve ihsanlarda bulunmak, fetih ve zaferi yalnızca Allah-u Tealâ’dan istemek, bu sayede adalet ve şöhretini artırmaktır.”

Bünyanlı ŞEHİT OSMAN ABİDESİ

■ Abdulkadir OZULU

Çorum-Merzifon yolunun 11'inci kilometresinde bulunan mütevazı anıt, çevresindeki "Meçhul Asker" tabelası ile yolcuların dikkatini çeker. Yıllar içinde yapılan yol genişletme çalışmaları ile bu anıt biraz içeride kaldığı için üzerindeki yazılar iyice yanına yaklaşılmayınca okunamamaktadır.

Yıllar önce bir münasebetle anıtı ziyaret etmiş ve üzerindeki yazıları okumuştum. O gün not almadığım için de hafızamızdan burada yazılı olan yazıları da zaman süngeri çekip almış.

G eçtiğimiz günlerde bu anıt hakkında bilgim olup olmadığı bir arkadaşım tarafından soruldu. Akılda kalan kırık dökük bilgileri aktarmakla beraber, doğru dürüst bir bilgiye sahip olmamanın ezikliğini de ruhumda duydum. Bu duygu ile araştırmaya başladım. Yaşlılarımıza sordum. Çorum tarihi üzerine bilgilerine güvendiğim arkadaşlarıma sordum. Çorum'la ilgili bilgiler bulunan kaynak kitapları taradım. "Şehit Jandarma anısına yapılmıştır"dan öte bir bilgiye sahip olunmadığını gördüm.

Bu araştırmalarım arasında "Çorum Tayyaresi" hakkında sevgili Tarih öğretmenim rahmetli Fehmi Hangün Bey'in Emekli Hava Kurmay Albay oğlu Erhan Hangün ziyaretimde bulundular ve benden "Çorum Tayyaresi" hakkında araştırma yapmamı istediler.

İşte bu iki konu için de müracaat edilecek elde mevcut tek kaynak "Çorum Gazetesi" koleksiyonu olabilir. Ne var ki Çorum tarihine tanıklık eden bu gazetemizin tam bir koleksiyonu Çorum'da mevcut değil. Çorum Gazetesi koleksiyonunun yarısı İskilip Halk Kütüphanesinde.

İskilip'e gittim ve bir gün sabahdan akşama kadar gazete sayfalarını çevirdim. Araştırdığım iki asıl konu dışında pek çok önemli notlar aldım. Bu arada aradığım Çorum Tayyaresi konusuyla ilgili bir haberin hemen yanında ikinci konum olan Meçhul Asker anıtı ile ilgili bir haberi de bulmuştum.

Ne demişler; aramakla bulunmaz,

ancak arayan bulur. Meçhul asker anıtı artık beynimde ve gönlümde okuduğum bilgiler ışığında meçhuliyetten sıyrılmış bir kahramanlık ve yüksek vazife anlayışının vatan ve millet sevgisinin somutlaşmış ifadesi olmuştu.

Anıtı ziyaret için gidenlerin görecekları gibi, anıtın alt geniş kaidesi ve üzerindeki ikinci ve üçüncü bölümü oluşturan taş örgüler ve üçüncü bölüm üzerinde yükselen silindirik bölümde tepeden aşağıdaki kaldeye kadar her bir yöne dağıtılmış halde büyük harflerle şunlar yazılıdır.

Anıtın yerden yüksekliği yaklaşık 3 metredir.

Bünyanlı Osman'ın komutanı Yüzbaşı Nadir adı anıtın kuzey tarafında "

Vazife namus borcudur" yazısı altına kaydedilmiş.

Anıtın taş işçiliğini yapan taşçı ustası da anıt kaidesinin güneye bakan alt köşesine adını yazmış, "Hüseyin usta- Çorum"

Niçin bu anıt yaptırılmıştır, bütün ayrıntılarıyla 31 Ağustos 1932 tarihli Çorum Gazetesi sayfalarından okuyalım.

Şehit Osman Abidesinin Resmi Küşadı

Geçen sene Çorum- Mecitözü hududunda kâin Kaymakçı mevkiinde gece vakti yolcuları soymakta bulunan şakilerle yaptığı müsademe neticesinde Şehiden vefat eden Jandarma Piyade neferi Bünyanlı Osman Efendi namına Kaymakçı karyesi civarında ve Çorum- Mecitözü şosesi üzerinde dikilen abidenin, Ağustos'un yirmi beşinci Perşembe günü saat on beşte. Vali Ali Cemal ve Çorum'da misafir bulunan Tapu Umum Müdürü Cemal Beyefendilerle her iki kaza (Çorum-Mecitözü) hükümet erkân ve memurları, cemiyetler, müesseseler mümessilleri ve o mıntıka dâhilindeki köyler halkının huzuru ile açılma merasimi icra kılınmış ve merasimde Muhterem Valimiz Ali Cemal Beyefendi tarafından vazifesi uğrunda hayatını feda eden Şehit Osman'ın namını ebediyyen anmaya vesile olan işbu abidenin ihzar ve inşasında gösterdikleri gayret ve fedakârlıktan dolayı halka, Kaza Jandarma kumandanlığına teşekkür edilerek, abide üzerindeki örtünün kurdelesı bizzat müşarüneyh (Vali Ali Cemal) tarafından kesilmiştir.

Müteakiben Mecitözü Cumhuriyet Halk Fırkası heyeti idare reisi Cemal Bey tarafından sureti aşağıda yazılı bir hitabe okunarak işbu merasime hitam verildikten sonra bilcümle hazırun tarafından o mevkide inşası kararlaştırılan Jandarma Karakol binasının vazı esası yapılmıştır.

Cemal Beyin Hitabesi

Aziz Vatandaşlar!

Bugün hatırasına hürmetlerimizi sunmak için mezarının başında toplandığımız bu ölü, hayatta iken büyük ve yüksek mevki işgal etmiş bir zat değildi. Askerlik mükellefiyetini jandarma olarak eda eden, devlet memurluğunun en küçük mertebesinde bulunan bir jandarma neferi idi. Fakat o vazifesi uğrunda kahramanca canını feda ettiği için nazarımızda birdenbire en yüksek mertebeye çıktı. Bugün pek az kimseye nasip olacak bir tarzda bizi mezarının başına topladı. Bu toplanış ve bu toplanışın tahakkuku da yine onun manevi bir zafer ve mazhariyetidir.

Halk tarafından yapılan ve bu şehidin kanlı kemikleri üzerinde yükselen bu taş sütun, bu abide onun fedakârlık menkıbesini bize söylediği gibi nesilden nesle gelip geçene de söyleyecektir.

Muhterem vatandaşlar!

Cumhuriyet fazilet üzerine müessesdir. Medeni bir millet yalnız büyük fedakârlarını değil, küçük fedakârlarını da aynı aşk ve ateşle takdir ve tebcil eder.

Emniyet ve asayiş bozanlara karşı kanun kuvveti olarak karlı, soğuk gecelerde, yağmurlu fırtınalı havalarda, kızgın güneş altında her an her zaman vazife yapan Türkiye Cumhuriyeti Jandarması'na kaybettikleri bu fedakâr arkadaşlarından dolayı çok içten ve yürekten milletimizin taziyetlerini ve sevgilerini arz ederim.

Şu taş sütuna yazılmış olduğu veçhile millet ve vatani uğrunda can veren Şehit Osman'ın ruhunu taziz ederken kendi gibi vazife, vatan ve millet uğrunda halisane fedayî can etmiş binlerce ve yüz binlerce Şehidin de hatırasını takdis ederim.

Bu abide, yalnız Şehit Osman'a ait

ŞEHİT JANDARMA
BÜNYANLI OSMAN
RUHUNA
1931
DUR
YOLCU
BU MEZAR
VATAN
SEVGİSİ
TANRI
AŞKI
VAZİFE
NAMUS
BORCUDUR
MİLLET UĞRUNDA
CAN VERDİ

değildir. Onun gibi vazife, vatan ve milleti uğrunda canını ve kanını feda etmiş yüksek imanlı bütün şehitlere ait ve şamildir.

Bu taş sütun iyiliğe, fazilete, fedakârlığa karşı olan takdir ve minnetimizi dağların başında semavata ilan eden uyanıklık işareti olduğunu Şehit Osman'ın mezarının üzerinden haykırıyorum.

Bu Jandarmamızı şehit eden katil eller tutulmuştur. Ve yüksek adliyemizin huzurundadır. Artık bu yollarda, bu dağlarda gece ve gündüz hür ve serbest tam bir emniyet içinde gezilmektedir. Bu emniyeti bütün milletimiz ve halkımız tekeffül etmektedir.

Muhterem Beyefendiler, Sevgili Köylüler,

Bir milletin yükselmesi için birinci şart can, mal, ırz emniyetidir. Bütün dünya milletleri içinde en yüksek dereceler çıkmaya azmetmiş olan milletimiz,

önüne çıkacak her engeli mutlaka yıkacaktır. Mutlaka yükselecektir.

Mezarının başında toplandığımız Jandarma Bünyanlı Şehit Osman'ın hatırasına hürmeten iki dakika sükûtu ve bu sükût içinde ona Fatihalar sunmanızı rica ederim. (Çorum Gazetesi 31 Ağustos 1932)

◆◆◆

“Meçhul Asker” anıtımız hakkında derlediğim bu bilgiler sonrası yapılması gereken bir takım çalışmalara girilmesi gerekiyor.

Öncelikle bu anıt çevresi için bir peyzaj çizdirilip hem kahraman Şehit Bünyanlı Osman'a hem de “Meçhul Asker” hatırasına layık düzenleme yapılmalıdır.

Anıt çevresini “Doğayı Koruma ve Ağaçlandırma Derneği” kurucusu ve başkanı rahmetli hemşerimiz Rüstem Eren 2000'li yılların başında ağaçlandırmıştır. Dikilen bu çamlar büyümüş ve göze görünür hale gelmiştir. Anıtın kuzeybatı kısmında bulunan bozuk meşelik çok sıklaşmış vaziyettedir.

Yol çalışması yapıldıktan sonra anıtın yola bakan bölümü her yağmurda sürüklenen topraklarla kaymaktadır. Yapılacak düzenleme ile bu toprak kayması ve kaybı önlenmelidir.

Çevrede bulunan ağaçlandırma ve vatan sevgisi ifade eden levhalar anıt çevresinde daha uygun yerlere alınmalıdır.

Bunlar benim görüp düşündüklerim. Pek tabiidir ki, yapılması gerekenleri bir peyzaj mimarı daha iyi değerlendirecektir.

“Bünyanlı Şehit Osman”ın anıtı Çorum'da Cumhuriyet dönemi içinde dikilen ilk şehit abidesidir. Anıtta Otel karşısındaki Şehitler Anıtı, Çorum'da Cumhuriyetin Onuncu Yılı Kutlama Komitesi tarafından 1933 yılında yaptırılmıştı. Daha sonraki yıllarda bugünkü şekliyle yenilenmiştir. Günümüzde Çimento Fabrikası altında bulunan ŞEHİTLİK ise 1990'lı yıllarda düzenlenmiştir.

Bütün şehitlerimizi rahmetle anıyorum. **Ruhları şad olsun.**

SEYYAH OLUP ŞU ÂLEMİ GEZENLER

■ Mustafa UÇURUM

Çıkıp seyreylemek şu devranı, köşe bucak demeden, baştan uca, dipten köşeye gezmek ve gözünü, gönlünü doyurmak ne onulmaz bir zenginliktir, ne tarifsiz bir mutluluktur. Kendine gezip dolaşmayı iş edinen kim varsa aslında huzur ülkesinin bir dervişi olmak için yollara düşmüştür ol kişi. Âlemlerden âdemlere, hüznlerden zevk ü sefaya kadar öylesine bir geniş iklimin hayalini kurar ki seyyah, tarihten beslenir, coğrafyadan esinlenir, edebiyattan dem vurur ve kendini fani bir dünyalı olarak atar hengâmenin ortasına.

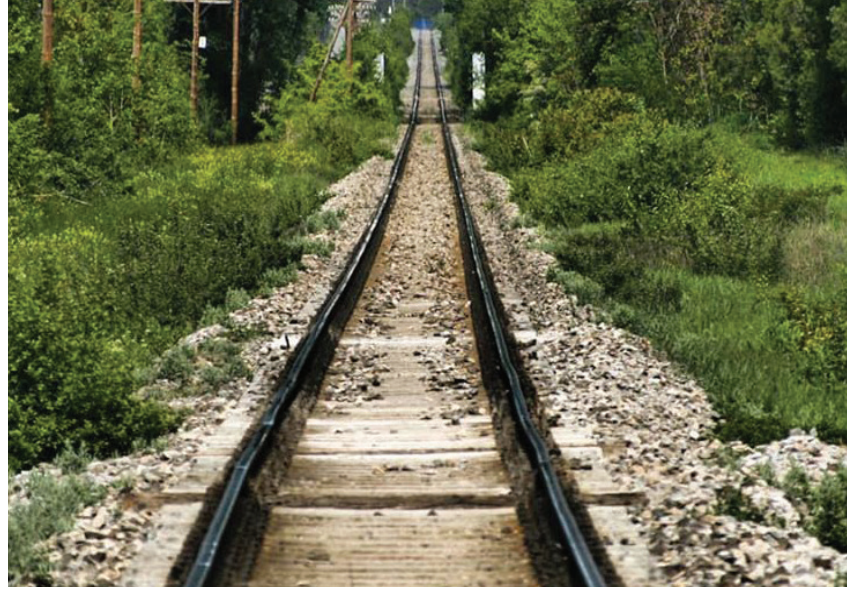

Foto: Abdullah Agah ÖNCÜL

Dünya kurulalı beri insanlar bir yerden bir yere gitmeyi sürdürmüş, göçebe olmuş, adına gurbetçi denmiş, eline tutuşturulan evrakla gecesini gündüzüne katıp diyar diyar dolaşmıştır. Buna sadece dolaşmak denirse elbette. Yaşamış, yaşatmış, yazmış, yazdırmış, gördüğü her yenilik karşısında hayretini gizleyememiş de; “ Ben bir adem idim, uçup geldim bu diyara. Gün ola harman ola. Bakalım ne çıkar bahtımıza.” deyip gördüklerini, duyduklarını büyük bir rikkatle kaydetmeye başlamış.

İşini unutmamış ama satır satır notlar tutmayı da ihmal etmemiş gittiği her yeni şehirde. Bazen bir tebliği olmuş, İslam'ı yaymak için kızgın çölleri aşmış. Gördüklerini önce aklına kaydetmiş. Geri dönünce şehrine gördüklerini bir bir anlatmış önce Resulullah'a, daha sonra arkadaşlarına.

Birileri de savaşmak için cepheden cepheye koşarken gördüğü her şehrin adeta fotoğrafını çekmiş kılıç şakırtıları altında. Sağ dönp de zafer naraları atarken

bazıları, birileri de ne gördüyse onu anlatmış büyük coşkuyla. Tuttuğu notları bir araya getirip, şehirlerin kaderini sıgıdırmış iki kâğıt arasına.

Devlet göreviyle giden de olmuş, tüccar olup giden de başka diyarlara. Görmüş, tanımış, şehirlerin her köşesini. İnsanları, düşünleri, ayrılıkları, kavuşmaları, bağları, bahçeleri, savaşları, barışları yaşayıp anlatmış bazen olduğu gibi bazen bire bin katarak. Ama ne anlattıysa coşkuyla anlatmış seyyah.

Bilinen ilk seyyah Bizanslı Priskos, elçilik göreviyle gittiği yerlerle ilgili notlarını bir seyahatnamede buluşturarak yaşadığı dönemin olaylarına tanıklığına bizleri de şahit tutmuş ilk olarak. Hun hükümdarı Atilla'ya gönderilen elçilik heyetinde bulunan Priskos, hem o dönemle ilgili bilgiler veriyor seyahatnamesinde hem de Göktürkler ile bilgileri de paylaşıyor.

Tarihin birçok döneminde seyyahlar ortaya çıksa da bütün isimlerin en önünde İbni Batuta yer alır. Kadılık ve birçok diplomatik göreve getirilen İbni Batuta, bu vesile ile dünyanın birçok yerini gezme fırsatını yakalamış, Türkler'in, Moğollar'ın, Maldivler'in hükümdarları ile tanışmış, hem bir derviş hem de bir seyyah gibi dünyayı dolaşmıştır.

“14. yüzyıl gezginlerinden İbni Battuta (1304-1368) Fas'ın Tanca şehrinde dünyaya gelir. Bu şehirden çıktığı ve 28 yıl süren gezileri boyunca Mısır, Arap Yarımadası, Irak, İran, Anadolu (başta Osmanlı Beyliği olmak üzere o dönemin belli başlı beylikleri), Deşt-i Kıpçak, bizans (İstanbul), Orta Asya, Hindistan, Maldivler, Çin ve Endülüs'ü gezen İbn Batuta devlet ve toplum yapıları, inanç ve adetleri, doğal özellik ve ürünleriyle tanıttığı bu ülke ve şehirlerin 700 yıl önceki durumlarını başarıyla yansıtır. Yazarı tarafından

Tuhfetü'n-Nuzzar fi Garabi'l-Emsar ve Acaibi'l-Esfar diye adlandırılan, yaygın olarak Rihle diye bilinen ve Türkçede İbn Batuta Seyahatnamesi diye anılan eseri günümüzde de ilgiyle okunmakta ve kaynak olarak kabul edilmektedir."

İbni Batuta'nın Seyahatnamesi sadece şehirler hakkında bilgiler vermez. O, yaşadığı tecrübeleri de aktarır. Birçok kez savaşa katılmış, eserinde savaş taktikleri, savaşların tarihleri gibi konularda da bilgiler aktarmıştır. İcazetli bir telkinle yollara düşen İbni Batuta'nın ağzından dua eksik olmuyor. Yol arkadaşı genelde dualar ve menkıbeler. Seyahatname şöyle başlıyor: "Nesir ve nazırında usta, bilimin birçok dalında uzman, Gırnatalı Fakih Ebu Abdullah Muhammed İbnü's-Şeyh Ebu'l-Kasım İbn Cüzeyy Kelbi-Allah onu bağışlasın- der ki: Tüm övgüler, yeryüzünü kullarının hizmetine veren Allah'adır. Onun izniyle derin vadilerde, geniş yollarda yürür bu insanlar. Yüce Allah kullarını yerden bitirdi, yere gönderecek ve yine oradan çıkaracaktır. Toprağı kudretiyle kullarına yatak eden, çivi gibi yüksek dağlarla yeryüzünü pekiştirerek üstüne direksiz göğü diken, yıldızları karanın ve denizin karanlıklarında insanlara rehber eden O'dur."

Birçok kez hacca giden İbni Batuta, kitabının büyük bölümünü hac izlenimlerine ayırır. İçindeki coşku kurduğu her cümlede hissedilir.

"Üçüncü günün akşamı, Harem-i Şerife (Medine'ye) girdik, mescide geldik. Selam Kapısı'nda durarak salat-ü selam getirdik. Mübarek

Ravza'da kabir ile minber arasında namaz kıldık. Peygambere ağlayan ağacın, kıblenin sağ tarafında direğe bitleştirilmiş parçasını selamladık. Peygamber efendimizi andık, Allah'tan rahmet ve esenlik diledik. O, öncekilerin ve sonrakilerin efendisi; o, günahkârların şefaâtçısı; o, Haşim soyundan (Mekke'nin) Batha vadisinden gelen; o, övgüye layık elçi, ona esenlik, ona saygı, ona selam!"

Anadolu'ya da yolu düşüyor İbni Batuta'nın. Antalya, Denizli, Muğla, Konya, Sivas, Amasya, Balıkesir, Manisa gibi birçok şehre dair izlenimleri var.

"Bundan sonra Sivas'a yollandık. Bu şehir de Irak'a bağlıdır. Irak ülkesinin en büyük şehirlerinden biridir. Tahsildarlar ile büyük kumandanlar orada oturuyorlar. Şehir pek düzenli ve bakımlı olup geniş caddelere sahiptir. Çarşıları fevç fevç insanla dolup taşıyor. Burada medrese tarzında inşa edilmiş "Daru's-Siyade" (Seyyidler Konağı) denilen büyük bir bina var ki sadece Peygamber soyundan gelen misafirler ağırlanıyor; yani 'Nakibüleşraf' bu konakta oturmaktadır. Misafir kalan şerife, konakladığı sürece yiyeceği, içeceği, mumu ve kullanacağı eşyası verilir; yola çıkarken de yol harçlığı gönderilir."

"Buradan çıktık, Amasya'ya gittik. Amasya büyük bir ırmak kenarında, çevresi bağ ve bostanlarla kaplı, meyvelik ve ağaçlık bir şehir. Irmak üzerine kurulan dolaplarla çekilen su, evleri ve bostanları sulamaktadır. Cadde ve çarşıları gayet geniş. Buraya Irak sultanı hükmediyor."

"Bu şehirde bilginlerin kutbu, büyük ermiş Şeyh Celaleddin'in türbesi vardır. Bu adam Mevlana adıyla tanınmıştır. Anadolu halkından bir kısmı onun tarikatını tuttuğu için onlara şeyhin adıyla "Celaliye" denilir; bazı tarikatların Irak'ta Ahmediye, Horasan'da Haydariye şeklinde anılması gibi. Celaleddin'in türbesinin yanındaki büyük dergâhta gelen giden misafirlerin, yoksulların karınları doyurulmaktadır."

İbni Batuta'nın gezileri kıtalar arası yolculuk denecek kadar geniş bir coğrafyayı kapsıyor olsa da ona "doğunun en büyük seyyahı" denmesinin sebebi daha çok belli bir coğrafyadaki ülkeleri ve şehirleri gezerek izlenimlerini aktarmasından dolayıdır. Ayrıca çok da ayrıntıya girmeden yapmıştır gezilerini. Seyahatnamesinde bu yüzden bazı şehirler hariç birçok şehir kısaca ele alınmıştır.

Türk Edebiyatına gelince; ilk seyahatname, Seydi Ali Reis'in Mir'at ül-Memalik adlı eseridir. Seydi Ali Reis; Hindistan'dan Bağdad'a dönünce yol arkadaşlarının, görülen şehirleri, karşılaşılan değişik ve ilginç olayları, ziyaret edilen türbeleri ve çekilen zorlukları anlatan bir kitap yazmasını istemeleri üzerine kaleme almaya başladığı bu eseri 1557' de İstanbul'da tamamlamıştır.

Aynı zamanda şair olan Seydi Ali Reis, eserinde şiirlerine de yer vermiştir. Onun seyahatnamesini farklı kılan özellik, içinde şiirlerin de yer almasının yanında denizcilikle ilgili birçok bilginin de veriliyor olmasıdır. 10 bölümlük bu kitapta yön bulma, azimut ve

yıldızların yüksekliklerinin hesabı, zaman hesabı, takvim, güneş ve Ay'a bağlı tanımlanan yıllar, denizcilikte önemli bazı yıldızların doğmaları, batmaları ve adları, ünlü limanlarla adaların enlemleri, astronomiye ait bilgiler ve bazı limanların arasındaki uzaklıklar, Hind Okyanusundaki adalar, kıyılar, rüzgârlar, ünlü limanlar ve topoğrafik coğrafya konularını içermektedir.

Türk ve dünya edebiyatında seyahatname dendiğinde akla gelen ilk isim Evliya Çelebi'dir.

1611 yılının İstanbul'u. Osmanlı'nın -küçük çalkantılar yaşasa da- gücünün yerinde olduğu yıllar. Dünya; Osmanlı'nın varlığını ve gücünü kabul etmeye devam ediyor. Savaşlar, mücadeleler sürerken ülkenin kültür sanatla olan bağları da tüm etkisiyle yerli yerinde.

Unkapanı'nda dünyaya gelen Evliya Çelebi Bin Derviş Mehmed Zilli, varlıklı bir ailenin çocuğu olmasından dolayı iyi bir eğitim almış, saray ve çevresinde bulunmuş, devletin birçok kademesinde görev almış, asıl ününü yaptığı seyahatlerden kazanmış bir seyyah'tır. Döneminin padişahıyla da arası iyi olan Evliya Çelebi bazen kendisine verilen görevlerle, bazen seyahat amacıyla Anadolu'dan başlayıp dünyanın dört bir yanını gezmiş ve gezdiği yerlerle ilgili izlenimlerini yazarak dünyanın en önemli ve kapsamlı seyahatnamelerinden olan 10 ciltlik seyahatnamesini vücuda getirmiştir.

Ülkeler arası mektuplaşmalar vasıtasıyla ya da savaşa katılmak için gittiği ülkelerde de seyyahlık görevinden hiç taviz vermeyen Çelebi, Melek Ahmet

Paşa'nın maiyetinde uzun süre bulunarak birçok devlet adamıyla da tanışmıştır. Bu tanışmalar Çelebi'nin yolunu ve ufkunu açmış, birçok ülkeye yaptığı seyahatlerde Osmanlı'nın şanına yakışır bir üslupla ağırlanmıştır.

Peki, Evliya Çelebi'nin Seyahatname'sini diğer seyahat kitaplarından ayıran en önemli özellik nedir dersek en dikkat çekici nokta olarak onun kendine has abartılı ve nükteli üslubunu gösterebiliriz. Tarihi gerçekliklerden bahsederken, aynı zamanda olayları anlatırken kullandığı abartılı üslup onun eserini daha okunur ve çekici kılmıştır.

Örneğin; Hazerfen Ahmet Çelebi'den bahseden tek kaynak Seyahatname'dir. Bu tarz kendine has özellikleri olan bir eser ortaya koymuştur Evliya Çelebi.

İstanbul'dan başlıyor Evliya Çelebi'nin seyahati. İstanbul tarihi her şeyiyle anlatılıyor. İstanbul'un ve fetihten sonra Osmanlı Devleti'nin tarihini yazıyor. Devletin yapısı, sancakları, gelirleri, bütün padişahların saltanat yılları da ayrıntılı olarak

yer buluyor Seyahatname'de.

Evliya Çelebi Seyahatnamesinde Çorum ile ilgili şu ifadeleri kullanıyor; "İslâm kavmi yapısıdır, ama Allah bilir Selçuklular'dan Kılıç Arslan Şah yapısıdır. Suyu ve havası tatlı olduğundan Kılıç Arslan oğlu Yakub Mirza'yı ve nice yüz hasta çorluları bu şehre gönderip sağlıklarına kavuştuklarından Çorum adıyla adlanmış mamur bir şehirdir. Ama vilâyetin seçkin âlimleri güzel yorumda bulunup "Hûr-ı Rum"dan bozma "Çorum" derler diye yorumlarlar."

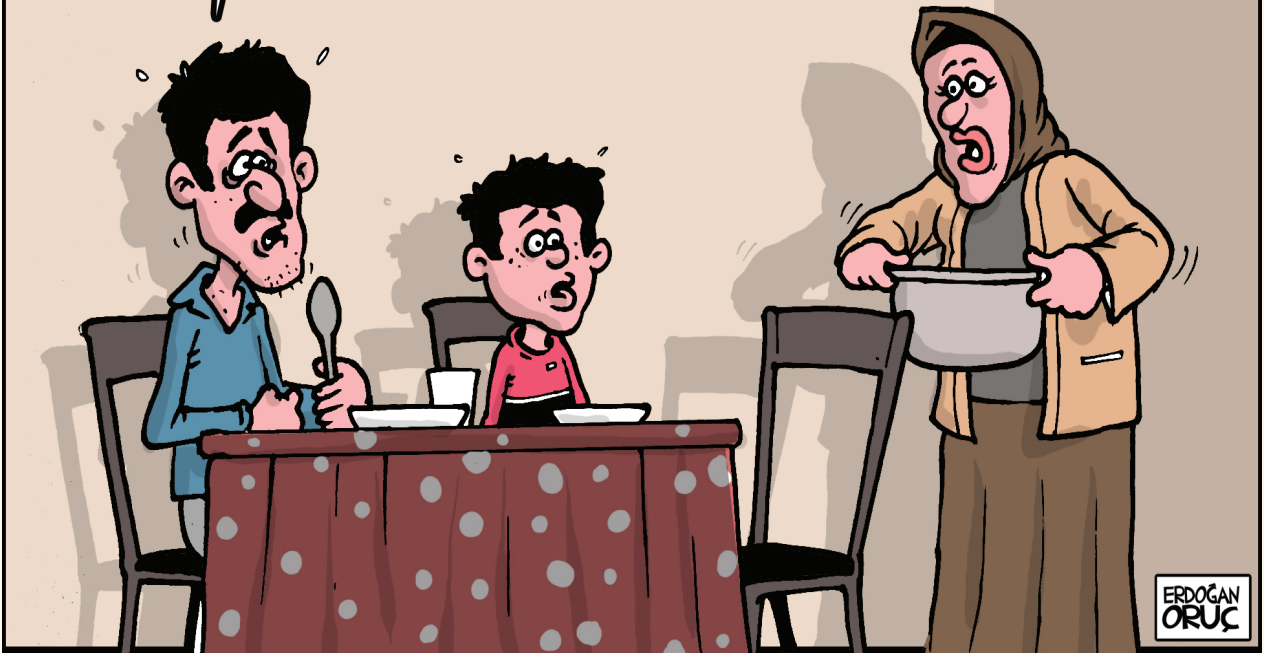
Çorum-Tokat kardeşliğine dair tarihe dayanan ve bugün de büyük bir coşkuyla devam eden dostluk halkasına Evliya Çelebi'yi de şahit tutarak; içimizdeki bütün güzel duyguları kanatlandırarak içten bir selam yol-luyorum Çorum'a.

"Ama Murad Han Camii'nden mükellef kurşunlu cami yoktur. Geri kalanları mescitlerdir. Yeni hamam gayet hoştur. Tokat'ta Ali Paşa Hamamı'na vakıftır ve yine Ali Paşa hayratıdır. Ulama Paşa Hamamı ve Beyler Çelebi Hamamı ve kırk hamam da saraylarda vardır. Ve bütün ders yerleri yedi mahalledir. Ama Murad Han Gazi Medresesi ma'murdur. Ve on bir sıbyan mektebi var."

NE YEMEK YAPTIN
HANIM

DAHA KOLAY BİR
ABSORBSİYON İÇİN
TARHANA ÇORBASI
YAPTIM. ÇORBADAKİ
BİLEŞENLER
ANTIENFLAMATUAR
ÖZELLİK TAŞIYOR.

HER AKŞAM
HABERLERDE SAĞLIK
BAKANI FAHRETTİN KOCA'YI
DİNLEYE DİNLEYE BİZİM
HANIMDA OLDU
BİR DOKTOR.

Bir Selçuklu Mirası:

MUZAFFER PAŞA CAMİİ MİNBERİ

■ Nuran HAKYEMEZ

Şehirler, tanıklık ettiği tarihi ve yaşanmışlıklarıyla şekillenirler. Şehrin tarihi yapıları sokaklarına yansıtırken, sokaklar ve caddelerinde yaşananlar yaşam alanlarını sınırlandırır. Çoğu kez bir kenara terk ettiğimiz tarihi yapılarında, geçmişin izlerini, tarihin sırlarını yakalamak mümkündür. Böylece tüm yaşanmışlıklar, içinde bulunduğu şehir silüetine ruh katar.

Yaşadığımız şehirde de tarihin tanıklık ettiği, ancak şehir sakinleri olarak bizlerin tanıma ve yaşama şansına nail olamadığımız yapılardan biridir Muzaffer Paşa Camii. Türk İslam sanatının Anadolu'daki ilk güzel örneklerini sunar bize. Çorum'un Türk İslam eserleri bakımından da önemli bir şehir olduğunun kanıtıdır adeta.

1937 yılına kadar Kunduzhan Mahallesi'nde bulunan, ancak o günkü haliyle günümüze kadar ulaşamayan Muzaffer Paşa Camii, Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesinde, "Bey Camii", Hurufat Defterlerinde, "Medrese Camii", "Muzafferiyeye Camii" ve "Muzaffer Paşa Camii" adlarıyla kaydedilmiştir. Caminin yapım tarihi bilinmemekle beraber, Hurufat Defterlerinde bu camiye, 1692-1821 yılları arasında imam, müezzin, kayyum gibi görevlilerin atandığı belirtilir. Bu durumda, kayıtlara göre cami 17. yüzyılın sonuna tarihlendirilir.

Eski Muzaffer Paşa Cami, kuzeyinde ve kuzeybatısında medreselerin bulunduğu bir

yapı topluluğunun içinde yer almaktaydı. Duvar kalıntılarında ve eski bir fotoğraftan, caminin, ahşap hatıllı taş duvarlar üzerine inşa edildiği, tavanının düz çatı ve ahşap olduğu ve çıtakârî tekniği ile yapılmış bir göbekte süslendiği anlaşıyor.

Yapı olarak çok fazla bilgiye sahip olmadığımız camiden günümüze, sanat tarihi açısından çok kıymete haiz olan ahşap bir minber (parçalar halinde de olsa) ulaşır. Bu minber Muzaffer Paşa Camii yıkıldıktan sonra Hamit Camii'ne götürülmüş, oradan

Muzaffer Paşa Camii Minber Girişi Süslemesi

*Muzaffer Paşa Camii Minberi
(Çorum İl Yıllığı, (Ankara: y.e.y., 1967), 214.)*

da 21.07.1979 tarihinde Çorum Müzesi'ne götürülerek, 21-1-83-2235 envanter kaydıyla koruma altına alınmıştır.

Tek başına bir tarihi temsil eden ve bir dönemin sanatını yansıtan bu minber, araştırmacılar ve ilgililerin inceleme fırsatından uzak, ziyarete kapalı olarak Çorum Müzesi'nde -parçalar halinde- koruma (!) altındadır.

18.12.2017 tarihinde incelediğimiz minber; Köşk ve köşk altı bölümleri (müze yetkililerinden alınan bilgiye göre) depoya sığmadığı için müzenin balkonunda paketlenerek korunmaya çalışılmaktadır. Yan aynalık ve korkuluk bölümleri ise depoda muhafaza edilmektedir. İki parça yan aynalık, iki parça korkuluk, bir parça kapı ve iki parça köşk ve köşk altı panosu

olmak üzere yedi parça halinde Çorum Müzesi'nde koruma altında olan minber, (Fotoğraf 3-9) balkondaki parçalarının ölçüleri alınarak, depodaki parçaların ise (müze yetkililerinin paylaştığı) fotoğraflarından faydalanılarak incelendi ve her bir parçanın teknik çizimleri yapılarak, minberin yekpare görüntüsü hazırlandı. Ancak kanaatimizce bu kadar yeterli olmayıp, eldeki bu veriler ve çizimlerle minberin restorasyonu yapılmalı ve bütün olarak araştırmacıların ve ziyaretçilerin incelemelerine açılmalıdır.

Minberin Özellikleri

Selçuklu dönemi ahşap sanatının nadide örneklerinden biri olan Muzaffer Paşa Camii Minberi, M. 1300-1301 (H.701-702) tarihinde

abanoz ağacından yapılmıştır. Yapım tekniği olarak geçme ve çakma tekniği, süsleme tekniği olarak ise düz ve yuvarlak satırlı oyma, çıtakârî, tarsi ve geçmeli kafes işi tekniği kullanılmıştır. Gerek kullanılan süsleme tekniği, gerekse sülüs hatla yazılan kitabeler bu eserin özgün bir Selçuklu eseri olduğunu ortaya koyar.

Minberin ustası bilinmemekle beraber, kapı kitabesinde, minberin Muzaffereddin Beyler Çelebi tarafından yaptırıldığı belirtilir. A. Dünder da minberin, Çorum Mevlevihane'sinin kurucusu Taceddin Mahmut adıyla bilinen Beyler Çelebi tarafından yaptırıldığını yazar.

Selçuklu sanatının en belirgin özelliklerinden olan hat sanatı, Muzaffer Paşa Camii minberinde en güzel örnekleriyle karşımıza çıkar. Girişin üstünde iki, köşk altında iki (doğu ve batı tarafında), doğu tarafındaki korkulukta üç, batı tarafındaki korkulukta dört adet olmak üzere toplamda 11 adet sülüs hatla yazılmış hat sanatı örnekleri vardır.

Minberin Süslemeleri

Muzaffer Paşa Camii minberinin batıdaki köşk altı bölümünde herhangi bir süsleme yoktur. Doğu tarafında düzgün altıgenlerden oluşan bir geometrik düzenleme vardır. Altıgenlerin birleşim yerleri çitalarla kapatılmıştır. (Çizim 1) Ancak, minberin doğu tarafında bir süsleme uygulanması ve bu süslemenin alt zemini ile batı tarafındaki zeminin aynı olması, bu taraftaki süslemelerin tahrip olup kaybolmuş olabileceğini düşündürmektedir. Köşk yanlarında uygulanan C kıvrımlı

oymalar, köşk yan açıklığının üst bölümünde de benzer bir süslemenin uygulandığını düşündürür. Fotoğrafta perdeyle kapalı olduğu için köşk yan açıklığı görülmemektedir.

Dilimli kemerden oluşan bir açıklığa sahip olan giriş kemerinin her iki tarafında, tarsi tekniğinde yapılmış beş kollu ve on iki kollu ikiye yıldız vardır. Yıldızların yapımında farklı cins ahşap kullanılarak renk farklılığı oluşturulmuştur. (Fotoğraf 10) Müze kayıtlarına göre bu yıldızlar sedef kakma ile yapılmıştır. Ancak, fotoğraflar incelendiğinde (asıllarını görme imkânımız olmadı) boyalı ahşapların yüzeye yapıştirılarak, yıldızların tarsi tekniği ile uygulandığı görünür ki; bu tekniğin Anadolu'daki ilk örnekleri Muzaffer Paşa Camii minberi ile Damsaköy Taşkınpaşa Camii minberinde görülür.

Giriş kayıtlarında kazıma tekniği ile dairesel yivler uygulanmıştır. Giriş bölümünü iki kanatlı sade bir kapı örtmektedir. Kapının üst kısmında, üst kayıttaki halkaya takmak için bir zincir vardır. Girişin tacı yoktur. Kapı kaidesinin üstünde iki baba vardır.

Yan aynalıklar ikizkenar üçgen şeklindedir. Doğu tarafındaki aynalık, yuvarlak satırlı oyma tekniği ile yapılmış, altı köşeli yıldızları çevreleyen altı kenarlı şekillerle tamamlanırken, (Çizim 1) batı tarafındaki aynalık, altı kollu yıldızların etrafına üçayak şekillerinin yerleştirilmesiyle tamamlanan düzenlemeden oluşur. (Çizim 2) Üç kollu şekiller birleşirken birleşim yerlerinde altı kollu yıldızlar oluşur. Korkuluk kitabelerinin ortasında,

çitalardan oluşturulan geometrik bir düzenleme vardır.

Köşk, zeminden taca kadar yükselen yekpare direkler üzerine oturur. Köşk tacı sadedir. Köşk tacının kenarlarında herhangi bir baba görülmez. Köşk yanları C kıvrımlı oymalarla süslüdür. Köşk korkuluğunda enli ve silmeli çitalarla oluşturulan bir geçmeli kafes işi süsleme vardır. Çitaların ön yüzü pahlanmış, üzerleri de silmelidir.

Minberin Kitabeleri:

Girişin üstünde iki sıra halinde bir kitabe bulunur. Üst sırada; "Mescid yapmayı taahhüt ettiğini gördüğünüz kimsenin imanına muhakkak şahadet ediniz. Onu söyleyen doğrudur." mealindeki bir hadis, alt sırada ise; "Bu minberin yapılmasını hayır ve hasenat kapısı, Arap ve Acem diyarında bulunan vezirlerin ve padişahların ulusu Muzaffereddin Beyler Çelebi -Allah onun kadrini celâliyle yüceltsin- emretti." mealindeki bani kitabesi yer alır.

İki bölümden oluşan köşk altı bölümünde doğu ve batı tarafında; "Kim Allah için bir mescid inşa ederse Allah da onun için cennette bir ev yapar. Allah'ın Resülü doğru söyledi." mealindeki hadis-i şerif yazılıdır.

Girişten köşke kadar yekpare devam eden korkulukların sülüs hatla yazılmış kitabeler vardır. Batı tarafındaki korkulukta, Nisa Suresi 103. ayeti yazılıdır. Doğu tarafındaki korkulukta ise, Cuma suresinin 9, 10 vell. ayetleri yazılıdır.

Korkuluğun girişle birleşen bölümünde; "...bu mübarek minber

(H.702 veya 701) muharreminde yapıldı." mealindeki tarih kitabesi vardır.

Korkuluğun köşkle birleşen bölümünde; "Allah'ın rahmetine muhtaç olan en zayıf kul yaptı." mealindeki kitabe vardır.

Tarih gelecek nesillere aktarılabilirdiği ölçüde değer kazanır. Anadolu'daki ilk örneklerini gördüğümüz süsleme özellikleri ve kitabeleriyle Selçuklu ahşap sanatını yansıtan ve parçalar halinde de olsa günümüze ulaşan Muzaffer Paşa Camii Minberi, Selçukludan bize kalan sayılı eserlerden biri. Çorum özelinde ise, Selçuklu dönemini yansıtan iki eserden biri. Elimizde bu kadar az sayıda Selçuklu eseri varken, dileriz ki bu eserleri genelde; Sanat Tarihi literatürüne, özelde ise; Çorum Kültür ve Sanatına kazandırarak, bu mirası gelecek nesillere aktarabiliriz.

İSKİLİP'TE AZ BİLİNEENLER

Nurettin TANAY

Caca Bey ve İskilip

Asıl adı Nureddin Cibril (Cebrail). Babası İskilip coğrafyasında yaşayan konar- göçer Türkmen aşireti Caca - Cece'nin reisi Bahaddin bin Caca'dır. Bir rivayete göre Kırşehir Emiri Nureddin Cibril 1240 İskilip doğumludur. Zekâsı ve cesareti ile zaman içerisinde yükselmiş Eskişehir, Tokat ölene kadar da Kırşehir emirliği yapmıştır. Vakfiyesinin (1272) İskilip nüshasında İskilip'in o günkü sosyal, kültürel ve ekonomik hayatına dair önemli bilgiler vardır. İskilip'te bir medrese bir mescit ve zaviye yaptırmış bunların masraflarının karşılanması için 15 dükkân, 7 ev, bir değirmen ile bir tarla ve bahçeler vakfetmiştir. Buradan elde edilen gelirin bir kısmında Kırşehir'deki medresesine verilmesini şart koşmuştur. Caca Nurettin Cibril 1302 de Moğollarla yapılan bir savaşta şehit olmuş, mezarı Kırşehir'dedir.

Tabduk Emre'nin Mezarı İskilip'te mi?

Hacı Bektaş Veli, Tabduk Emre'nin o da Yunus Emre'nin mürididir. Bunlar Anadolu'da ve Balkanlarda çok hürmet edilen ve sevilen kişilerdir. Vefat etmelerinden sonrada bu saygı ve sevgi devam etmiş günümüze kadar gelmiştir. Hacı Bektaş Veli'nin mezarı /türbesi kesin olarak bilinir. Ancak Tabduk Emre ve Yunus Emre'nin Anadolu'da birden fazla yerde mezar/türbeleri vardır. Hangisi hakiki ya da temsili bilinmiyor. Örneğin Tabduk Emre'nin Ankara'nın Nallıhan ilçesinin Emrem Sultan Köyünde, Aksaray'ın Ortaköy ilçesinin Tabduk Köyünde ve Afyonkarahisar'ın Sandıklı ilçesinde türbesi vardır. Acaba hangisi?

Başbakanlık Osmanlı Arşivlerindeki bir belgede: C.ev.331 16809 1244 R 10 3 "müştereken tasarruf olunan İskilip Kazasının Şeyhler Köyünde medfun ŞEYH TAPDUK mezraası tevliyetine ait muafiyetin temadisi." isteniyor. O zaman belgeli bir Tabduk Emre mezarı şu anki Aşağı Şeyhler Köyünde karşımıza çıkıyor! Bu köyde ahşap geçmeli türbeler içerisinde mezarlar üstünde sandıklar var ama yazılı bir mezar taşı ya da bir belge yok. Kime ait? Bir rivayete göre Akşemseddin soyundan oldukları söyleniyor ama bir belgesi yoktur.

Abdal Musa İskilip'e Geldi mi?

Hacı Bektaş Veli'den el aldıktan sonra oradan ayrılan Abdal Musa, 1326'da Bursa'nın fethinde Orhan Gazi'nin yanındadır. Bir süre sonra oradan ayrılır. Antalya'nın Elmalı ilçesinin Toroslardaki bir köyüne yerleşir ve tekkesini kurar. Bir gün dağda gezerken yeni yavrulanmış bir geyik görür. Onu denemek için yavrusunu bir kazana saklar. Geyik yavrusunu aramaya başlar. Abdal Musa ile geyik arasında bir söyleşi başlar. Kırk dört kıtalık bu karşılıklı söyleşide İskilip adı iki kıtada geçer:

Abdal Musa
İskilip'ine ereyim
Gonca güller dereyim
Beriyе geliver geyik
Ben yavrunu vereyim

Geyik *
İskilip'ine eremem
Gonca güller deremem
İnsanoğlu çiğ süt emmiş
Sözüne güvenemem

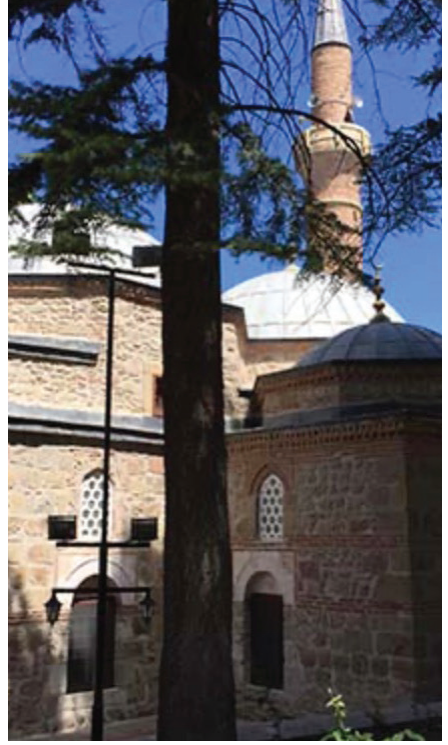
*

Bu şiirde İskilip adının geçmesi bir tesadüf mü? Tabi ki değil. Çünkü o tarihlerde İskilip'in Köşdağı'ndaki yaylalarda Karakeçili aşiretinin Yörükleri var. Bunların arasında da çeşitli Türk cemaatleri de mevcut. Abdal Musa'nın mensubu olduğu Çetmi/Çepni cemaatleri de bunlardan birisidir. Bursa'ya gitmeden önce buradaki akrabalarını daha da önemlisi acaba kendisi gibi Çetmi cemaatinden olan Tabduk Emre'nin Aşağı Şeyhler Köyündeki mezarını/türbesini ziyarete mi geldi? Halen Köşdağı civarında İskilip'e bağlı Çetmi/Sipahi köyü olduğu gibi çevrede Çetmi'den türeyen Ruğuş'lara (Urunguş) ait: Kuş, Kuşu, Tepe Kuşu ve Kuşuğulu gibi köyler mevcuttu.

Şeyh Yavsi

Asıl adı Muhammed Muhyiddin'dir. İlme kene gibi yapıştığından "YAVSI" lakabı verilmiştir. Babası Zenniye Tarikatı Şeyhi Mustafa İmadi'nin ailesi İskilip kökenlidir. İskilipli Şeyh Yavsi'nin en erken 1454 yılında doğduğu tahmin ediliyor! Ancak Tac'üt Tevarih'e göre; "Alaeddin Ali Kuşçu (Kuşi) İstanbul'a gelince kızını Yavsi ile nikâhlamıştır." der. Ali Kuşçu İstanbul'u fethinden sonra geldiğine göre bu doğum tarihi yanlıştır. Çünkü bir mantığı yok. Yine Şeyh Yavsi'nin damadı olan Şeyh Habib Ömer Keromoni; İskilip'te bir medrese, okul, çeşme ve cami yaptırınca 1466 da bir vakıf kurar. Bunun vakfiyesinde Şeyh Yavsi'nin kızı Rukiye Hanım'a (Keromoni'nin eşi) da vakfiyeden hisse verir. O zaman 1454 doğumlu Şeyh Yavsi'nin 1476 da evli kızının olması mümkün değildir. Yavsi o zaman 22 yaşında olur.

Şeyh Yavsi'nin eşi Sultan Hatun'un babası hakkında da çelişkili bilgiler var. Örneğin tarihçi Ayderusi ve Mecdi'ye göre Sultan Hatun Ali Kuşçu'nun kardeşi Abdulgani'nin kızıdır. Bunu Şeyh Yavsi'nin oğlu Şeyhülislam Ebussamed Efendi de doğrular. Öğrencisi Abdurrahim Merzifoni'ye verdiği icazette, Ali Kuşçu'nun babasının hocasının anası Sultan Hatun amcası olduğunu beyan eder. Ancak tarihçi Ata-i ve Ali'ye göre ise Sultan Hatun, Ali Kuşçu'nun kızıdır! Burada geçerli olan Ebussuud Efendi'nin beyanı olmalıdır.

İskilip Panayırı

Panayır sözcüğü Rumcadır. Kâtip Çelebi buna Türkçe; "YIL PAZARI" der. Bu coğrafyanın bir panayırı Ağustos sonlarında Çankırı'nın Tuht (Yapraklı) ilçesinde kurulur bura bitince Eylül ayı içerisinde İskilip panayırı başlamış. Ancak 19. Yüzyılın çevredeki panayırı Kastamonu'da kurulurmuş. İç Anadolu'dan Tokat ve Amasya'dan şölene katılmak isteyen genç âşıklar kendilerini kanıtlamak için önce Tuht panayırına sonra İskilip panayırına katılırlarmış. Panayırılar aynı zamanda yoğun alışveriş yapılan yerler hatta yabancı ülkelerden turistler de geliyormuş.

İskilip panayırı, Namazgâh (bugünkü park) denilen yere kurulur. Cuma namazından sonra dua ile açılışı yapılır, davul ve zurnalar eşliğinde meydana gelinirmiş. Halkı eğlendirmek için güreşler, at yarışları yapılır, canbazlar, hokkabazlar hünerlerini gösterirmiş. Çorum mutasavvıfında bazı aşiretleri güvenlik için görevlendirir, karşılığında bunlardan vergi alınmazmış. Panayırın en zevkli yanı halk ozanlarının bulunduğu kahvehanelerdir.

Âşık Tokatlı Nuri çırakları Gayreti ve Ceyhuri ile Tuht panayırında çalar Çankırlı Bezmi bu duyunca Nuri ile yarışmak için Tuht'a gelir. Ancak İskilip panayırına gittiklerini öğrenir. Peşlerinde İskilip'e gider. Nuri'nin saz çaldığı kahvehaneyi bulur, orada üç beş âşık atışmaktadır. Duvarı âşıkların reisinin sazının en başta olduğunu görür bu olsa olsa Tokatlı Nuri'nin sazıdır der ve üstüne sazını asar. Nuri ise bu sırada İskilip'in ileri gelenleri ile bir dükkânda sohbettedir.

Bezmi'nin kendisine meydan okuduğunu çırağı haber eder. Telaşa kahveye gelen Nuri Âşık Bezmi ile atışmaya başlar. Bezmi hazırlıklı olarak ebced hesabıyla bir koşma okur. Nuri cevap verir ama kafiye uygun olmaz. Bezmi hemen Nuri'nin sazını tutar. Anlamı seni yendim demektir. Gelişi güzel çalmaya başlar. Emrah'ın bir şiirini yanlış okur. Bunu fark eden Tokatlı Nuri, Bezmi'nin sazını elinden çekerek alır kafasına vurup parçalar. Böylece intikamını almış olur!

Ancak Nuri, Bezmi'nin saz çalmadaki ustalığını da inkâr etmez: "Bu koyun uğrusunun eline saz yerine çoban çöğürü verilmiş olsa, eşek kuyruğu kıllarını çeliktel gibi inletir." dermiş. İskilipli "iffet" mahlaslı Mehmet Emin Nuri'nin çırağıdır.

TRAUGOTT FUCHS

■ Ali ALAKOÇ

İkinci Dünya Savaşı sırasında, 1944 yılında İstanbul'da yaşayan ve Almanya'ya kendi ülkelerine dönmeyen ve ilimizde ikamete mecbur bırakılan "Enterne Almanlar"ın en ünlülerinden birisi olan Fuchs, yalnızca bir filolog değil aynı zamanda bir ressam, şair ve müzisyendir.

1934'te İstanbul Üniversitesi'nde Alman Edebiyatı bölümünün kurulmasına öncülük eden, 1978'e kadar burada ders veren, binlerce öğrenci yetiştiren ve "hocaların hocası" diye tanınan Traugott Fuchs, 1943'te Robert Kolej'de Alman ve Fransız edebiyatı öğretmeye başlar. Kolej, sonraları Boğaziçi Üniversitesi'ne çevrilince, 1983 yılına kadar hocalığa devam eder.

Traugott Fuchs, 23 Kasım 1906 yılında Lohr adlı küçük bir köyde doğar. Fuchs, liseyi bitirdikten sonra yükseköğrenimine Berlin, Heidelberg, Marburg ve Köln'de devam ederek Roman Dilleri ve Edebiyatı, Sanat Tarihi, Felsefe ve Pedagoji tahsili yapar.

Fuchs'u, Üniversite hocaları arasında en çok etkileyen Roman Dilleri Hocası Leo Spitzer'dir. Spitzer, Yahudi asıllı olduğu için 1933 yılında Almanya'dan Türkiye'ye sığınmak zorunda kalır.

Spitzer, 1933-36 arasında kaldığı İstanbul Üniversitesi'nde hem Yabancı Diller Okulu'nun Müdürlüğünü yapar hem de Roman Dilleri (Hint-Avrupa dillerinin alt birimi, kökeni Roma İmparatorluğu'nun dili Latince olan bütün dilleri kapsar. İngilizce, Fransızca, Almanca, İtalyanca, İspanyolca vs.) Bölümü'nü kurar.

1934 Şubat ayının sonunda "iki bavul ile" Almanya'yı terk eden Traugott Fuchs, Yahudi kökenli hocası Profesör Leo Spitzer'in izinden Türkiye'ye gelir.

Fuchs, 0 dönemi anlatırken; "İki küçük valizle 1934 yılının Şubat ayında İstanbul'a vardım. İlk yıllarda Türkiye'de gerek akademik ve kültürel, gerekse de sosyal anlamda, Nazi öncesi Almanya'nın entelektüel çevrelerindeki benzer koşulları

bulduğumuz için adeta bir Rönesans coşkusu yaşıyorduk."

"O dönemde inandığım değerler ve Yahudi olan öğretmenim, romanist Leo Spitzer ile dayanışma içinde olmam dolayısı ile 1934 yılında Almanya'dan Türkiye'ye göç ettim. Bu sayede Spitzer, beni vatanımın kötü kaderinden kurtarmış oldu." diyecektir.

Traugott Fuchs, önce İstanbul Üniversitesi Batı Dilleri Okulunda (Beşeri Bilimler) Fransızca öğretmeni olarak görevlendirilir. Daha sonra, Alman Dili ve Edebiyatı hocalığına vekâleten atanarak bu bölümün kurulmasında önemli bir görev üstlenir.

Kuruluş aşamasından başlayarak 60 yıla yakın Türk üniversite yapılanması içinde görev alan Fuchs'un Türkiye'deki öğretmenlik yaşamı Türkiye'nin 2 Ağustos 1944 yılında Almanya ile diplomatik ilişkileri kesme kararı ile kesintiye uğrar.

"Devletler Hukuku Kaideleri" gereği ülkemizde yaşayan Almanlar ya tekrar kendi ülkelerine dönecek ya da Anadolu'nun ücra kentlerinde enterne (Belirli bir yerde oturmaya mecbur edilen yahut gözaltına alınan kimse) edileceklerdir.

Traugott Fuchs da, 1944-1945 yılları arasında yaklaşık 18 aylık süreyi kapsayan gözaltı sürecini bütün çalışmalarına ilham verecek

Çorum'da geçirecektir.

1934 yılından sonra Türkiye'ye geldikten sonra arada bir Hattuşa Antik Kenti kazılarına gelerek buradaki Alman Kazı Başkanı Kurt Bittel'e çevirmenlik yapan Traugott Fuchs, aslında Anadolu'ya yabancı değildir. Ancak enterne olması nedeniyle Çorum dışına çıkması yasaktır.

Fuchs, Çorum'a geldiğinde de boş durmaz. Pazardan aldığı kazları elinde bir bastonla sulamaya götüren ve getiren Fuchs'a, Çorumlular "Kaz Çobanı Fokus" adını takarlar. Cebinde her zaman şekerle gezdiği ve gördüğü çocuklara şeker verdiği için Çorum'un çocukları "Kaz Çobanı Fokus'u" çok severler.

Enterne Almanların Çorum dışına, bağlara dahi gitmeleri yasaktır. Herhangi bir hizmet veya ürün üretip satmaları yasaktır. İhtiyaçlarını Çorum'dan sağlamak zorundadırlar. Ancak Emniyetten izin alındığı takdirde şehirden pek uzak olmayan bağlara bile gidebilirlerdi.

Traugott Fuchs da, Çorum Emniyetinden izin alarak Çorum ve çevresinde ilginç bulduğu yerlerin, tarihi yapıların (cami, ev), kişilerin, kırsal hayatın ve kendisi gibi enterne edilen göçmenlerin resimlerini yapmaktan geri durmaz.

Resim alanında akademik eğitimi olmamasına rağmen, yaptığı birbirinden ilginç resimleri "Çorum

and Anatolian Pictures” adlı kitapta yayınlar.

Bu resimler içerisinde dikkat çeken en önemlileri Ulu Cami, Hıdırlık Cami, Tahta Minareli Cami, Eşref Ertekin Evi, Ömer Paşa Konağı, Ali Paşa Hamamı gibi önemli yapılar, Çorum’un gece eğlenceleri ile ilgili tablolar, Çorum halkının giyim-kuşamı ile ilgili olarak yaptığı çizimler, pazar yeri manzaraları ile kırsal yaşama dönük yaptığı resimlerdir. Bu resimler 1944-45 yılları Orta Anadolu’daki insanların ve onların yaşamlarının günümüzdeki en önemli tanıkları olur.

1944-45 yılları arasında enterne edildiği Çorum’da bulunduğu süre boyunca, halk yaşamını çok seven, halkla bütünleşen, onların yaşam tarzını çok iyi gözlemleyen ve birlikte yaşadığı bu insanların, bu toplumun, bu toprağın resmini çizen Fuchs, savaşlara karşı olan, barış ve kardeşliği savunan alçak gönüllü bir halk adamı olarak yaşamını sürdürür.

İstanbul’da yaşadığı dönemde Protestan Papazının kiliseye gelmesini istemesine rağmen gitmeyen Traugott Fuchs’un, Osmanlı döneminde ilim ve hikmet adamlarının, dervişlerin uğrak yeri olan, diğer yandan da Osmanlı Bahriyesi’nin odak noktası olmuş, istişare ve irfan merkezi vazifesi gören Boğaziçi Üniversitesi Güney kampus içinde pek kimse tarafından bilinmeyen Nâfi Baba Dergâhı’na gittiği bilinmektedir.

Traugott Fuchs’un, tasavvuf hayatına ilgi duymasını Çorum’da enterne edildiği dönemde oluştuğunu belirten Prof. Dr. Süheyla Artemel, Nazım Hikmet, Sabahattin Eyüboğlu, Sait Faik Abasıyanık, Faruk Nafiz ve Orhan Veli gibi Türk edebiyatının önde gelen yazarlarının eserlerini çeviren Fuchs’un aynı zamanda 15. yüzyıl Türk Edebiyatı’nın önemli eserleri arasında yer alan Mevlid’i çevirdiğini de ifade etmektedir. (Artemel, tarihsiz).

Traugott Fuchs, 1977 yılında emeklilik hakkını kazanmasına rağmen emeklilik için gerekli evraklar olmadığı için emekli olamaz.

Almanya Başkonsolosluğu’nun da; “Seni Almanya’dan emekli edelim.” ısrarlarına da hayır cevabı veren Fuchs, evrakları tamamlayabilmek için 1983 yılına kadar çalışmaya devam eder ve ancak 1983 yılında emekliye ayrılır.

Vatanı kabul ettiği Türkiye’de bizlerden biri olarak yaşayan ve son nefesini 1997 yılında Türkiye’de veren Traugott Fuchs, Feriköy’deki Protestan Mezarlığı’nda defnedilir.

Traugott Fuchs, arşivini Boğaziçi Üniversitesi öğretim üyesi meslektaşı Prof. Dr. Süheyla Artemel’e emanet etmiş ve bu arşivin Türkiye’de öğrenci ve araştırmacılar tarafından kullanılmasını istemiştir. 2006 yılında Prof. Dr. Selçuk Esenbel ve Prof. Dr. Süheyla Artemel’in girişimleriyle Traugott Fuchs Kültür ve Tarih Mirası Arşivi kurulmuştur. Aynı yıl, Prof. Selçuk Esenbel’in rehberliğinde, Suzan Kalaycı ve Gerald Wiemers “Traugott Fuchs Koleksiyonu”nu

arşivleme projesine başlamış ve detaylı bir envanter oluşturmuşlardır.

Boğaziçi Üniversitesi Tarih Bölümü Arşiv Uzmanı Suzan Kalaycı ve Avusturyalı Araştırmacı Christoph Kaltenböck 2007 yılında Çorum’a gelerek Traugott Fuchs ile ilgili araştırmalarda bulundu ve Ömer Özsaçmacı ve Abdülkadir Ozulu ile görüşmeler yaptı.

Kaynakça:

Yalçın Kemal, Haymatlos-Dünya Bizim Vatanımız, T. İş Bankası Kültür Yayınları
<http://arsivmerkezi.boun.edu.tr/collections/fuchs.php>
<https://www.dunyabulteni.net/kultur-sanat/bogazici-universitesindeki-gizli-hazine-nafi-baba-tekkesi-h222089.html>
<https://calismaortami.fisek.org.tr/icerik/ozgurluk-ve-evrensellik-asigi-gocmen-bir-bilim-adami-prof-traugott-fuchs/>
Prof. Dr. Samsunlu Ahmet-Yiğit İrfan-WorkShop: Bonded by Exile Traugott Fuchs and The German Emigre Scholars and Artists of The Second World War-Boğaziçi Üniversitesi

Kahraman Kadınlar ve Çorumlu Kahraman: HATİCE KADIN

■ İlknur BEKTAŞ

Günümüzde kahraman kadın denilince mahiyeti pek kestirilemez. Genel geçer anlamlar yükleyerek üç beş mühimmat taşıyan, hasta bakan, emekleri önemsenmeyen, çoğunun adı ve memleketi bile bilinmeyen, akıbetleri merak edilmemiş Kahraman kadınlardan bahsedeceğim sizlere.

Onlar kim miydi?

Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın gizli örgütü **Karakol**'un yöneticisi İslam Kadınlar Birliği Başkanı **Naciye Faham**'dı mesela ve ne acıdır ki işkence görmesine rağmen Karakol'un adresini vermeyen Topkapılı Ebe Şahende'ydi.

İşgal protestolarında on binleri galeyana getiren konuşması ile Darülfünun mezunu ilk kadın ünvanlı **Şükufe Nihal**'di;

İstiklâl Harbi başladığında bir başka kadın da Darülfünun öğrencisi Münever Saime idi. Kadıköy mitinginde yaptığı konuşmadan sonra tutuklama emri çıkınca, Anadolu'ya geçerek Milli Mücadele'ye katıldı. Garp cephesinde görev aldı ve özellikle cephe gerisinde ve istihbarat işlerinde önemli başarılar gösterdi, İzmit'te bir görevi yerine getirirken yaralandıysa da belli etmeden vazifesini yapıp tamamladı. Zamanla **Darülfünunlu Saime ve "Asker Saime"** diye anıldı...

Vatan millet aşkıyla kan ağlayanlar için yerin, göğün karardığı günlerdi. Hakkında ölüm emri verilmesine rağmen korkmayan, kara örtülü miting kürsülerinden on binlerce insanı galeyana getiren, kurtuluşu vatanın bağrında milletin birleşmesinde görerek, Anadolu'ya cepheye koşan onbaşı **Halide Edip**'ti.

12 yaşında bir çocuğun kahramanlığıydı. O anasını 5 yaşında kaybetmişti. Babasının (Albay) bırakacak kimsesi yoktu. Mecburen kızını alıp cephelerde

Hasan Tuluk ve Araştırmacı Yazar İlknur Bektaş

Mart 2020 de Çorum Belediyesi tarafından Kadınlar Günü nedeniyle davet edildim. "Milli Mücadelenin Kahraman Kadınları" konulu konferansımızda Çorum kendi Şerife Bacısı "Hatice Kadın" ile tanıştı ve Belediyenin tüm ekiplerinin seferber olması ile kahramanımızın Adı ve Soyadı bilgileri ile gittiğim yaşayan torunu "Hasan Tuluk" etkinliğimize davet edildi, tanıştık. Bir eğitmeni olan kahramanımızın torununun ve salondaki Çorumluların yaşadığı onur ve gururu tarif edemem...

büyütmek zorundaydı. İnönü muharebelerinde savaştılar. İngilizlerin Kızıl Alay dedikleri birliğin neferi o kız Nezahet Onbaşıdır.

İstanbul'dan Sivas'a görev emri almaya yurdun bir ucundan bir ucuna gerek yürüyerek, gerek at üstünde yolu aşan tüm zorluklara ve acısına rağmen Mustafa Kemal Paşa'ya ulaşan **"Savaşta ateşten korkmaz mısın?"** dediğinde **"Muhabere bana düğündür Paşam"** diyen, ailesinden 23 kişiyi kaybeden ama onların intikamını almak için cepheden cepheye koşan **Mustafa Kemal'in Askeri Erzurumlu Üsteğmen Kara Fatma** idi...

İstanbul'da "Notre Dame de Sion" Fransız lisesini bitiren, Meşrutiyetin ilanından sonra (1908), **Çerkez kadınları** örgütleyen **Hayriye Melek**'ti.

İzmir, Manisa, Turgutlu, Salihli ve diğer şehirlerde yaşanan facialar sürerken, (Alaşehir iki yıldan fazla

Yunan işgali altında kalmıştı) bu zaman zarfında Yunan askerleri ve yerli Rumlar, Türklere pek çok zulüm yapmıştı. Milli Mücadelenin ilk kadın hareketini başlatan, Alaşehir'deki zulmü dünyaya çektikleri telgraf ile duyuran Makbule' ve Nebile hanımlardı.

Yunan işgaline elinde silahla karşı koyan Turgutlulu Çavuş Ayşe'dir; başındaki yırtık örtüsünü erkeklerin yüzüne atıp, **"alın bunları örtünün, verin silahları ben savaşırım"** diyen Kezban Kadın'dı. Maraş'lı Fransızlara yar etmeyen Mavzeri hiç susmayan şehit eşi Senem Ayşe'dir.

Düğünde takılan altınları Ankara'ya bağışlayan Kastamonulu 17 yaşındaki Hatice gelindir. Bütün hayalleri o gün geldiğinde pürü pak gelinliğini giymek olan kızların gelinliklerini, çeyizlerini satılığa çıkartıp alınan paranın karşılığında mühimmat alınması için bağışladıkları bir zamandı.

Büyük fedakârlıklar yapan onlarca gelin kızlarımız yanında ellerinde hiçbir şey gelmeyen ihtiyaçların son kalan ziyneti “kefen bezlerini” bohçalayıp toplanma yerlerine getirip bağışlayan fakir ama onurlu bir milletin namus ve vatan için son kıymetli şeylerini de feda etmişlerdi. Tüm bunları sessiz sedasız yapan analar doluydu Anadolu.

Onlar...

İstiklal Madalyası sahibi; Alime, Fatma, Şükriye, Ayşe, Hafize, Ümmühan, ve niceleri...

Şehit kadınlarımızı bilir misiniz? Bigadiçli Nazife, Gördesli Makbule, Adanalı Rahmiye ve onlarca kahramanı ne kadar anlatsam yetmez.

İşte onlardan biriydi askere mühimmat lazım diye haber alıp yerine sığamayan **Çorumlu Hatice Kadın.**

Çorumdan Samsun'a bir katile gideceğini haber almışlardı. Yüzlercesi akşamdan örgütlenip gerekli yerlerle görüşüp, taşınacak malzemelerin gelişi, nakliye kollarının güvenilir bir ayağı olarak varılacak nokta, güzergâh bilgileri ve yolların güvenliği sağlandıktan sonra herkese lojistiği sağlayan yeni görevler verilmişti.

O bir kadındı. Sadece çocukları kalmıştı, ocağını tütürmesi lazımdı. Seferberlik çıktı. Dağlarda eşkiyalar kimseye aman vermiyordu. Askere gidenlerin aileleri ve şehit yakınlarının durumu da içler acısıydı. Malı mülkü olanlar canını kurtarmak için eşkiyaya ses çıkartmıyorlardı. Her durumda düşmanla ve eşkiya ile savaşmak vardı. Milli Mücadele hareketinin başlangıcından itibaren en zor zamanında Çorum, bir taraftan Çapanoğullarının, öte yandan Pontuşuların tehdidi altında bulunuyordu.

Canını korumak ve vatani savunmak lazımdı. Herkesin çarelerinin tükendiği zamanlardı. Köyün âlimleri, ileri gelenleri toplanıp bir şeyler yapmanın derdindeydiler.

Hatice Kadının kendisi mecbur olmamasına rağmen erken yaşta vefat eden eş ve aile büyüklerinden yoksunluğu dolayısıyla hayat onu güçlü olmaya mecbur bırakmıştı.

Seferberlik görevi geldiğinde o kadın olmasına aldırmaıyıp, çocuklarını evde bırakıp mühimmat taşımaya gönüllü olarak koştu. Yalnız ve yetim olmasına rağmen düşmana teslim olmamaya kenetlenmiş bir inançla direnen Türk kadınlarının ortak öyküsü ile buluşturarak satırlarımı noktalamak isterim.

Kağıyla cepheye silah taşıyan Çorumlu Hatice Kadın tıpkı donarak şehit olan ama görevini tamamlamış bir Kastamonulu Şerife Bacı'dır adeta.

O evlatlarını vatan uğruna evde bırakırken önceliğini milleti, ezanı ve bayrağı için seçmiş bir anadır. Yollarda canı ve karşı karşıya kalacağı tüm felaketleri göze almış yarı aç yarı tok kağı kollarına katılmış seferberlik çağrısına erkek olup gitmeyenlere inat, memleketi savunmanın, namusun bekçisi olarak ileri atılmış bir kahraman olarak vazifeye koşturmuştur.

Hatta kendi anılarını çocuk ve torunlarına “yolun büyük bir kısmını bitirmiş ve kadın olduğu anlaşılmaması diye kendisini çok iyi kamufle etmesine rağmen fark edilince kendisini gerisin geriye çocuklarının yanına yollanmasına çok üzölmüş” anlatmış.

Bu yazıyı pek bilinmeyen bir kahraman kadını daha tanımanın onuru ve şerefini milletçe paylaşalım diye kaleme adım.

*Çorum halkının Milli Mücadele hareketine bağlılığı sayesinde, Çapanoğulları isyanı daha fazla genişlemeden söndürölmüştür.

Çorum Milli Mücadelede en çok şehit veren illerden olup, merkez ve ilçelerinden İstiklal Savaşına katılan 1510 kişi İstiklal Madalyası ile onurlandırılmıştır.

(<https://corum.ktb.gov.tr/TR-58691/milli-mucadele-doneminde-corum.html>)

Son olarak küçük bir isim listesi:

Erzurumlu Üsteğmen Kara Fatma, Bigadiçli Nazife Kadın, Gördesli Makbule, Onbaşı Halide (Edip), Asker Münevver Saime Hanım, Meliha Hanım, Fransızca Öğretmeni Zeliha Hanım, Şükûfe Nihâi, Nakiye (Elgün), Meliha, Sebahat ve Naciye Hanımlar, Vali Reşit Paşa'nın hanımı Melek Reşit Hanım, Müfide Ferit, Anadolu

Hasan Tuluk'un Anneannesi
Hatice Kadın

Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti Başkanları Asiye Remzi (Amasya), Seyyide Hanım, Feride (Isparta), Ayşe Hanım (Erzurum), Fıtnat (Bolu-Burdur), Refia (Pınarhisar), Ulviye (Kangal), Binbaşı Ayşe, Ali kerimesi Alime, Besim kerimesi Şükriye, Hacı Osman kerimesi Fatma, Mûsa kerimesi Ayşe, Mehmet Ali kerimesi Hâfıza, Kara Bektaş kerimesi Fatma, Mehmed kerimesi Ümmühan, Hacı Mustafa kerimesi Fatma, Veli Onbaşı kerimesi Ayşe, Molla İbrâhim kerimesi Ayşe, Molla Hasan kerimesi Fatma, Şerife Bacı, Hafız Selman (İzbeli), Tayyar Rahmiye, Kamacı Fatma, Kılavuz Hatice, Süreyya Sülün Hanım, Havva ve annesi Zehra hanım (Soyyanmaz), Naciye Faham, Bitlis Defterdarı'nın Hanımı, Nene Hatun (Erzurum), Yörük Ayşe, Topkapılı Ebe Şahende, Çavuş Penbe (Giresun), Senem Ayşe Hatun (Maraş), Sultan hanım, Faika Hakkı, Ali kızı Alime, Hacı Osman kızı Fatma, Besim kızı Şükriye, Musa kızı Fatma, Veli onbaşı kızı Ayşe, Molla İbrahim kızı Fatma, Molla Hasan kızı Fatma.

Bu listede her birisi kendisinden umutlarından ve hayallerinden vazgeçmiş kadınlar sırf bizler böyle özgür ve namusumuzla şerefimizle yaşayalım diye kendilerini ve sevdiklerini feda etmişlerdi...

Ölkemizde ve tüm dünyada kutlanan “Kadınlar Günü'nde” bizde kendi kadınlarımızı ve kahramanlarımızı anmak ve tanımak gibi etkinliklerle vefa gününe dönüşmesini işte tam da bu nedenle çok isterim.

Çorum'un CESUR KALEMLERE İHTİYACI VAR

■ Gülesin AĞBAL DEMİRER

İsmi söylesek aklınıza Çorum gelir. 'Çorum' desek çoğu Çorumlu kendisini bilir, takdir ve sevgi ile anar. Abdulkadir Ozulu Hoca'mdan bahsediyorum. Öğretmenlik hayatında kendisini örnek alan öğrenciler yetiştirdi. Emekli oldu, yaşadığı şehre ciltler dolusu araştırmalar yaptı, eserler verdi, gazete sayfalarına yazılar yazdı. Günlük telaşlar nedeniyle uzunca bir süredir görüşemediğimiz hocamla, sağlık sorunları ve güncel musibetimiz koronavirüs nedeniyle telefon aracılığıyla iletişim kurduk. Sağ olsun, söyleşi teklifimizi kırmadı. Söyleşi sonrasında bir daha anladım ki; şehir, şehrin kültürü, şehir insanı, bu şehirde yazı yazıyor olmak, umut etmek üzerine Ozulu Hoca'mdan öğreneceğimiz daha çok şey var...

'SEVENİ OLMAYAN ŞEHİR ÖKSÜZLÜK ÇEKER'

**Yazı, yazmak, bir şehri
sevmek ne demektir sizin
için?**

Yazı bir sesleniş, yazı bir keşif, yazı bir ilaç, yazı paylaşmak, yazı tarih, yazı sözün kalıcı hale getirilmesi... Uzar gider yazı...

Yazmak ise mutluluk, yazmak bir borç ödemek, yazmak bir görevi ifa, yazmak hayatta kalmak yaşamak... Yazı kutsal...

Bir şehri sevmek, yaşanan mekânı ve onun soyut-somut hatıralarını sevmek olmalıdır. Biraz daha açacak olursak bir şehri sevmek vatan sevgisiyle, insan emeği ve sevgisiyle buluşturmak. Sevmek karşılık beklemeden olursa kıymetlidir. Şehri sevmek şehri korumak ve ona sahip çıkmaktır. Sevenleri olmayan şehirler de öksüzlük çekerler.

'SEVENİ OLMAYAN ÇORUM UÇAMAZ, HIZLI KOŞAMAZ BİR ŞEHİR'

**Yıllardır Çorum'u yazıp
çیزیyorsunuz. Doğduğunuz
bu şehri tarif edin
desem...**

Tarifin tarifi için eskiler; "tarif; etrafını câmi, ağıyarını mâni" olmalı derler.

Ben Çorum'u nasıl tarif edeyim. İçindekileri tamamen bilmeden, görmeyen mümkün değil.

Çorum tarifsiz bir güzeldir, diyelim.

Çorum; uçamaz, hızlı koşamaz bir şehirdir.

Şehirli olmak demek, hele de yazıp çizen biriyseniz ne anlam taşır?

Şehirli olmak şehirde doğmakla başlar. Ebeveynin geçmişi de şehirde doğup büyümüş olmalıdır. Şehirli olmak için ailenin geçmişi 100-125 yıl gibi bir zaman şehirde yaşamış olmalıdır.

Ülkemizde 20'inci yüzyıl ortasında başlayan kırsaldan kente göç süreci halen devam etmektedir.

Şehirlerimiz, bu göçle şehre gelenler ve şehirde doğup büyüyenlerin sosyolojik harmanındadır. Gelenler

şehir kültürü ve şehrin ruhuyla buluşacakları güne kadar şehirli okur-yazar-çizer kişilerin şehir tarihini, şehir ruhunu şehrin madde ve manasına sahip çıkarak özveride bulunması gerekiyor. Süreci en az zararlı atlatıp şehri yok olmaktan kurtarmak şehirli olanların görevidir.

'GÜÇLÜ KALEMLER BEKLİYORUZ'

**Yazıp çizenler, sanatın
herhangi bir dalıyla
uğraşanlar yaşadıkları
kentten beslenirler.
Çorum'a bu gözle
baktığınızda ne
görüyorsunuz?**

Yazıp çizenlerimiz şehrin tarihinden, kültür birikiminden, doğa zenginliklerinden, mistik havasından, oyun-eğlence, gelenek-

göreneklerinden besleniyor. Pek çok yazıp-çizen yerel sınırlarını aşamıyor. Bunun için ülke geneline açılmıyor.

Hep yerele yönelik çalışmalar yapılıyor. Şehrin sınırlarına, derin sularına erişerek eserler ortaya koymanın hala acemisiyiz. Daha güçlü sanatçılara ihtiyaç var. Dışarıdan gelip Çorum'u yazanlar kadar güçlü kalemleri bekliyoruz. Şu günlerde fotoğraf meraklılarımız şehirden daha çok besleniyorlar.

Çorum'un günlük yaşamı, kültürü, tarihi, basını ile ilgili araştırma yapmak isteyenler kütüphaneden önce neredeyse önce hep size başvurdu. Sizden kaynak sordu. Bir nevi şehrin yaşayan kültür elçisisiniz. Bunu neye bağlıyorsunuz?

Bu durum öncelikle şehrin merkezinde doğup büyümeme ve ömrümün tamamına yakınının Çorum'da geçirmiş olmamdan kaynaklanıyor. Son yüzyılda yaşayan ve kültür-tarih konularında Çorum'da önde gelenleri bir vesile ile tanımış olmam da önemli. Ayrıca

Çorumlu olarak şehrimi, geçmişimizi yerel kimliğimizi tanımak ihtiyacını bana gelenlerden önce duymuş ve bu ihtiyacı gidermek için araştırma ve okuma çalışmaları yapmış olmamandır. Bu çalışmalar zaman içinde bir hafıza birikimi yapıyor.

Gazetelerde yazdığım yazılar içinde, araştırmacılar kendilerinin çalışacağı konulardan izler yakaladıkça daha ötesi için geldiler. Küçük büyük her kim geldiyse ne biliyorsam hiç çekinmeden cömertçe verdim. Bundan büyük bir zevk aldım. Onlarca yayında kaynak yazar ve canlı kaynak, rehber olmak güzel değil mi?

Şunu da ekleyeyim Çorum'a ait yazılı kaynak, belge elime ne geçtiyse biriktirdim, topladım.

'DEĞİŞİM KADİM KİMLİĞİ YOK EDİYOR'

Çorum'un gelişimi ve değişimini memleket sevdalısı bir edebiyatçı gözüyle nasıl yorumlarsınız?

Yaşım itibarıyla (79) Çorum'a Amerikalıların "Büyük Tarım Köyü" olarak nitelendirdiği yıllardan (1960) öncesini görüp yaşadım.

Sokak çeşmesinden ebemin ibriğini

doldurmak benim görevimdi çocukken. 1948 yılında su ve elektrik abonesi olduk.

Odun ve tezek yakacağımızdı. Kömür hem ormanları ve meşelikleri kurtardı hem de köylümüzü ormancı korkusundan.

Babam 1894 doğumluydu. Eniştesi ile birlikte asker dönüşü Samsun'a at arabalarıyla Çorum'dan yük taşıdıklarını anlatırdı. Çocukluğunda Çorumluların Çimento fabrikasına yakın yerlerden odun kesmeye gittiklerini ve Çomar bağlarının çehriliklerinin zenginlik kaynağı olduğunu da anlatırdı.

Çorum ikinci rüzgârı ile meşhurdur. Tozardı Çorum. Toprak solur, saman dolardı pabuçlarımıza. Kaldırımlardan yürürdük. Arnavut kaldırımları şehrin her tarafında yoktu.

Bağ-bahçe bereketi vardı. Çorumlu borçlanarak ta olsa bağının bakımını yaptırır veya yapardı. Verim de alarak. Ayarık'ta bağımız vardı. 1958 yılına kadar evimizde pekmezsiz kış geçirmedik. 1958'de bağ sattık. Pekmezi pazardan alır olduk. 1958 yılına kadar evimizde sağılan bir büyükbaş hayvanımız olurdu. Yollar beton oldu hayvanlar yürüyemedi. Çoban çobanlığı bıraktı. Kasaba verdi babam "Nazlı" isimli ineğimizi ve Efe adını koyduğumuz yavrusunu.

Otomobiller önce 2 tonluk, sonra 5 tonluk, daha sonra 10 ton ve üzeri yük taşıyan araçlar çoğaldı. Kağnılar sustu.

Kamçı kırdırdı arabacılar triportörler, traktörler.

Buzdolabının Çorum'a gelişi kasap dükkanları ile evlerin mutfaklarını değiştirdi.

Çorum merkez nüfusu 100 bin oluncaya kadar çarşı-pazar, cadde ve sokaklar fazla değişmedi. 100 bini aşınca nüfusumuz çok hızlı değişimler yaşadık.

"Tarım Köyü" yavaş yavaş kayboldu.

Üreten özgür toplum, tüketen ve dışa muhtaç hale geldi. Bu saydıklarımız değişimin buzdağı misali su üstünde görülen kısmı. Alttaki değişim komşuluk, güven, dostluk-kardeşlik ve insanlık adına ne akla gelirse eritti. Değişim kadim kimliği yok eder dereceye ulaştı.

Bir şehrin ekonomisiyle kültür hayatı arasında bir bağlantı var mıdır? Ekonomik gelişmişlik, kültürel gelişmişliğe de etki eder mi?

Eğer ekonomik gelişim dengeli bir paylaşım imkân verirse kültürel hayatı olumlu etkiliyor. Yok bir kesim çok zengin ve toplumun büyük bir kısmı fakir kalıyorsa kültürel değişim bir gelişme değil de kaos veya yok oluşa yollanıyor. Ekonomik güç ne yönde bir değişim istiyorsa o yönde bir değişimle karşılaşıyoruz.

"Bed-asla necabet mi verir hiç üniforma?

Zer-dûz pâlân ursan eşek yine eşektir" der Ziya Paşa.

Eksi ve artılarıyla Çorum'un edebiyat-kültür hayatına, birikimine ilişkin gözlemlerinizi neler?

Kütüphanelerimiz hem sayıca hem kitap sayısı açısından artıyor.

Halk Eğitim Merkezleri- Gençlik Merkezleri faaliyetler yönünden faal görünüyor.

Belediyemizin Kültür Müdürlüğü Kent Arşivi değerli eserler yayınlıyor.

Üniversitemizin ilmi faaliyetleri içerisinde halka yönelik kültürel etkinlikler var.

Tiyatro ihtiyacı yerleşik bir tiyatromuz olmamasına rağmen gezici tiyatrolarla bir ölçüde sağlanıyor.

Yayın hayatımıza yerel kalemler katkı sağlamaya çalışıyor.

Günümüz bir on yıl öncesine göre dergi ve gazete yayını açısından çok gerilerde kaldı.

ÇEKVA toplantıları sürüyor lakin ses getiren bir sıçrama yapamıyor.

Çorum üzerine çalışan çok sayıda yazar-çizere ihtiyaç devam ediyor.

Yazın hayatımız sizce bu kenti her haliyle yansıtır mı?

Eğer sürekli yayın yapan iki gazetemizi ele alırsak bu kenti her haliyle yansıtmıyorlar. Bunda gazetelerin ekonomik kriz içinde olmalarının da payı var.

Kentin cesur kalemleri yok.

Eski bir yazma kitap iç kapağında şu dizelere rastlamıştım.

"Nalbant olmayan şehirde
Aşk atına nal ararsın
Dili yok sağır dilsiz
İklim iklim yol sorarsın"

Kentin kültür hayatını zenginleştirmeye dönük neler yapılmalı, yapılabilir?

Marifet iltifata tabidir demişler.

Önce teşvik edici olmak lazım... Bu teşvik görevi Valiliğin, Belediyemizin, Ticaret-Sanayi Odamızın, İl Genel Meclisimizin ve de ilde önde gelen varlıklı hemşerilerimizin kültür hayatımıza katkı sağlayacak yatırımlarda bulunmaları lazım.

Bu memlekette “güzel dana” yetiştirmeye yapılan teşvik benzeri kültür alanında niçin düşünülmez...

Vilayet-Üniversite işbirliği ile neler yapılabilir için bir çalıştay yapılmalıdır.

Kültür Müdürlüğü kente yönelik yeni etkinlikler düzenlemeli.

Kentte yaşayan yazar-çizer kişilerle kenti konuşmalı. Varılan sonuca göre bir yol hatırası çizilir.

Şehir sohbetleri yapılmalı. Geçmişte Veli Paşa Konağı sohbetleri gibi...

Muhtarları mahalleleri hakkında konuşturmalı.

Yeni müzeler kurmaya çalışmalıyız.

Kent konseyi bu konuda neler yapabilir programına alıp tartışmalıdır.

Birçok araştırma yaptınız. Eserler verdiniz. Yıllarca günlük basında köşe yazılarınız yayımlandı. Kafanızda Çorum’la ilgili aydınlatılması, araştırılması gerektiğini düşündüğünüz konu başlıkları var mı?

Mezhepsel ayrılık nereye gidiyor, araştırılması gereken bir esas konu.

Neden iktidar partisi ilin favorisidir de niçin bu il bir bakandan mahrumdur?

Çorum’a dışarıdan gelip işyeri açanlarla yerli halktan yeni işyeri açanlar bir yıl gibi bir zaman zarfında ya işyerlerini kapatıyorlar veya iş değişikliğine gidiyorlar sebebini merak ederim.

Gülesin bu soru beni zorluyor gel burada son vereyim.

‘UMUTSUZLUK BİZE YASAK’

Bu kentin havasını soluyanlara, Çorumluyum diyenlere kentle ilgili tavsiyeleriniz neler?

Kentimizle ilgili bilgilerimizi artıralım. Ortak çıkarlarımız için bir araya gelip seslenmeyi bilelim.

Çarşı, cadde ve sokaklarda argo ve küfürlü konuşanları hoş görmeyelim. Kentin değerlerini koruyalım.

Yazmak biraz da umut etmek demektir. Yaşlı dünyamıza ve yaşayanlara

baktığınızda umuda ve yazmaya yer var mı hâlâ?

“Yeis gönül kubbemizde öten en çirkin sesli kuştur”

Umutsuzluk bize yasaktır. Yazı da yazmakta övülmüştür.

Yazmaya her zaman ve her devirde yer olagelmıştır.

Yazmaktır insanlık.

Sizin hatıralarınız aynı zamanda bu şehrin bir dönemine de ışık tutacaktır mutlaka. Hatırat yazıyor musunuz ya da yazmayı düşünüyor musunuz?

Otobiyografik sayılacak bir ölçüye yakın çizgide bir şeyler yazıyorum.

Teşekkür ediyoruz...

Ağlayan Şehir: HATTUŞA

■ Erdal ŞAHİN

Önceki yazıma “SON HATTUŞALI” başlığını atarak başlamıştım. İkinci yazıma “Ağlayan Şehir: HATTUŞA” başlığını koymamın elbet bir nedeni var. Bu yazımda, son günlerde Dünya’yı ve elbette hepimizi sarsan virüsün tarih içinde anımsattıklarını paylaşmak istiyorum sizlerle.

Hitit Devleti’nin zor zamanlarında cesareti ve hırsıyla ülkesini imparatorluğa taşıyan I. Şuppiluluma dönemine uzanıyor hikâyemiz. Ki tamamı günümüze kalmış tabletlerden elde edilen bilgilere dayalı.

I. Şuppiluluma zeki, hırslı ve güçlü bir kişiliğe sahipti. Düşmanlarına ve kendisine karşı olanlara da acımasızdı. Onun zamanına kadar Hitit Ülkesi Kralları Telepinu kanunlarına saygı duyar, ülke yönetiminde de uygulamaya dikkat ederlerdi. Kral, kendisinden sonra tahta geçecek prensi “**merdiven büyüğü**” olarak ilan eder diğer prensler de onun bu kararına biat ederdi.

Babası 2.Tuthalia merdiven büyüğü olarak 3.Tuthalia’yı gösterince Şuppiluluma kardeşine karşı çıkar. Ve yeni kralı tahta çıkar çıkmaz öldürür. Bu olay aslında Hitit Ülkesini yaklaşık olarak altmış yıl sarsacak gelişmelerin de önünü açar. Telepinu kanunlarını çiğneyen Kudretli Kral bununla da yetinmeyip Tavannana Henti’yi saraydan gönderir ve yerine Babilli genç prenses Malnigal’i getirir. Hattuşa eskisi gibi huzur içinde değildir artık. Sarayda herkes tedirgin, halk ise Kral’ın hamleleri karşısında ikileme düşmüş, kimi sınırsızca desteklerken bir kısmı da kralın Tanrıları kızdırdığı inancındaydı. Suriye üzerine yapılan seferler, yağışların yetersizliği sonucu oluşan kuraklık Hatti Ülkesine adeta bir karabasan gibi

çökmüştü.

Bu sırada Mısır firavunu Tutankhamon ölmüş, dul kalan karısı ve üvey kız kardeşi olan Mısır kraliçesi Ankesenemon Şuppiluluma’yla gizlice yazışarak, bir Mısırlı ile evlenemeyeceğini bildirdi ve Şuppiluluma’dan, oğullarından birini kendisine eş olarak göndermesini istedi. Mısır’ın anayanlı veraset yasalarına göre Ankesenemon’un yeni kocası firavun olacaktı. Şuppiluluma Ankesenemon’un isteğine uyduysa da, babası tarafından Mısır’a gönderilen Prens Zannanza, Mısır sarayındaki rakip gruplara bağlı askerlerce yolda yakalanarak öldürüldü. Bu olay sert bir tepkiye ve sonunda Hattuşa’yı otuz yıl boyunca kasıp kavuracak Kara Veba’nın saraya kadar ulaşmasına neden olur.

Şuppiluluma’nın yıllar süren Mısır seferlerinin ardından Hattuşa’ya getirilen Suriyeli esirler yanlarında vebayı da getirir eski çağın kadim başkentine.

Kara Veba...

Sinsice yayılırken ilk olarak Hitit halkı etkilenir. Çocuklar, kadınlar, yaşlılar ölür. Kral’a hizmet eden çiftçilerin ölümü ile açlık da eşlik eder vebaya. Hekimler çareler bulmak için her yolu denese de Kara Veba karşısında hiçbir varlık gösteremezler. Halkın bir bölümü de büyücülerden çareler beklemekte ise de sonuç her zamanki gibi hayal kırıklığı olmuştur.

İşte “Ağlayan Şehir: HATTUŞA” tiyatro oyunumu bu gelişmeleri günümüze taşımak ve yaşadığımız toprakların sırlarını meraklısına ulaştırmak amacıyla yazmıştım.

Önceki yazımda söz ettiğim tanıtım çalışmalarına bir parça da olsa katkı vermektir amacım.

Kara Veba dönemi sarayda yaşananlar hakkında yeterince bilgiye sahipsek de halkın ne yaşadığını bilemiyoruz. Çünkü Hitit arşivleri daha çok saray ve devletin işleyişini anlatan belgelerle ulaşmış günümüze.

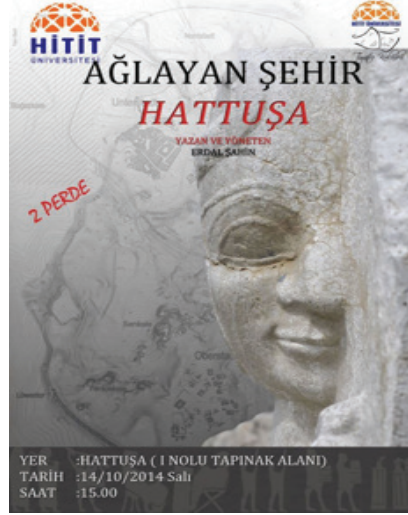
Dönelim veba günlerine. Yenilmez Kral Şuppililuma da boyun eğdi Kara Veba'ya. Ve ölür. Yerine geçen büyük oğlu 2. Arnuvanda da bir yıl tahtta kaldıktan sonra hastalığa boyun eğdi. Taht on yaşındaki küçük oğlu 2. Murşili'ye kalmıştır. 2. Murşili yaşı küçük ama akıllı bir çocuktur. Vebaya direnci sayesinde ülkeyi içine düştüğü çıkmazdan kurtarmak için mücadele eder. Sıkı tedbirler alıp virüsün etkilerini azaltmaya çalışır.

Kara Veba, Hattuşa ve çevresindeki etkisini otuz yıl sürdürür. Hattuşa âdeta ölü kente dönüşür. Vebadan kurtulan halkın büyük bir kısmı uzaklara göç etmiş, şehrin etrafındaki Hitit evleri harabeye dönmüştür.

Veba dönemini başarıyla atlatmayı başaran Murşili canından çok sevdiği karısı kraliçe Gaşşulawiya'yı da vebaya kurban verince öfkelenir ve babasının annesini kovarak saraya getirdiği Tavannana Malnigal'den alır öfkelerini.

Hikâyenin sonunu (bu bölüm kurgudur.) "Ağlayan Şehir: HATTUŞA" oyununun finaliyle bitirmek istiyorum.

Murşili: Sen bir yılansın, bu saraya girdiğin günden bu yana felaketler bizi bırakmadı. Sen yıkımsın, sen lanetsin. Ve artık burada duramazsın. Dua et ki seni ölüm cezasıyla cezalandırmıyorum. Bilesin ki bunu yapıyorsam nedeni sevdiğim

kadına duyduğum saygıdandır. Sabah mühürlerin sökülmesiyle Hattuşa'yı terk edeceksin. Ve bir daha bu civarda görülürsen bedelini canıyla ödeyeceksin.

Malnigal: Bedel ha, can vermek ödediğim bedellerin yanında hiç kalır. Bu saraya geldiğimde kadın çıgıkları karşılamıştı beni. Çıgıkların sahibi, kocam Şuppililuma'nın karısı yani annendi. Onunla dış kapıda göz göze gelmiştik. O an bana acıyarak bakmıştı. O zamanlar anlamamıştım ama şimdi! Şimdi çok iyi anlıyorum. Anladım ki ne olursa olsun bir başkasının acısı üzerine mutluluk kurulamıyormuş. Yalnız bir şeyi aklımdan hiç çıkarma! Yaşadığım hiç bir şey için şimdiye

kadar karar veren ve isteyen ben olmadım. "Bu senin kaderin" dendi ve ben de yaşadım.

Murşili: Sana inanmamı bekleme benden.

Malnigal: Sen bilirsin. Gaşşulawiya hayatımdaki tek farklı şeydi. Onunla dostluk yaşamayı ben de en az onun kadar istedim. Biliyorum o senin için her şeydi. İnan benim için de öyleydi. Onun olmadığı bu sarayda yaşamak bana göre artık çok zor. Yaşadığımız her şey çok güzeldi. Onunla birlikte aslında ben de öldüm. Tek farkımız, onun yüreği artık atmıyor benim ki ise atmaya devam ediyor. Hepsisi o. (çıkmaq üzeredir ki döner ve)

Şimdi yürüyeceğim ve yüreğim beni terk ettiği yerde bitecek yolculuğum.

Endişelenmene gerek yok yani, buralara bir daha dönmeyeceğim. Dönmek için bir nedenim de yok zaten. (Der ve çıkar.)

Üzerinde yaşadığımız toprakların bize söyleyeceği o kadar çok şey var ki. Yaşanmışlıkları anlayıp geleceğimize yön vermemizde ders çıkarmamız inancıyla. Dilerim sağlık ve huzur ülkemize ve de dünyamıza en kısa zamanda döner.

Sevgiyle ve sağlıkla kalın.

Foto: Selçuk ŞEKER

50

Şehir Defteri
Nisan 2020

Emek, Tevekkül, Kanaat: HAYVALI

■ Numan YILDIZ

İnsanların ve toplumların kendilerine özgü özellikleri, karakterleri ve kimlikleri olduğu gibi şehirlerinde onu diğer şehirlerden ayıran ayırıcı özellikleri, kimlikleri vardır. Bu kimlikler şehirle özdeşleştirilir ve şehir artık o kimlikler içerisinde var olur ve bilinir. Bir şehrin kimliği; o şehrin bize kim olduğunu, ne ile bilindiğini ve ne ile anıldığını, orada nelerin yenileceğini, nerelerin ziyaret edileceğini söyler. Kimlik esasen şehri tanımlar. Bu tanımın içerisinde dâhil edilebilecek kuşkusuz birçok unsur bulunmaktadır. Şehrin tarihsel mekânları, yöresel yemekleri, şehrin tarihinde iz bırakmış kıymetli şahsiyetleri, spor takımı bunlardan birkaçıdır. Çorum'un kimliğini oluşturan en önemli unsurlardan birisi leblebisidir. Nitekim il dışına çıktığımızda hediye olarak yanımıza aldığımız ilk şey leblebi olmaktadır. Aynı şekilde Çorum'a misafir olarak gelen birisinin ilk uğrak mekânlarından birisi bir leblebicidir. Hâsılı Çorum denildiğinde akla gelen ilk unsurlardan biri hatta belki ilki leblebidir. Leblebicilik Çorum'da yüzlerce yıllık bir geleneğe dayanmaktadır. Bu geleneğin mirası Çorum'un hafızasında yer teşkil etmektedir.

52

Şehir Defteri
Nisan 2020

Şehir ve Arasta

Leblebi Çorum için şehrin kimliğini ve özgünlüğünü oluştururken leblebicilik de Çorum'da önemli ve kadim meslek alanlarından biri olmuştur. Bu mesleği dedelerinden tevarüs eden, ustalıkla ve geleneksel usuller ile icra eyleyen mekânlardan birisi Hayvalı'dır. Hayvalı'ya vardığınızda günlerce kavrulan ve mekâna sinen leblebinin kokusu sizi karşılayacaktır. Ayrıca mekânın tarihsel dokusu ve geleneksel yapısı kaybolmamıştır. Hayvalı'nın kuruluşu ile ilgili bilgiler net olmamakla birlikte yüzyılı aşkın bir süredir varlığını devam ettirdiği bilinmektedir. Bugün burada 4. kuşak bu mesleği icra etmektedir. (Baba, oğul, torun, torununun çocuğu)

Hayvalı, yüzyılı aşkın bir süredir varlığını devam ettirdiğinden dolayı Çorum'da esnafılık geleneğinin ve kültürünün bir örneğidir. Hayvalı'ya bakan birisi Çorum'un kadim esnafılık kültürünün izlerini görecektir. Bu kültürün göstergelerinden birisi zaman mefhumunun ezan merkezli olmasıdır. Zira sabah namazından sonra açılan dükkân yatısı namazından önce kapatılır. Çalışma saatleri, molalar, yemek saati ezan vaktine göre tanzim edilir. Ezanın bereketiyle zaman da bereketlenir. Modernite ve modernleşme ile birlikte zamanı çeşitli teknik araçlar vasıtasıyla kontrol altına alma ve ona hükmetme çabası karşısında zaman, bir çırpıda geçiveren, elimizden kaçan ve yetişemediğimiz bir olgu haline

gelmiştir. Gündelik hayatın tanzimi hususunda zamanın ezan merkezli olarak inşa edilmesi, bir bereket ve mevcut duruma alternatif bir yaklaşım olması dolayısıyla kıymetlidir.

Hayvalı'nın tarihinden aldığı, ceddinden tevarüs ettiği en önemli miras ustalıktır. Diğer işlerde olduğu gibi leblebicilikte de ustalığın kıymeti harbiyesi büyüktür. Usta-çırak ilişkisi dâhilinde gelenek içerisinde yüzyıldır aktarılan bilgileri kullanarak sabırla ve azimle yetişir ustalar. Küçük yaşlarda ustasının dizinin dibinde yetişen çırak yalnızca leblebicilikteki teknik işleri ve zanaatı öğrenmekle kalmaz ayrıca ustalığın daha temel ve kıymetli değerlerinden olan dürüst olmayı, işi hakkıyla yapmayı, helâl-haram

dairesini gözetmeyi de öğrenir. Bu değerler ince ince işlenir bu mekânlarda. Tekniğin icadı ve makineleşmenin neredeyse tüm iş kollarında etkisini hissettirdiği ve varlığını gösterdiği sanayi çağında Hayvalı'da ustalık ve emeğin gücü etkisini oldukça yoğun olarak hissettirmektedir. Yüzyıllık geleneksel usul varlığını muhafaza etmektedir.

Leblebi imalatı günlerce süren emeğin neticesinde gerçekleşir. Nohut halinde ki leblebi öncelikle eleklerden geçirilir, ustalıkla kavruktan leblebi ustasının elinden ilk defa geçtikten sonra el ile sıkılarak leblebinin kıvamına bakılır ve sonra büyük çuvalara konularak iki gün dinlendirilir. Aynı işlem ikinci kez uygulanır ve bu defa leblebinin kıvamına diş ile bakılır. Aynı işlem üçüncü defa yapıldığında ise leblebinin kıvamına bakmak için leblebi avuçlanır, ustanın hassasiyet kazandığı avuçları leblebinin tavına (kıvamına) gelip gelmediğini hisseder. Bu işlemlerden sonra leblebi sergiliklere serilerek bir ay boyunca her gün iki defa karıştırmak suretiyle bekletilir. Daha sonra leblebi sulandırılır ve nihai halini alması için tekrar kavrulur. Hâsılı Nohut halindeki leblebinin tezgâha gelmesi kırk günlük bir emeğin sonucunda gerçekleşir.

Çorum'dakadimesnâflık geleneğinin izlerini görebileceğimiz Hayvalı'da İslam inancının etkisi esnâflık kültürüne de sinmiştir. Kültür ve din iç içe geçmiştir. Nitekim iman gereği olan tevekkül dükkânın işleyişinde ve idare edilmesinde idrak edilir ve göz önüne alınır. Zira burada rızık çıkarmak adına emek sarf edilir, gayret gösterilir ve haktan gelene kabulleniş ve rıza vardır. İhtiraslıca büyüme, sürekli zenginleşme arzusunun vurmıştır tevekkül inancı. Burada vurgulamadan geçmememiz gereken önemli bir husus ise geçmiş ve tarihi bir nostalji romantizmine dönüştürmemektir.

Geçmişte var olana, geleneksel usullerle yapılan ve eskiye dizilen güzellemler ile geçmiş nostalji yığınının dönüştürebileceği gibi bugünü de yaşanmaz kılacaktır. Zira mütemadiyen geçmişe duyulan özlem bugünü ısırap haline getirebilir. Bizim burada ki muradımız ise Çorum'da ki esnâflık geleneğinin izlerine vakıf olup, hafızaya bir katkıda bulunmaktır. Zira unutmak hafızayı beşerdense hatırlamak hafızanın bizzat kendisidir şîârıyla hatırlamaktır. Hatırlayarak ise bugüne bir rehber olmak ve bugünün çıkmazlarına yol göstermek adınadır.

Hayvalı'nın bizim ilgimizi celp eden ve orayı metne dökme ihtiyacı hissetmemize sebep olan değerlerden birisi ise kanaattir. Zira modernleşme ile birlikte iktisadi alanı kapitalist ekonomik sistemin ve onun değerlerinin çepeçevre kuşatması ile birlikte sınırsız kazanma güdüsü, mütemadiyen büyüme arzusu hâkim olmaya başlamıştır. Bu ihtiraslı arzu bazı ahlaki değerlerin tahribatına sebebiyet verebilmektedir. Bu iktisadi koşullar ortamında umulan tavır bir cam tavanın olmamasıdır. Ancak Çorum'daki bu esnaf dükkânına

uğradığınız da orada size bir ses, yılların vermiş olduğu Anadolu irfanıyla şöyle seslenecektir: "İş büyüdükçe hile artar biraderim, hile de bize yaramaz. Allah'ın verdiği şükür..." Ayrıca bu leblebici dükkânında kredi kartıyla alışveriş yapamazsınız. Bugün neredeyse küçük-büyük hemen her işletmede kredi kartıyla alışveriş yapılabilmektedir. Daha az kazanacak da olsa Hayvalı bazı değerleri daha fazla kazanmanın önüne koymaktadır. Buradan da anlaşılacağı üzere kapitalist ekonomik sistemin değerleri ve kültürü, ekonomik ve kültürel alanı kapsayıcı ve kuşatıcı olsa dahi bu değerlerin benimsenmesi bu değerlere göre bir hayat tanzimi zaruri değildir. Bizim zaviyemizden bu durum bir imtihandır.

Sonuç olarak ifade edecek olursak; Hayvalı hem Çorum'un kadim esnâflık geleneğinin ve kültürünün bir örneği ve hâlen taşıyıcısı olması hasebiyle önemlidir. Bunun yanı sıra mevcut şartlara eklenmemiş, değerlerini muhafaza etmiş olması yönünden ise bir direniş örneğidir.

ŞİİR DEDİKLERİ

■ Gökçer ÖĞÜNÇ

Yirminci yüz yılbaşlarında Batı'nın etkisinde kalan Türk Edebiyatı'nda birçok kalemin serzenişi vardı: Şiirin yerini düz yazı aldı / Şiirden geriye bize ne kaldı?

"Peki, bu insicam dışı perspektife göre şiir nedir?" sorusunun cevabı; üç beş tanımı değil binlerce tanım ve cevabı bünyesinde zuhur eder. Bunun mutabık kalınan hususlar üzerindeki açıklamalarını bırakın; hobi ve ilham kaynağı aşlamak için şiir yazarları, inanın poetika ilminin kuramcıları bile kendi aralarında ittifak edebileceği bir cevapta uzlaşamazlar.

İlk önce şu edebi gerçeğin ışığında ittifak edip ayaklarımızı da bu manaya sabitlememiz lazım. Şiir tanımının her iklimde, gönülde, deryada, düşüncede; muhtelif ve farklı yerlere, ihtivaya, manaya, idrake, terkibe tahvil oluşu; yine şiirin kendi öz mayasından kaynaklanır. Zira poetika; yani en somut karşılığıyla şiire ait kuramları inceleyen edebiyatın alt disiplini bir bilim dalıdır. Şiiri kuramlara dayanan bilimsel, sanatsal, kültürel disiplinlerden azade tutmak; onu salt veya ezici ekseriyetle ilhama, sezgiye ve hislere dayanan bir edebiyat eylemi olmaya da götürmez. Zaten şiiri ihtiva eden başat veya paydaşı büyük olan unsur sadece ilham olsaydı, takdir edersiniz ki herkesin şair olması beklenirdi.

Şiirin biçimsel tarifi onu ister istemez kelimelere yönlendirir, kelime haznesinde yolculuklar yaptırır. Evet şiir; kelimelerle oynanan, cümleleri raks düzlemine göre kurgulayan bir ses ve ton oyunudur. Dolayısıyla ilham ve sezgi burada da hiç bir boşluğa hayat hakkı tanımadan kendi hinterlandını kurarak fonksiyonlitesini kuramaz. Duygu yoğunluğundaki tesadüfler ilham kaynağına zemin oluşturur, farklı argümanlarla müteşekkil denklemini kurar ancak bu tesadüfleri bünyesinde

Foto: Lea JANSEN

müşahhaslaştıran ilham ve ilhamın sese tahvilindeki mücessem haznesi olan kelimeler; salt filolojik çıplaklıkla şiiri oluşturamaz.

Yazmayı bilen herkes; hatta bırakınız yazmayı, konuşmayı bilen herkes biçimsel manada şiir yazabilir. Ama bu ölçütlerde; bunun yazıldığı ürüne şiir, bunu yazan kişiye de şair denilebilir mi? tabii ki de olmaz... Ağızdan çıkanın, kalemde dökülenin bir mücerret hali, yani derinliği, estetiği, formu olması lazım. Velhasıl tek başına kuram değinliği, bilgi kültür yoğunluğu, poetika birikimi yetmediği gibi; yine tek başına ilham, sezi, çağrışımlar yetmeyecektir.

Şiirin mücessem argümanı olan mısralar; madde ve mana zemininde bir yandan tılsımlı bir hava koklatarak yüreklerin bam teline dokunacak, bir yandan da insan düşüncesindeki mantık kalelerini fethederek beyine dokunacak. İşte mesele; o beyni ve yüreği birlikte nakşetmektir. Şiirdeki ses ve manayı; et ve kemik gibi biri birinden ayırt edilemez unsur görücü diyalektikle vecd haline sokmaktır. Bu vecd halinin saati ve zamanı da olmaz. Zira ilham ve sezginin; insan zihnine ne zaman, ne kadar düşeceği belli olmadığı gibi... Zaten her ilham ve sezgilerin canlandığında şiir yazılısaydı şairlerin her birisinin binlerce şiiri olması gerekirdi.

Bülbülün Nidâsı

Gönlünle kucaklar gibi bir bak bana ey gül!
Göz kırparak efkârıma yaklaşımda eylül

Gelsin dile ömrüm, sana hasretle geçerken
Son faslı bahârın yine ebrûli hüznü
Hüznüm, yüzünün değdiği ilk sırta değerken
Meşk toplasa dergâhına raksetse sözünle
Her şarkıda dünyamıza geç kalsa da vuslat
Arştan sıcacık yağsın umut yüzlü hakikat

Sorsam gülerik bahtıma söyler misin ey gül?
Hâlin mi, hayâlin mi şu göğsümdeki mahşer?
Kalbin deliren kalbime etmezse tenezzül
Efsûnuna saplanmış olan fikrime yol ver!
Sevdâya küsüp yârına kalmışsa kararın
Âhım bile nuruyla yakar çehreni hârın

Âhvâlinin aynamdaki mânâsını bilmem
Cennet mi, cehennem mi bu perçemli muammâ?
Hicrânını nurdan gecenin zapt edebilmem
Bir damla umut bekler o, bir sevgili îmâ
Eşkâlini cânın ararım cadde sokakta
Görmem beni; gurbette miyim senden uzakta?

Mevsimleri, yağmurları, rüzgârları arşın
Adres sorar arzdan sana ey gözleri yıldız!
Gölgede bulur her köşe "kimyâsını aşkın"
Şavkınla müsemma gibi mehtaplı ve yalnız
Aydan dilerim resmini, nârdan daha mahcup
Bilsen ne güzel kaybolurum çehrene mağlup

Hülyâsına aşkın süzülen nağme sesinde
Gülsün diye bir bûsemi bin cevrine sarsam
Her lahzamı isminle eritsem nefesinde
Sevdâmı katıp yurduma bahçende sararsam
Cismimle berâber tutuşan ruhumu bölsem
Yetmez mi diyorsun, sana birkaç kere ölsem

Fecr vakti dolarken daralan sadrıma âlem
Söz müjdeler efkâra rüyadan kopan âyet
Çağlar yine coşkuyla benim gizli şelâlem
"Rabbini seni terk etmedi, sen Rabbine hamdet"
Bir gün gelir ey sevgili gökler çağırır da
Rûhum kavuşur ruhuna ukbâdaki sırda

Mef'ûlü / Mefâilü / Mefâilü / Feûlün

Nuray ALPER

GÜNLERDEN KARGA

■ Kenan YAŞAR

Sekreter:

-Efendim yarın günlerden Perşembe. Çok duruşmanız var.

Her şey ama her şey aynı güne mi denk gelir? Adeta dokuz ayın çarşambası bugüne toplanmış. Merkezde birçok duruşma... Şehrin kuzey ve güneyinde iki ilçede duruşma... Halden habersiz randevular da çabası...

Paniklememiş rolü kesiyorum. Sekretere talimatlar yağdırıyorum.

-Sabah şu ilçeye giderim. Öğlen sonu merkeze... Mesai bitimine diğer ilçeye...

-Randevularınız?

-Onları da akşam saat altı sularına erteledi!

-Ama efendim, Metin Bey iyi müvekkilimiz. Çok önemli demişti.

-Yapacak bir şey yok. Ben bir taneyim. Beklesin.

* * *

İnceden yağmur yağmış. Yollar ıslak. Kuşlar yol ortasında toplanmış. Yaklaşınca ya kornaya asılıyorum, ya da frene basıyorum. Hız limitine yakın seyretmezsem duruşmaya yetişemeyeceğim. Yavaş giden arabayı sollayıp kendi şeridime tam dönerken bir şey yapmaya fırsat kalmadan yol ortasından havalanan bir kuşa çarptım.

-Eyvah...

Az ilerde durup geri geri geldim. Bir karga yolun kenarında can çekişiyor.

Üzüldüm ama iş beklemez. Düşüm tekrar yola. Mesai saati başlarken ilçedeki adliyedeyim.

* * *

Mübaşirin, uzaylı görmüş gibi hayırdır avukat bey karga şeyini görmeden gelmişsiniz deyişini duymazlıktan gelip, adliyede kargalara göre mi mesai yapılıyor diye laf çaktım ama saat dokuzda denen duruşma başlamak bilmiyor.

* * *

Hâkimin odasının önünde belki görür de acele eder diye dolaşıyorum. Ne mümkün.

Çaylar, simitler... Üstüne kahveler... Ziyaretler...

Yelkovan akrebin üstünden birkaç kez geçip gidiyor. Duruşma hâkimi odaları ziyaret ediyor, bir tek duruşma salonuna gelmiyor.

* * *

Bir ara hâkim kendi odasına girdi. Cesaretimi toplayıp odaya daldım. Hâkim ne işin var der gibi yüzüme baktı.

-Hâkim Bey, bir duruşmamız vardı. Duruşmaya başlayabilirsek... Başka yerlere yetişmem lazım.

-Avukat bey önce diğer duruşmalara gitseydiniz ya!

-Duruşma saati dokuzdu.

-Avukat bey o kadar erken duruşmaya mı başlanır? Daha karga şeyini görmeden...

* * *

Mübaşire verdiğim cevabı tam tekrarlayacakken aklıma dosya geliyor, içimden neyse deyip odadan çıkıyorum.

* * *

Sabır tespihim kopmak üzere iken duruşma salonu kapısında mübaşir beliriyor.

Derin bir oh çekiyorum. Mübaşir isimler okuyor ama bizim dosya yok.

Bitmesini bekliyorum. Galiba ikinci sırada alacaklar. Yok.

Üçüncü... Yok.

Dördüncü... Yok.

Nihayet son seslenişinde içeriye beş kişi birden yöneliyor. Mübaşirin yüzüne bakıyorum. Laf çakmak neymiş, ben sana gösteririm der gibi pis pis sırtıyor. Hata bende. Ne diye dilimi tutmuyorsam.

* * *

Duvardaki saatte yelkovan akrebin üstünden bir daha geçiyor. Artık onlar on ikinin üstünde vuslata erecekken ben sinirden hala volta atıyorum.

* * *

Duruşma salonunun kapısı açıldı. Az önceki beş kişi ve arkada mübaşir kapıda belirdi.

Mübaşir alaycı bir bakışla:

-Avukat Bey, öğlen paydosu veriyoruz. Dosyanızı öğle sonuna alacağız.

-Şimdi alsak, başka yerde duruşmam...

Sözümü tamamlayamadan sırtını dönüp karga, karga diyerek yürüdü gitti.

* * *

Çaresiz adliye dışına yöneldim. Merdivenlerden inerken az önce duruşma salonundan çıkan şahıslardan biri avukat Bey bir şey sorabilir miyim, dedi.

* * *

Soran, sorusuna cevap vermeme fırsat vermeden anlatmaya başladı:

-Komşumuzun oğlu köye gelmişti. Attığım taş çocuğun kafasına denk geldi. Oysa ben taşı kargaya atmıştım...

* * *

Telefon.

Arayan sekreterim:

-Efendim, kargadan Mustafa Bey geldi ne zaman ofiste olacaksınız?

-Ne kargası?

-Karga değil efendim Kargı...

-Ona perşembe günü gelmesini söylemiştim.

-Bugün Perşembe zaten...

-Perşembe mi, ne Perşembesi? Bu gün günlerden karga...

* * *

Çarptığım karga hala gözümün önünde. Mübaşır yüzünü ödünç almış bir edayla "böyle olur karganın intikamı" der gibi bakıyor.

Mehmet Akif ve SAFAHAT'IN HAYATIMDAKİ YERİ VE ÖNEMİ

■ Mehmet TATLISU

Yıl 1966... Çorum İmam Hatip Okulunun 2. sınıf öğrencisiyim. Aralık ayının ilk haftası... Türkçe dersi öğretmenimiz merhum Kadir Eren, ders çıkışı sırasında beni kenara çekerek şunları söyledi:

“Tatlisu! 27 Aralık İstiklâl Marşı şairimiz Mehmet Akif’in 30. ölüm yıldönümü. Bu vesile ile o tarihte okulumuzda milli şairimizi kapsamlı bir programla anacağız. O programda okuman için sana bu şiiri veriyorum. Ezberleyip okursan çok daha etkili olur. Önünde daha iki haftadan fazla zaman var. Programdan birkaç gün önce yanıma gel bir dinleyeyim.”

Kadir Bey’in bana daktilo ile yazılmış olarak verdiği şiirin adı “BİR GECE” idi. Toplam 24 dizeden oluşan; 1931 yılında Mısır’da yazdığı bu şiirde Üstat Mehmet AKİF; Peygamberimiz Hz. MUHAMMED’in (SAV) doğumu ile insanlık âleminin neler kazandığını çok veciz ve lirik bir dille anlatıyordu.

O güne kadar, Mehmet Akif’i, İstiklâl Marşı şairimiz olmasının dışında tanıımıyordum.

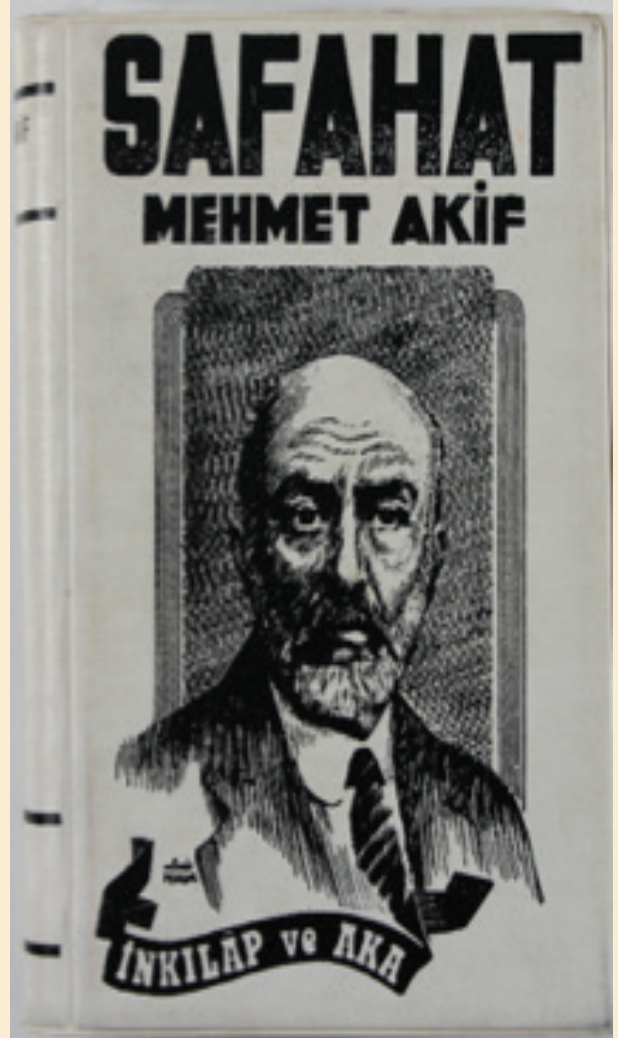
Şiiri ilk okuduğumda, çok etkilendiğimi hatırlıyorum. Şiiri üç günde, adeta su gibi ezberleyip hocama dinlettim: “Aferin! Ezber güzel olmuş” dedi. Küçük bir de uyarıda bulundu: “Kelimeleri tane tane okuyup, sesini fazla yükseltme!”

“MEHMET AKİF’İ ANMA PROGRAMI” planlandığı gibi, 27 Aralık tarihinde, büyük bir katılımı okulumuzda gerçekleşti. Sıram gelince “BİR GECE” şiirini, hocamın uyarılarına da dikkate alarak okudum. Müthiş bir alkış... Demek ki şiir ve şiiri okuyuş tarzım beğenilmişti. Çok sevindim.

Program sonunda, idâreci ve öğretmenlerimiz tarafından, görevli arkadaşlarımız tek tek tebrik edildik; Okul Müdürümüz rahmetli Necmi Şamlı Bey tebrik sırasında kulağıma eğilerek: “Tatlisu! Yarın sabah, birinci teneffüste seni odamda bekliyorum.” dedi.

Ertesi gün denilen saatte, Müdür Bey’in kapısını çaldım. Çok heyecanlıydım. Beni görünce; “Buyur evlâdım!” diyerek çok sıcak karşıladı. Tekrar tebrik etti. Çay, simit ikramında bulundu. Masanın çekmecesinden bir kitap çıkararak; “Bu kitabı dünkü program anısına sana hediye ediyorum. Çok önemli bir eserdir. İnşallah yeterince faydalanırsın. Keşke diğer arkadaşlarına da verebilseydik. Ancak başka yok.” dedi...

1966 yılında “İnkılap ve Aka Kitabevleri “ tarafından 7. baskısı yapılan ve kapağında Münif Fehim çizimi bir Mehmet Akif resmi bulunan, plastik kaplı; toplam 614 sayfalı Safahat’ı okuldan akşam eve dönünce okumaya başladım. Yaklaşık 50 yıldır en çok okuduğum, en çok etkilendiğim iki şiir kitabından biridir. (Diğeri üstat Necip Fazıl’ın “ÇİLE” adlı eseri.)

BİR GECE

On dört asr evvel, njine bir kuyte geceydi,
Kumdan, ayen on dördü, bir öksüz çıkıverdi!
Lakin, o ne hussandı ki: hissetmedi gözleri;
Kırc bir serredir, halluki, bekletmede, kerdi!
Nerden gövükle? Göremeyledi tahiri:
Bir keçe, zühür ettü; çal en sapa yerdü;
Bir korse de münire-i dünya, o zamanlar,
Buhranlar içindeydi; bugün de beteri:
Sultanlar geçmişti beşer yastıcılıktan;
Dışır mı bir incan, onu kardeşleri yerdi!
Fevrâ bütün âfâkı sarmıştı zeminin,
Sölgünd, bugün Şarki yukan tefrika derdi.

Derken, büyümiş, kırkına gelmişti ki öksüz,
Baslarda geçen koca ayaklar suya erdi!
Bir nefhada insanlığı kurtardı o Mâisun,
Bir hançede kayserleri, kışrakları serdi;
Aczin ki ezilmekte bütün hakkı dırıldı,
Zulmün ki zevâil oklını gelmezdi, geberdi!
Alemler, sahmetti, evet, şer-i mühürü,
Şahhalini adl itleyenin yurduna girdi.
Dünya neye sahipse onun vergisidir hep;
Medyun ona cemiyetli, medyun ona ferdi.
Medyundur o maruma bütün bir cemiyet,
Yâ RAB, BİZİ NHAZETDE BU İKÂR İLE HAŞRET
—M. AKIF— KAHİRE 1931 HİLVAN.

Safahat'ın Özellikleri

- 1- Bütün şiirler gözleme dayanır.
Örnek:
"Hayır! Hayâl ile yoktur benim alışverişim;
İnan ki, ne yazmışsam görüp de söylemişim."
- 2- Bütün şiirler, sosyal konulu olup, İstanbul ekseninde, toplum hayatımız anlatılmaktadır.
- 3- Bütün şiirler realist (gerçekçi) bir bakış açısında kaleme alınmıştır.
- 4- Bütün şiirler, aruz vezniyle yazılmıştır.
- 5- Şiirlerde kullanılan dil devrine göre oldukça sadedir.
- 6- Safahat'ta toplam 108 bağımsız şiir olup; dize sayısı 11.240'tır. Şiirlerin yer aldığı sayfa sayısı 534'tür.

Ne Dediler? Beş İsim-Beş Görüş

- 1- NAZIM HİKMET: Akif inanmış adam, büyük şair.
- 2- NECİP FAZIL KISAKÜREK: Mehmet Akif, kelimenin olanca manası ve hakkıyla muazzam bir kahramandır.
- 3- OSMAN YÜKSEL SERDENGEÇTİ: Mehmet Akif, gönlümüzün sultanıdır. Ona bizim Akif'imiz diyoruz. Tıpkı bizim vatanımız der gibi.
- 4- HASAN BASRİ ÇANTAY: Mehmet Akif'in en güzel şiiri, onun tertemiz hayatıdır.
- 5- SEZÂİ KARAKOÇ: Türk Edebiyatında Mehmet Akif kadar; sosyal hayatı şiire şiiri sosyal hayata bu çapta sokabilmiş bir başka şair yoktur.

Safahat Hafızları

Ülkemizde birçok insanın 534 sayfadan oluşan Safahat'ı baştan sona kadar ezberlediğini yani **"SAFAHAT HAFIZI"** olduğunu biliyoruz.

Bunlar arasında en tanınmış olanlar şunlardır:

Mahir İz, Ali Ulvi Kurucu, Sadrettin Yüksel, Abdurrahman Zapsu, Veli Ertan...

En Sevilen Şairimiz

Somut örnekler:

- 1- Mehmet Akif, Milletimizin çocuklarına en çok adını verdiği şairdir.
- 2- İlk, orta, lise, kolej ve üniversite olmak üzere birçok eğitim kurumumuz, onun adını taşımaktadır.
- 3- Mehmet Akif adını taşıyan özel hastaneler, camiler, caddeler, sokaklar, parklar, bulvarlar... saymakla bitmez.
- 4- Hakkında yazılan kitaplar, araştırma ve incelemeler, tezler, belgeseller, konferans, panel ve sempozyumlar...

Safahat, şu an itibarıyla; başta belediyelerimiz olmak üzere 60 civarında farklı kurum ve yayınevi tarafından yayınlanmaktadır.

Mehmet Akif'le ilgili bağımsız olarak yayımlanan araştırma ve inceleme kitaplarının sayısı 500 civarındadır.

Safahattan Neler Öğrendim?

Allah sevgisi, peygamber sevgisi, vatan sevgisi, bayrak sevgisi, aile sevgisi, çocuk sevgisi, insan sevgisi... Kısaca İslam ahlakı ve elbette ki ülkemizin sosyal meseleleri... Güzel sanatlara, özellikle de edebiyata olan ilgim arttı.

Mehmet Akif'in En Sevdığım Şiirleri

Başta İstiklal Marşı ve Çanakkale Şehitleri olmak üzere; Bülbül, Mahalle Kahvesi, Küfe; Hasta, Koca karı ile Ömer, Tükürün, Zulmü Alkışlayamam; Bir Gece, Ordunun Duası, Hüsrân...

Elbette ki bunların dışında farklı şiirlerinde yer alan ve atasözü gibi kullandığımız. Bu vesileyle, bütün bu şiirlerin ezberimde olduğunu söyleyebilirim.

Mehmet Akif'le İlgili Çalışmalarım

Üniversiteden mezun olduğum 1976 yılından bu yana; 44 yıl boyunca, başta ilk görev yerim Tokat ile memleketim Çorum ve ilçeleri olmak üzere; Üniversite hocalığım döneminde ve sonrası, İzmir'den, Manisa'ya, Diyarbakır'dan Rize'ye kadar birçok ilimizde davetler üzerine, Üstat Mehmet Akif'i; konferans, panel ve benzeri etkinliklerle anlatmaya çalıştım. Çok sayıda gazete ve dergiye konuyla ilgili makaleler yazarak gönül borcumu ifa ettim. Çalışmalarım hâlen devam etmektedir.

Mehmet Akif'in Torunu Selma Hanımla Tanıştım

Yaşım gereği Mehmet Akif'le tanışıp görüşmem mümkün olmadı. Ancak 2013 yılında Akif'in küçük kızı Suat Hanım'dan doğma, Selma Hanım'la tanışıp sohbet ettim. Dedesi Mehmet Akif'le ilgili çalışmalarım dolayısıyla, çok memnun oldu ve teşekkür etti. Gördüğünüz fotoğraf, o görüşme sırasında çekilmiştir.

İstiklal Marşı Bir Daha Yazılamaz

Vefatından önce, kendisini ziyarete gelenlerden biri sohbet sırasında Mehmet Akif'e sordu:

-Üstat; İstiklâl Marşı bir daha yazılamaz mı? Hasta yatağında çok bitkin yatan Akif, bu soruya şu cevabı verdi:

-Allah göstermesin. İstiklâl Marşı bir daha yazılamaz. Kimse yazamaz. Ben de yazamam. Onu tekrar yazmak için o günleri yaşamak gerekir. Siparişle İstiklâl Marşı yazılamaz...

Allah bu millete bir daha İstiklâl Marşı yazdırmayı nasip etmesin...

Sözlerimi burada noktılıyor, büyük İslam şairimize Cenâb-ı Allah'tan rahmetle niyaz ediyorum.

Ruhu şad, mekânı cennet olsun.

Kör Kandil

Kandil duvarda s/üzgün
Ayna sırrını dökmüş yüzler solgun
Körler ülkesinde görenin adı şaşkın
Susmuş müzik telde ahenk kırıgın
Hangi sözü tutsam boş çıkıyor artık

Tel tel dağılmış saçların Leyli
Görmedim kördüm üç vakit
Bu zavallı çağ mı bana posta koymuş
Ömür dediğin üç gün, o da yokuşta yorulmakmış
Hangi meydanı görsem insanlık üç para
Menfaat yok satıyor artık

Sustukça ahlar büyüyor hançeremde
Vur taşa köreلسin ucu: delilik!
Selam deyip geçiyorum kurda, çakala
Kime iyisin desem hin çiziyor artık

Çöldeyim demek!
Merhamet, adalet pusulamız
Vefa, dürüstlük baş tacımız diyordunuz bayım!
Ne güzeldi masallarınız
Ergendik uykudaydık
Daldan hissemize üç soru düşürdük
Hangi cevaba koşsam, doğrular yan çiziyor artık.

Karanlıkta mı yazdılar bu kitapları
Başka yöne çıkıyor dipnotları
Hani huzur bahşeden bilgelik
Aydımlandıkça kararan bu çıkmazda
Hangi ışığa koşsam kör çıkıyor artık

Sen, şair!
Her mısramı kırbaç gibi alnımıza vurdun
Sadaktaki okları yüzümüze yağdırdın
Gerdin göğüs kafesimizi
Helal olsun çaresizliğin lüğatinde
Hakkını vermediğin tek kelime kalmadı
Hangi vadiye çağırırsan çöl çıkıyor artık

Sökülüyor hayatın yakası
Evet! Hep o soytarımın yüzünden
Zahmet edip maskeler biçme
Bu sofrada posta gerek kalmadı
Hangi kaftanı aralasam yok çıkıyor artık

Ne zamansız serencam
Ne acımasız şikest
Hangi ateşi deşesem kül çıkıyor artık
Kendi çocuğuna kambur olan hayat
Çıksan derimden ölür müyüm artık...

Canan KÖKSAL

61

Şehir Defteri
Nisan 2020

Foto: Ahmet ERDEM

İNZİVA...

■ Mehtap ALTAN

inzivaya ey insanoğlu!

belki içimizdeki hirâ aklar bizi...

Hayat, düşünüzün tam orta yerine bırakır gökkuşağıyla mayaladığı renklerini. Renklerin misafirliği sizin dünyadaki misafirliğinizle eşdeğerdir. Siz hangi rengi emzirirseniz, o renk sizin yaşam tablonuzun tonunu belirler! Geriye ise sabır ve inancın fırçasıyla boyamak kalır yol haritanızın sürmeli yalnızlığını. Yalnızlık dediğime bakmayın, Hakk'ın makamına çoğalmak içindir o ıssız direniş!.. Hani sırr-ı kelâm dediğimiz duraklar vardır soluğumuza ikrâ zikrini sağlayacak olan. O kelâmları en çok da "sözün bittiği yer..." denilen imdat sığınışlarında bulursunuz.

Sığınış; bazen kaybolmak, bazen iflah olmaz bir ân'a köle olmak, bazen kalbinizde uyuyan duaları uyandırmaya meyl olmaktadır! Bazen de aklınızın ucuna gelmeyen bir nesnenin içinde gizlediği o efsunkâr manaya saklanmaktadır. Rayların sağına soluna serpiştirilmiş o minik taşlar ordugâhına meselâ. Evet, o taşların her birine iyi bakın n'olur! Birinden biri ruhunuza hapsettiğiniz gökyüzüne ödeyeceğiniz, kefarettir belki de... O taşlara iyi bakın n'olur! Biliyorum, birinden biri inzivaya çekilmenize elçi olan, yol arkadaşıdır belki de. Neden mi raylardaki o minik taşlar ordugâhına idi sığınışımız? Çünkü akla en son gelecek yerde/ nesnede saklıdır; içimize dönerken yanımıza almamız gereken cümlelerin şahidi.

Yanımıza aldığımız cümleler ile birlikte içimize dönme vaktinin geldiğini, mırıldandığımız monologlar haber verir! O monologlara kulak kesilen ruhumuza, bindallısını giydirir duasını arayan kalbimiz. Sonra mı? İşte sonranın hikâyesi törpüler içimizdeki bizin arınmak için çırpındığı köşe bucağını. Sonra bir bakmışsınız bir monologun gözlerine düşse dinlersiniz hakikatin ninnisini:

Foto: Yeşim UĞUR

"Kendine ait bir oda! Kendine ait bir ömür... Hatta kendine mâl ettiğin o anahtarlığın sesindeki hâldeş mırıldanma. Hayır, hayır hiç heveslenmeyin... Aidiyetin delikanlısı bekliyor bizi orada. Dinle kendim! Bize ait olmayanlar ile tutulduğumuz sınavın şifresi "biz makamı"... Sahi! Ben bana ait miyim? Âhh kalbimin duvarlarındaki insana kırgın pencere! Elma dersem çık diyen o kandırıkçı ân'a bakma sen. Bakma sakın haa... Kırıl kırılabilirdiğin kadar. Parçalarını yine bana batır. Her bir parçana bir ad koyalım. En çok kanatacak olan parçana "acının garipler bahçesi" diyelim senle. O bahçenin çitlerine kor danteller örelim. Örelim de odası olmayan yazar zenginliğini kuşanalım ruhumuza! Haydi, acıt acıtabildiğin kadar ki teslimiyetimizin adresi silinmesin fukara ruhumuzdan. O'na, hep O'na vira bismillah diyerek..."

Sonra bir bakmışız işgal içinde dış sesimiz. Öyle bir işgal ki ıssızlık diz boyu! İşte huzurgâha yaklaşılana andır o an. Ruhumuzun eteklerinin zil çaldığı andır o an. Menzilini ararken gürültünün kökünden sarsıldığı andır o an. Öyle ki; içimize akan ırmağın sesini, hüzünden cümleler öpe öpe taşır kalbin anavatanına:

"Kesik kesik öksürten hayattan

her kaçışında, ciğerlerime doluyor kendini yağmur zanneden riyakâr kalabalıklar. Avurtlarım kazdığım mezarlıkların her birine, yalnızlığımın delikanlı duruşunu gömüyorum. Biliyorum gömdüğüm her susuş, imtihanımın onurlu gelini olacak! Ve biliyorum, her bir saç telime kına olup yakılacak, öykülerimin mendereslerine sakladığım dualar. "Sabrımı göndere çektirene şükürle" diyerek adımladığım her yol, sapanı ile vatanına sahip çıkan çocukların soluğu ile yıkanıyor. Sahi! Bizler hangi soruyu sormayı unutunca yittik?.."

İç sesimiz, dua-monolog karışımı bir harman ile güzergâhını belirlemiştir artık. Sormayı unuttuğumuz sorular cevaplarını şeddelerken, ruhumuzun arka sokaklarında bir kıpırdanma başlamıştır artık. Geriye inzivaya çekilmenin paha biçilmez sessizliği ile yunan ân kalır... Evet, imdat sığınışı demiştik sözün bittiği o yere! Bitirmek lâzım mirim bazen sözü... Bitirmek ve ılıt ılıt kıvrılmak lâzım; bazılarının yalnızlık bildiği, aslında Hakk Makamı olan o yere susa susa koşmak lâzım...

Murafeler

Hiç yaprak açmadan meyve veren bir ağaç bulmalısın. O ağacın köklerini izlemeli. Köklerini. Kökler seni gecenin haritasına götürecektir. Harita, gözyaşı kurusundan yapılmış bir kâğıda çizili. Şehirler, kasabalar ve köyler yok o haritada. Sadece özlediğinin ayak izleri var, gözlerini köreltip görebileceğin... Gözlerini körelt ve gör(ebil)!

Melek girmez sokağında aç susuz, üç gün geçirmelisin. Omzunun sağında ve solunda duran Kirâmen'i ve Kâtibîn'i ikna edip üç gün seni yalnız bırakmalarını sağlamalısın. O sokakta özlediğinin adını akıtan bir çeşme var. Harfleri zehir. Son gün son öğünde o çeşmeden içmelisin. Ve zehirlenmemelisin.

Hiç çocuk doğurmamış bir anne aramaya gitmelisin. Hiç kimsenin arka bahçesinden gül koparmamış bir evlatla birlikte. Cevabı olmayan tam on bir soru bulmalısın o anneye sorabileceğin. On bir soru. Unutma! Cevabı olmayan on bir soru. Ve hepsini o gül koparmamış evladın diliyle sormalısın.

Elinde sadece mim harfini yazmaya yetecek kadar bir kalem olmalı. Mim duraktır çünkü. Yere bakma durağıdır mim. Harfi yaz. Harfe bak. Bak. İlk aklına geleni bağır. Bağırdığını sakın başkası duymasın. Yazdığın mim'i üç kez yüzüne sürdüğün zaman kalbin durmalı ama ölmemelisin.

Mezarlıktan bir iğde dalı koparmalısın kışın en ayazında. Çiçekleri olmalı ama. Sonra iğdeleri. Uçuklayan dudaklarını o iğde dalının dikenleriyle deşmelisin. Duâsız yapmalısın bunu. Duâsız! Ama Allah şah damarında, unutma!

Damarında ki şâha böyle ulaşırısın. Özlediğin-sevdiğine sevdiğin-özlediğine...

Ardıç kuşunun gözlerine baka baka uykuya dalarsan sana kurşun kalemle kader yazmayı öğretirler rüyanda. Sevdandan avucundaki çizgiler silindiyse, melekler elinden tutmuş keder çizgilerini kapatmış demektir.

İki ayet arasında aldığın nefesler dirilip birikirse göğe bir ağaç dikilir senin için. O ağaç nefesindeki buğuyla besler kendini.

Rüyada kurşun kalemle kader yazmayı öğrenirsen dünyanın dönmediği gerçeğini bir melekten dinlersin.

Hangi meleği tahrik edeceğini bilmelisin. Kıyamet istersen İsrâfil'i çileden çıkarmalı ve bereket istersen Mikâil'e ikram etmelisin.

İnsan ki Allah'a bakmayan yerlerinden küflenir güneşe bakmayan evlerin köşesi gibi. Bu yüzden kible önemlidir. Her gün Kibleye doğru beş vakit bak! Kuzeyini kibleye doğrult! Güneyini. Doğunu. Batını.

Kuşlara taş atmaktan dönen çocukların annesi olmaktan utandırmalısın bir kadını. Bu çocuklara rahminizdeyken kuşları taşlamanın günah olduğunu anlatmadınız diye. Kışın biteceği zamanı önceden haber etmelisin sevdiğine. Günü ve saati. O bir gün bir saat daha fazladan yaşamasın kışı diye. İşte bunları yapabilirsen: Allah'ın meleklerinin senin için yakarmasını sağlayabilir Sin. Şın. Mim. Lâmelif.

SAFİYE HÜSEYİN'İN ÖYKÜSÜ

■ Mustafa ARIKOĞLU

Canlarını ortaya koyarak can kurtaran

tüm isimsiz kahramanlarımıza; sağlık çalışanlarımıza...

Birinci Dünya Savaşı... Bir can pazarı! Milyonlarca eğitilmiş genç, baharda soğuk vurmuş çiçekler gibi meyve veremeden dallarından döküldüler. Ve Çanakkale! Bir devrin battığı, bir neslin yeniden doğduğu yer...

Çanakkale'deki savaş tüm vahşetiyle sürüyordu. Ölüm tarlalarına saçılmış tohumları andıran askerlerin tedavilerini cephede yapmak mümkün değildi. Buna çözüm olarak Hilal-i Ahmer ile müttefik Alman güçlerinin Salib-i Ahmer'i, yani Kızılhaç'ı birleşerek, Reşit Paşa adındaki bir vapuru hastane gemisine çevirdiler. Bu gemi mürettebatı adeta bir ölüm görevine talip oldu. Yaralıları Çanakkale'deki ateş hattından alacaklar, mümkün olanları tedavi edecekler, ağır yaralıları ise o tehlikeli sular üzerinden İstanbul'a götüreceklerdi.

Güvertede, o yaralıdan bu yarayla koşturup duran bir genç kadın. Başı ve duruşu gibi ölüme meydan okuyan bakışları da dimdik! Geminin başhemşiresi Safiye Hüseyin...

Deniz atışı olan paşababasının dizinin dibinde oturmak yerine ateş çemberinin içine attı kendini. Bu can pazarının içinde can kurtarabilmek için gönül verdiği hemşirelik mesleğini azgın dalgaların üstünde, top güllerinin altında yapmayı seçti.

Gemi ilk seferi için Çanakkale'ye doğru hareket ettiğinde, mürettebat arasında kulaktan kulağa bir haber dolaşmaya başladı. "Hasta gemisi falan demeden... İngilizler bütün

gemileri vuruyormuş!" Safiye duymuyordu bile söylenenleri. O ölmeye gönüllü olmuştü; insan gönüllü olduğu şeyden korkar mıydı?

Reşit Paşa, Çanakkale sırtlarına yanaştı ve Akbaş limanına demirledi. Diğer hastabakıcılar ve mürettebatla birlikte Safiye Hüseyin'de hasta ve yaralı askerlerin arasına daldı. Ama tedavi edilebilecek kimse yoktu. Çoğu ya ölmüştü ya da ağır yaralıydı. Muhakkak gemiye taşınmaları gerekiyordu. Hasta ve yaralılar alelacele gemiye alındı. Çünkü her an bir saldırıyla karşılaşabilirlerdi.

Safiye, kamaralara ve güverteye yayılmış yaralılar arasında bir aşağı bir yukarı koşturmaya başladı. Hangisinden başlayacağına kadar veremiyordu. Öylesine feci durumdaydılar ki... Birçoğunun müdahalesini sadece iki parmağıyla yaptı. İşaret ve orta parmağıyla... O parmaklarla kaç tane çiçek gibi delikanlının gözlerini, bir daha açılmamak üzere kapattı.

O hayatta kalma ve hayat kurtarma mücadelesinin tam ortasında birden kalabalık arasında huzursuz bir kıpırdanma oldu. Belli belirsiz homurdanmaları, gözünün haykırışı bastırdı:

- İngiliz uçağı! İngiliz Uçağı!

Safiye, bünyesini şöyle bir yokladı.

Hayır... Korkunun kırıntısını bile hissetmiyordu. Geminin hasta gemisi olduğu taşıdığı bayraklardan belliydi. "Kimse göz göre göre bir hastane vapurunu vurmaz," diye düşünüyordu herkes. Ama uçağın gövdesinden yayılan kırmızı bir ışığı, geminin tepesine yağın güller izledi. Suya düşen devasa metal kütlelerin oluşturduğu dalgalar Reşit Paşa'yı beşik gibi sallamaya başladı... Fakat gemi, mucizevi bir biçimde o ateş çemberinden çıkmayı başardı. Ama bu Reşit Paşa'ya yapılan ne ilk ne de son saldırı oldu... Her seferinde... Yaralıları almaya giderken... İstanbul'a dönerken... Yaralı gaziler gemiye taşınırken... Düşman bunu alışkanlık haline getirmişti. Reşit Paşa'yı ne zaman görseler, İngiliz armalı bir uçak geminin tepesinde

bitiyor, topçu birliklerine işaret veriyor hemen ardından da güllerle ölüm kusmaya başlıyordu... Fakat ne Safiye'nin korkmak için fırsatı bile olmuyordu. Etrafı, yarası sarılacak, tedavi edilecek askerlerle; ona çevrilmiş merhamet dileyen gözlerle çevriliydi. Bunca canın vebalı üzerindeyken, kendi canını düşünmek olur muydu hiç?

Bu saldırılardan bir tanesi öylesine şiddetliydi ki, İstanbul'a geminin battığına dair yalan yanlış haberler gitmeye başladı. Reşit Paşa geri döndüğünde gemiyi bekleyen herkes, hayalet bir gemiyi karşıladıklarını zannetti. Bekleyenlerin içinde Safiye'nin gözü yaşlı yakınları da vardı. Öldüğüne öyle inandırmışlardı ki kendilerini, onu ahiretten gelen bir ziyaretçi gibi karşıladılar.

Reşit Paşa, Çanakkale'yle İstanbul arasında mekik dokumaya devam etti. Safiye Hüseyin, işini öyle bir özveriyle yapıyordu ki, elinin altındaki hastanın Türk mü, düşman askeri mi olduğunu düşünmüyordu bile.

Bir keresinde, gemiye yaralı bir asker getirdiler. Tepelerine bomba yağdıran, milyonlarca askerimizi şehit eden İngiliz kuvvetlerinin bir askerini... Gencecik, temiz yüzlü bir delikanlıydı. Safiye, gencin başını kucağına almış alnındaki yarayı uzun bir bezle sarmaya çalışıyordu. Yara o kadar derindi ki delikanlı iki gözünü birden kaybetmişti. Gözlerini kaybedenler, gördüğü en dehşet verici yaralılar olurdu. Halleri dayanılmaz olur; için için erirler; günden güne sönerler. Gözlerinin iyileşmesi ihtimali varsa bile... Ölürler...

Yüreğinin kaldırmadığı manzaralardan biri de, "Su! Su!" diye diye ölen yaralıları. Umutsuz yaralıların bile hiçbirini susuz

birakmamaya, susuz ölmelerine çok dikkat ederdi.

Bir gün bir İngiliz'in ağzına su damlatırken, askerin bir şeyler mırıldandığını duydu. Sürekli "Öleceğim." diye sayıklıyor, nişanlısının ismini tekrar ediyordu. Yarası ağırdı ve kurtulma ihtimali yoktu. Safiye, ölen birine karşı olan son vazifesini düşündü ve onun bir düşman askeri olduğunu aklına bile getirmeden onu İngilizce olarak, kendi ana diliyle teselliye başladı:

"Korkma, ölmeyeceksin; yaşayacaksın... Bütün bu kötü günler geride kalacak. İyileşip ülkene döneceksin, nişanına kavuşacaksın..."

Bu teselli İngiliz gencin öylesine hoşuna gitmişti ki, bir süre sonra yüzünde huzur dolu bir ifade ve mutlu bir gülümseme belirdi. Ölmüştü...

Safiye ve arkadaşları, öleceğini bildiği hastaların hepsini böyle umutla teselli ederlerdi. "Ölmeyeceksin! Yaşayacaksın!" Hatta buna bazen öyle yürekten inanırlardı ki adeta öldüklerine inanamayarak ölürlerdi.

Vapurda değişik milletlerden hastalar da vardı. Anzaklar, Almanlar, İngilizler ve Türkler... Yüzlercesi Safiye'nin ellerinde can verdi. Hepsinin de ortaklaşa sayıkladıkları tek bir kelime vardı: "Anne!" Hepsi birer savaşçı olan koca koca adamlarının son sözleri buydu...

Kendisi de diğer hemşire ve hastabakıcı arkadaşları da çok çile çektiler Reşit Paşa gemisinde. Haftalarca savaş hattında kaldıkları oldu. Aç kaldılar, bitlendiler, kömürleri olmadığı için soğukta yattılar...

Avusturyalı bir arkadaşı vardı Safiye'nin. Alman bir doktorun

karısı olan genç bir hastabakıcı... Reşit Paşa'nın saldırı altında olduğu günlerden birinde: "Beni deniz tutuyor; hastanede çalışmak istiyorum," dedi. Kendisini savaş hattının gerisinde bulunan bir hastaneye tayin ettirdi. Başta Safiye'de gitmek istedi bu hastaneye fakat sonra vazgeçti. Ona Reşit Paşa'nın daha çok ihtiyacı vardı.

Birkaç gün sonra, hastanenin bir bombardımanda yerle bir olduğu haberi geldi. Safiye'nin arkadaşı saldırı da ölmüş, 8 Türk hemşire de şehit olmuştu... İşte bu onun en acı ve en garip hatırası oldu. Arkadaşları için üzülmeli miydi, ölümden döndüğü için sevinmeli mi?

Avrupa'da eğitim görmüş bir diplomat kızıydı. Ama o, rahat bir yaşamı değil, fedakâr ve kahraman bir hemşire olmayı seçti. O keskin gözleri bir kadının kolay kolay karşılaşamayacağı nice manzaralara şahit oldu. Savaşın ardından, hemşireliğe adanmış ömrünün geri kalanını mesleğiyle ilgili yazılar yazarak ve konferanslar vererek geçirdi. Katıldığı milletlerarası kongrelerde ulusumuzu en iyi şekilde temsil etti ve birçok devlet tarafından iftihar ve takdir nişanlarına layık görüldü. Hemşirelik alanında verdiği hizmetler ve üstün başarıları, onun Türkiye'nin ilk hemşiresi olarak anılmasını sağladı.

Safiye Hemşire, 83 yıllık yaşamına işte bunları sığdırdı... 1964 yılında, yetiştirdiği hemşirelerin kucağında son nefesini verdi.

Geçmişte ve bugünde, canlarını ortaya koyarak can kurtaran isimsiz kahramanlarımızı saygıyla anıyor, tüm sağlık çalışanlarımıza minnetlerimizi sunuyoruz...

PENCERESİNİ KAPATMAYANLARA

■ Ayşe ÇALIŞKAN

Hayat, pür telaş akıyor. Tefekkür vakitlerinde, düşlerimizi kurarken uzak noktalara dalıyoruz ve bu zamanlarda, görünenden daha fazla özgürlük noktaları oluyor, pencere önleri... Pencereden içeri bakıldığında ise; mahremiyetimiz, kişiliklerimiz, ailemiz, çevremiz, samimiyetimiz veya karamsarlığımızı dışarıya yansıyor. Şairlerin, yazarların vazgeçilmez metaforu pencereler... Kimi zaman bir uçurum, kimi zaman özlem, kimi zaman gurbet, kimi zaman umut olan pencereler ölümle yaşam arasındaki berzahtır. Okurla buluşulan...

66

Şehir Defteri
Nisan 2020

Şehir ve Edebiyat

**İranlı şair Füruğ
Ferruhzad;**

*"Bir pencere, bakmaya
Bir pencere, duymaya
Bir pencere, yeryüzünün
yüreğine ulaşan tıpkı bir
kuyu gibi",*

Orhan Veli

*"Pencere, en iyisi pencere;
geçen kuşları görürsün
hiç olmazsa; dört duvarı
göreceğine." diye ünler... Ve
muhtakkak, -bazımız yüksek,
bazımız kısık- ama hepimiz
yürekten "penceresiz kaldım
anne" şarkısını terennüm
etmişizdir.*

Pencereler;

Aşağıya sarkıtılan bir sepetle bakkaldan sipariş alınan alışveriş ağının başladığı yerdir. Önüne dizilen bitmiş yağ tenekelerinin içindeki krizantemlerle geri dönüşümün güzel mekânıdır. Cama atılan bir taşla sosyal iletişimin ilk ağıdır.

İki komşunun mahallenin nabzını camdan cama tuttuğu, yazılıp asılan bir kâğıtla reklam ve haberleşmenin aracı, bir sevgilinin serenatlarıyla sevginin hissedildiği ve hissettirdiği, gurbete giden bir gelinin sılaya kavuşmak için seyre daldığı, hastaların yatağında camdan sızan güneşle şifa umduğu yerdir...

Bir kader mahkûmunun önüne konan serçeyi izlerken özgürlüğe hasreti, bayramlarda şeker ve harçlığı hazırlayıp torunlarını gözleyen ihtiyar dedelerin heyecanı, babasının iş çıkış saatini, -cebindeki çikolatayı- bekleyen çocuğun coşkusu okunur pencerelerde. İnsanın başını yastığa koyduğunda eve sızan ay ışığı, duayla karışarak umuda dönüşür, evin gözlerinde.

Peki; sizin pencereniz nasıl? Sadece dört köşesi PVC ile çerçevelenmiş evin bir parçası mı yoksa daha mı fazlası?

Pencerenizde ışığınız eksik olmasın!

BOSTAN KORKULUĞU

■ Şenay SULUK ŞENCER

Yavaş yavaş yaz geliyor...
Dikilir artık bostan
korkulukları. Sahi, niye
vardır onlar? İçi saman
dolu korkuluklar, hani başlarında
hasır şapka olan. Acaba kuşları
korkutmak için mi?

Hepimiz öyle zannederiz, zaten
günümüzde amaç da bu; kuşları
ve yabani hayvanları tarladan
uzak tutmak. Zavallı korkuluklar
günlerce haftalarca sıcak güneş
altında beklerler bostanlıkları.

Biz insanların bu şapkalı adamlara
bir vefa borcu var. Hiç değilse var
oluş hikâyelerinin bilinmesini hak
ediyorlar.

Çok çok çok uzun zaman önceydi...

Atalarımız yer altında yaşayan
kötü ruhların gün yüzüne
çıkabileceklerine ve çıktıkları anda
insanlara büyük zarar vereceklerine
inaniyorlardı. İnsan beyni, bütün
vesveselerine kendince bir tinsel
duygu ile cevap bulur. Kötü
ruhlardan nasıl korunacaklarına
dair de çözümü bulmuşlar. O ruhlara
kurban adamak. Böylece o ruhların
gözlerini doyurmuş olacaktı.
Kestikleri kurbanın kafasını
bir kazığa geçirerek sundukları
kurbanları ruhlara gösterip ispat
etmeyi amaçlıyorlardı.

Zaman geçtikçe kurbanların
kafalarının bulunduğu kazıklara bir
takım bez parçaları da bağlamaya
başladılar. Bu da işin adak boyutunu
oluşturuyordu. Nice kuşaklar
sonra hayvan kafası yerine başka
malzemelerden kafa şekilleri
yaparak kötü ruhları korkutmak ve
onlardan korunmak istediler.

Günümüzde adak evliyalarının,
mezar taşlarının baş kısmı sanki
bir kafa gibi küre şeklinde ve
boyları da gayet yüksektir. İnsanlar
oralara gidip adak sunarak
belâlardan kurtulacaklarına ya
da adak adayarak istediklerine

kavuşacaklarına inanırlar.

Peki en başta yapılan hayvan kafalı
korkuluklara n'oldu?

Onlar form değiştirerek
tarlalarımızı korumaya devam
ediyor. Nazardan da kötü
ruhlardan da kuşlardan da...

Anlayacağınız bizim korkuluk
sadece bostan korkuluğu değilmiş.

Anadolu Kadını

Bismillahla başlar daim işine
Yiğit olur Anadolu kadını
Sadık olur yuvasında eşine
Yiğit olur Anadolu kadını
Anadolu ondan almış adını!

On dördünde başlar hayat savaşı
Bir ömür tükenmez derdi, telaşı
Dert çekerek büyür çileli yaşı
Yiğit olur Anadolu kadını
Anadolu ondan almış adını!

Cemberi alınından geriye bağlar
Önüne olmayan imkânlar sağlar
Ne şikâyet eder ne bir gün ağlar
Yiğit olur Anadolu kadını
Anadolu ondan almış adını!

Eline alınca kazmayı, beli
Kimi akıllı der, kimisi deli
Ana olmasındır yükün bedeli
Yiğit olur Anadolu kadını
Anadolu ondan almış adını!

Yanına kattım mı bir sürü kuzu
Bozkırdan çıkarır su ile tuzu
Oğlan evlendirir, nişanlar kızı
Yiğit olur Anadolu kadını
Anadolu ondan almış adını!

Vatan sevdasını edince şiar
Bir gün mesut olur, bir gün bahtiyar
Gurbet eli eder kendine diyar
Yiğit olur Anadolu kadını
Anadolu ondan almış adını!

Askere salınca oğlu Hasan'ı
Gider gelmez diye sıkılmaz canı
Evladından evlâ bilir Vatani!
Yiğit olur Anadolu kadını
Anadolu ondan almış adını!

Leyla YILDIRIM

69

Şehir Defteri
Nisan 2020

Foto: Ayşe ÇALIŞKAN

SARI TEBESSÜM

■ Ezgi Fatma AÇIKGÖZ

"Bu anı-öykü, çalışma hayatım nedeniyle yaşadığım Çorum'daki ve güzel Anadolu'muzdaki saygıdeğer köy insanlarına ve tüm sevgi dolu gönüllere ithaf edilmiştir."

Anadolu, kendine özgü değerleri içinde barındıran saklı bir cenneti andırır. Öyle bir cennettir ki o: ancak o topraklarda yaşayanların bilebileceği veya bir süreliğine de olsa oraları ziyaret edenlerin sezebilecekleri güzelliklerle doludur. Doğa ve kültür cenneti olan bu yerlerde, acı-tatlı pek çok şey yaşanır. İşte bu yaşananlar, günü geldiğinde sevgi ve özlemle hatırlanan anılar arasındaki yerlerini alırlar. O anıların kaleme fısıldanarak kâğıda aktarılması ise dünyalara bedeldir.

Öyle bir an gelir ki: Yazılanların okurların yüreklerine sunulması sırasında, satırlarınız sarı bir tebessümü çağırır.

Hasat zamanını müjdeleyen sıcak yaz günlerinden biriydi. Tarlalardaki buğdaylar, sabırsızlıkla biçilecekleri zamanı bekliyorlardı. Hasat hazırlıkları yapan çiftçiler ile biçerdöver operatörleri arasında sıkı pazarlıklar yapılıyordu. Biçerdöverler pahalı makineler olduklarından, bir köyde ona sahip olanlar genellikle bir-iki kişiyi geçmezdi. Bazen aynı köyde biçerdöveri olan kimse bulunmadığından, yakın köylerden birinden kiralanarak işler yürütülürdü. Buğdayların hasat mevsiminde tarlalara erken girilmesi kadar geç girilmesi de ciddi verim kayıplarına neden oluyordu. İş, yalnızca zamanı iyi ayarlamakla bitse iyiymi. Hasat sırasında biçim yüksekliğine de dikkat edilmesi gerekiyordu. Aksi halde başaklardaki taneler boncuk gibi oradan oraya savrulurken kayba uğrardı. Bunda en büyük görev, tarlalarda hasatı yapan biçerdövercilere düşüyordu. Buna karşılık, operatörler az zamanda çok iş yapabilmek ve daha çok para kazanabilmek için biçim

işlemlerini bilinçsizce yapmakta direniyorlar, bir tarladan diğerine geçiş sürelerini olabildiğince kısaltmaya çalışıyorlardı. Hâl böyle olunca, konuyla ilgili uzmanlar denetimlerini büyük bir titizlikle gerçekleştiriyorlardı. Çiftçilerin deyişiyle "biçercilerin" pek de hoşlarına gitmeyen bu denetimlerde oldukça ilginç şeyler de yaşanabiliyordu.

Hiç unutmam: Arazilerde sıcaklığın 45°C'yi bulduğu günlerden biriydi. Birkaç mühendis arkadaşımınla birlikte buğdayların tane kaybına uğramaması ve uygun seviyeden

biçilmesi konusunda operatörleri ve çiftçileri bilgilendirmek ve uyarmak için tarla tarla geziyorduk. Gün boyunca farklı köylerde sürdürdüğümüz kontrollerimiz, güneşin tam tepemizde olduğu saatlerde bir dağ köyünde devam ediyordu. Sıcaktan kan-ter içinde kalmıştık. Yanımıza aldığımız su şişeleri aracımızın içinde dokunulamayacak kadar ısınmış, içlerindeki su âdeta kaynamıştı.

Belirli aralıklarla düzenlediğimiz çiftçi eğitim toplantıları sayesinde, sâkinlerinin büyük bir kısmını tanıdığımız köylerden birinde

70

Şehir Defteri
Nisan 2020

Şehir ve Edebiyat

bulunan sapsarı bir buğday tarlasının önünde durmuştuk. Bu köyün insanları sevecen mizaçlarıyla tanınıyorlardı. Hele köyün sevimli mi sevimli, esprili ve güler yüzlüyle nam salmış bir muhtarı vardı ki, sormayın gitsin! Kısa boylu, göbekli, esmer olan bu adam özellikle, köyüne kadar gelen görevlilere karşı saygılı davranışlarıyla dikkat çekerti. Konuklarını nasıl ağırlayacağını bilemez, onları memnun edebilmek için etraflarında dört dönerdi. Biz de muhtarın ikramlarından nasibimizi almıştık. Adamcağzı bizi görür görmez, kısa bir selâmlamanın ardından yanı başında duran oğlunu bir şişe soğuk ayran getirmesi için evlerine gönderdi. Biz o sırada tarlanın kenarında bulunan diğer köylülerle selâmlaşmamızı tamamlayana kadar ayranlarımız çoktan gelmişti bile. Yakıcı sıcakta buz gibi birer bardak ayran epey minnete geçmişti doğrusu.

Zaman hızla ilerlerken çiftçilerle köy içinde dağınık hâlde bulunan arazilerin durumundan konuşuyorduk. Arazi toplulaştırma çalışmalarının tıpkı diğer köyler için olduğu gibi o köy için de önemi büyüktü. Çalışmaların tamamlanması, ne de olsa, ekim ve hasat işlerini kolaylaştıracaktı. Muhtar da hararetli konuşmalara katılmaya çalışıyor, ancak her nedense arada bir sendeliyordu. Önünde durduğumuz tarlanın kendisine ait olduğundan bahsederken adamcağzının yüzünde keyifli olduğu izlenimini veren tuhaf bir gülümseme vardı. Onu gören, bir an için başına sıcak geçtiğinden böyle davrandığını düşünebilirdi. Arada bir kızaran yanakları, bütün suçu güneşe yüküyor gibiydi.

Çiftçilerden gerekli bilgileri aldıktan sonra, yanımdaki uzman arkadaşımınla birlikte kısa bir süre önce biçilmiş olan tarlada anız yüksekliği ölçümü yapıyor, tane kaybı olup olmadığını inceliyorduk. Bu arada tarlanın sahibinin muhtar olduğunu da öğrenmiştik tabi. Birkaç dakika içinde muhtar yanı başımda buluvermiştim.

Diğer arkadaşım tarlanın bir başka yerinde incelemeler yaptığından o an bulunduğum alanda yalnızdım. Gülerek bana doğru yönelen muhtar, esprili bir ses tonuyla:

"Kız, hadi söylesene! Buğdaylar uygun yükseklikten biçilmiş mi? Tane kaybı var mı tarlada?" diye sordu.

O bunları söylerken, adamın tuhaf hâli diğer çiftçilerin dikkatini çekmiş olmalı ki, dört kişi birden hemen yanımıza geldiler. Muhtar bu defa bir o yana bir bu yana doğru sallanarak:

"Kızz, hadi söylesene kızzz!" diye heyecanla soruyor, ısrarla tarlasının durumunu öğrenmek istiyordu.

Ben adamın hâlindeki tuhaflığı sezdiğim hâlde hiç istifimi bozmadan, ciddi bir ifadeyle bilimsel olarak açıklama yapmaya hazırlanıyordum ki çiftçilerden biri söze karıştı:

"Muhtarım, o Mühendis Hanım bir kere, kızzz değil!"

Muhtar, yüzüne yayılan kocaman gülümsemesiyle aynı sözleri tekrarlamaya devam ediyordu:

"Hayır! O, kız! O, Bizim Kız!"

Tarlanın diğer tarafındaki arkadaşım da normal olmayan bir şeyler olduğunu fark edip yanımıza gelmişti. Kısa süre içinde etrafımız diğer köylülerle sarılmıştı. Muhtar, arkadaşlarının tüm uyarılarına rağmen sempatik ama bir o kadar da inatçı bir tavırla sözlerini yineliyor, orada bulunanların yüzleri utançlarından kızardıkça kızarıyordu.

Güneş ortalığı iyice kızdırmıştı. Ben, yeterince mahcup olduğumu hissediyor, buna karşılık sessiz kalmayı tercih ediyordum. Bugüne kadar köy insanlarıyla hep samimi bir iletişim içinde olduğumuz doğruydu. Yine de adamın tavrı karşısında şaşırılmamak mümkün değildi. Köylüler olan biten karşısında ne diyeceklerini bilemez hâlde bekliyorlardı. Muhtar, etrafında kimseler yokmuş gibi rahat davranıyor, arka arkaya gelen takılmalarına ve esprilerine devam ediyordu.

Aradan geçen dakikaların ardından, akrabalarından biri muhtarın kolundan tuttuğu gibi onu tarlanın diğer yanına doğru çekti.

"Abi, yeter artık, gündüz gündüz yapma bunu!" dedi bıkkın bir ifadeyle.

Uzman arkadaşlarımla birbirimize bakıyor, olanlar karşısındaki şaşkınlığımızı gizleyemiyorduk. Yaşananlar karşısında gülelim mi, kızalım mı, yoksa şaşıralım mı bilemedik.

Neyse, sonunda olayın nedeni anlaşıldı tabi. Bizim sempatik, güler yüzlü ve efendiliğiyle tanıdığımız muhtarımız, o gün nasıl olduysa, tarladaki cehennem sıcaklığına aldırmadan kaşla göz arasında birkaç şişe içkiyi midesine indirmişti. Üstelik bunu herkesten saklayarak yapmayı da başarmıştı. Oğlu ve yakın akrabaları daha önce de birkaç kez benzer durumlarla karşılaştıkları hâlde, o gün her nasılsa adamın durumundan hiç şüphelenmemişlerdi. Üstelik güneşin ateşi yeryüzünü öylesine yakıyordu ki, uzaklara bakınca sanki tarlalardan yukarıya doğru buharların yükseldiğini sanıyordunuz. Muhtarın yaptığını, aklı başında hiç kimsenin yapmayacağını söyleyip duran köylüler, yarı kızgın yarı mahcup şekilde hepimizden ayrı ayrı özür dilediler.

Sonradan bize anlatılanlara göre, daha önce de farklı ortamlarda adamın esprilerinden nasibini alanlar olmuştu. Anlaşılan talih kuşu, o gün biçerdövercileri kontrol için orada bulunan benim başıma konmuştu.

Eee, şimdi bu durumda ne denebilir ki yaşananlara?

En fazla, rengini buğday tarlalarından alan sarı bir tebessüm gönderilir o muhtara...

Bir de; Anadolu'nun fedakâr, cefakâr, saygı duyulması köy insanlarının önünde eğilerek, selâm gönderilir o güzelim topraklara.

GERÇEĞİ ARARKEN

■ Seyit KÖSE

Söz konusu “İnsan” olduğunda karşımıza, tarih içerisinde pekişmiş onca birikim ve kabulün önümüze serdiği birçok tanım ve kavrayış çıkıyor. Düşünme denilen etkinlik, tarih boyunca genel olarak bu tanımlar ekseninde seyretmiştir. Siyaset, sosyoloji, tarih vd. alanlarda üretilenler, belli bir insan anlayışına özgü verimlerdir; dahası bu anlayış çerçevesinde şekillenen, verili bir kavrayışın etkinlik alanları, görüş açıları olarak vardır. İnsan doğasında başat olan ruh mu, madde mi? Başka bir şekilde ifade edilirse, düşüncemiz mi maddeyi belirler, madde mi düşüncemizi? İnsanı ilgilendirmesi hasebiyle bütün bir düşünce tarihini meşgul eden, buradan büyük düşünce sistemlerine ulaşılan temeldeki bu iki fenomene “insanın doğası yoktur, tarihi vardır” diyen Ortega Y. Gasset’in görüşünü üçüncü bir bakış açısı olarak ekleyebiliriz. Görüşler çoğaltılabilir, ancak insana dair ne söylersek söyleyelim kanlı, canlı, yaşayan bir şeyden bahsediyorsak bütün tanım ve görüşler bir yerde eksik kalmaya mahkûm oluyor. Yine de, yaşayan bu formun zaman içerisinde, yaşamın her köşesine nüfuz eden modern hayatın tazyikleriyle zihin yahut maddeye indirgendliğini, doğal yaşamından koparıldığını ve dolaylı-gayrişahsi bir yaşam standardı ile çerçevelendiğini hatırlamakta fayda var. Gerçek yaşam alanından kurgusal olana taşınmıştır insan. Sonuç olarak gerçek olan ile kurgusal olan arasında gidip gelen bir varoluş sahnesi olarak düşünülebilir insan yaşamı.

Gerçek, birçoğumuzun bilerek veya bilmeyerek uzak kalmakla hayatımızı fiziksel-zihinsel ve birçok bakımdan garanti altına aldığı bir fenomen. Kurgu ise çoğu defa gerçeğin yerine koyduğumuz, bize rahatlık getiren, nefes aldırın, tarafımızdan ya da başkaları tarafından oluşturulan ve

Resim: Grant Haftner

giderek yaşamın bütün alanlarını işgal eden bir form.

İnsan, kendisine ve dış dünyaya dair zihninde oluşturduğu kurgularla yaşayabiliyor ancak. O kurguların en temelde bir veya birkaçının yıkılması, parçalanması ve iğdiş edilmesi hayatı katlanılmaz kılıyor. Çünkü çelişkilerle yaşayamıyor insan. Dünyaya dair bütünlüklü bir bakış açısı geliştirme ve bunun getirdiği bir anlam verme çabası konumu, sınıfı, statüsü ve niteliği ne olursa olsun insanın en temel varoluş özelliği olma durumunu koruyor.

Modern hayat, yaşam dünyasının gayrişahsi tutumlar ve ilişkilerle temellendirilmesi suretiyle varlığını ilan eder. Dolayısıyla kurgusal olması-kurgusal olanı baş tacı etmesi onun alamet-i fârikasıdır. Bu yüzden modern yaşam formu içerisinde kurgular hep gayrişahsi tutum ve ilişkilerle, ilgilerle oluşturularak dolaylı yollarla inşa edilir. Birbirine ulanan ve dolanan kurguların birbirleriyle çelişen yönleri ise

modern aklın ayırıştırıcı, bölücü ve tecrit edici vasıfları sayesinde gözden düşürülür ve parçalanın her kurgunun yerini, boşluk hissine mahal vermeyecek bir biçimde anında yenisi alır. Kurguların parçalanması ise farkında bile olunmadan, acısı bile çekilmeden; ne oluyor? Sorusunu akla getirmeden anlık enformasyon akışlarının sağanağı altında gerçekleşir.

Birçoğumuz zaman zaman hayatın katı gerçekleriyle karşılaşmıştır. Hayatın kurgusal yanı ise her zaman önümüzdedir. Kurgu insanı rahatlatır. Gerçek ise hep tehdit edici, tedirginlik vericidir.

İnsan hayatına anlam veren şey biraz da aldanmanın her türlüşüne karşı ağâh olup, dürüstçe gerçeği araması değil midir?

Ne diyordu “Yort Savul” adlı şiirinde Ece Ayhan:

“Daha yavuz bir belge var mıdır ha Gerçeği ararken parçalanmayı göze almış yüzlerden?”

Bana Benzersin

Boyuna posuna kırk bin maşallah
O Sultan Süleyman Han'a benzersin
Sanki özenip de yaratmış Allah
Seher vakti doğan, tana benzersin

Dalda bülbül gibim, aşkla ötersin
Kısacık ömrüme ömür katarsın
Sevda tohumuyla, kalpte bitersin
Gecesi olmayan, güne benzersin

Toprağın taşında insanlık kokar
Tokat mı, Sivas mı, yüzünden akar
Şehrinin dağları nereye bakar.
Sanki seni gördüm, bana benzersin

Sinenin içinde sakladığın ben
Sarmaya kıymayıp, kokladığın ben
Özleminden her an yokladığın ben
Vuslatı olmayan sona benzersin

Dünüm, bugünüm de gecemde sensin
Yazdığım her harfte, hecemde sensin
Bu kutsal duyguda, yücemde sensin
Nefes aldığım her âna benzersin

Haber et, mektup yaz, sesini duyur
Mühürle gözünü, herkese sağır
Ömrünün üstünde yerimi ayır
Taşıdığım kuru cana benzersin

Diliyorum ömrünce her an gülesin
Umudum, ahirim, aşkım olasın
Şiir yüreğime böyle dolasın
Damarda dolaşan kana benzersin

YUVA

■ Şahin ERTÜRK

Çıktım şükür balkona. Oh be! Güneş değişiyor. Isındı bacaklarım. Ağrısı da azalır. Güneş... Ne nimet! Sağolsun hatun minderi de koymuş sandalyeye. Pis koku yine! Egzoz dumanı... Sesli çalışıyor ki Remzi'nin hurda kamyonet. Karabulut gölgeledi. Bahar havası. Ne sıcaklığı belli ne de...

Aşağısı sesli, hareketli yine. Seyyar satıcı patates, soğan satıyor. Eskici, gelen giden...

Bahçedeki köpek durmadan havlıyor acı acı. Hırçınlaşıyor hayvan kapalı dura dura. Serbest olsa... Modern şehrin kedisi, köpeği, kuşu böyle... Kedi çatıda. Av peşinde desem... Şu kapkara bulut gitseydi.

Ağaç? Güzel, yemyeşil, çiçekli. Ruhum açıldı gözüm değince ona. Fidan ücretini verdim. Buna sevinirim. Her sene on fidan diktirmem hoş. Otuz yılı geçti... Millete katkım. Gelecek kuşağa borcumuz.

Çocuk... Değil, genç o! Yirmisinde vardır. Sinan'ın oğluna benziyor duruşu. O, o! Yukarıdan, ikinci kattan iyice seçemiyor gözlerim ama. Resim mi çekiyor? Bana da benziyor uzaktan. Elindekiyle dolanış. Kamera mı, akıllı telefon mu? Onun yaşındayken elime yeni bir alet geçince... Sokaklarda, meydanlarda boy göstermeyi severdim. Gençlik heyecanı... Yerimde bir dakika bile duramazdım. Şimdi daracık balkonda. Hayırlısı. Hayatın dümdüz değil çizgisi, değil.

Çekmez benim fotoğrafımı. İzin ister insan. Çekmez beni. Kim neylesin benim resmimi? Üstüm başım dağınık. Ev hali.

Ses geliyor ama anlayamıyorum.

Kulaklığın yenisini alabilseydik. Düğün borcunu bitirelim hele... En iyisinden alacak oğlum. Baş göz ettik ya Allah'ın izniyle onu, şükürler olsun.

Bağırıyor mu o genç. Adı Murat. Evet, Murat; "Sinema Televizyon Bölümü'nde okuyor," dediği babası.

Ne istiyor ki benden?

Geldi, geldi mübarek. Beklediğim işte

buydu. Geldiler! Nihayet. Leylekler geldi. Gagasında yiyeceklerle.

Biri geldi. Öbürü yatıyor yuvada. Fark edememişim. Yumurtalarının üstünde mi acaba? Kuluçkaya erken değil mi? İklim değişince... Neyse... Şu sevgiye bak sen. Ürperdim bak yine. Bir nefes alayım. "İnsan kendinin hekimi olacak," derdi muhacir dedem. On ikisinde anadan babadan yuvasından muhacir olan dedeciğim. Nasıl olgunlaştın sen öyle. Eski hüznülere dalma. Topla kendini. Yuvasında yatan leylek misali sükûnetini muhafaza et. Et ki, tansiyonunu fırlatma.

Kendi kendime konuşmam arttı. Yaşlanıyoruz.

Konuşan da kendin dinleyen de... Dedem gibi olacağım için için konuşmada. O yaşlıydı. Herkesin toprağı, mayası ayrı. Bana mı sesleniyor Murat?

Yok. Kapiya bakıyor... Binanın -ıssız yapının- dış kapısı açık. Oraya yöneldi Murat. Komşu ölünce, Beş, altı yıl olmuştur sanırım Kapısı kilitli kaldı. Sahipsizliğe bina bile dayanmıyor desem. Ha insan, ha bina. "Gamlanma gönül, gamlanma." de, geç... Görmediydim kapının açıklığını Sonuna kadar açık. Kapalıydı hep. Kim açtı ki? Bomboş bina. Yaramaz bir kişi girip ateş neyi yakarsa. Kendi kendine kaygılanma otururken rahat rahat. "Şeytana vesvese fırsatı vermemek lazım," dedemin sözü...

Allah korusun yangından. Hava rüzgârlı... İtfaiye zar zor giriyor zaten köşeye kadar.

Kendine de ki; "Engin ol, gönül engin ol." Çok ihtimallidir hayat. Sana ne kapının açık kalmasından?

Onu yapamam işte. Yakışmaz bana. Ben duyarlı bir insanım. Her şeyden evvel hassas bir komşuyum. Bu bir meziyettir bilene. Yarın ahirette hesabı var. Amel defteri sağımızdan verilir. İnşallah.

Orada Murat, açık kapıyı gördü. Ona bakıyor. Kapatır o. Efendi.

Kapatmadı. İçeri girdi.

Sokak hareketli. Film çekiliyor gibi.

Murat fotoğrafıyor durmadan. Akıllı telefonla.

Artık her şeyin belgeselini çekiyorlar. Belgesel. Nerden geldi aklıma? Kanal çok. İnternet de, Afrika'da çekilen vahşi hayvan belgesellerini seyrededim devamlı. Meraklısı... Ne meraklısı? Hastasıydım gençken... Vahşi hayvanların avlanma görüntülerine yüreğim dayanmazdı ama. Vahşilik kötü. Kaptan Cousto vardı belgeselci o yıllarda. Onun gibi olmayı hayallerdim. Ben de kuş. Leylek, güvercin, keklik, serçe, karga, özellikle bülbül belgeselcisi olmayı isterdim. Televizyon siyah beyazken... Manyas Kuş Cenneti'ne gitmiştim. Dünya cenneti desem yeridir. Allah günah yazmasın benzettiğim için. Orada geçirdiğim saatler hayatımın en güzel vakitleri! Binlerce kuş cıvıltısıyla, kanatlanıp uçasım geldi. Rengârenk bir âlem. Küçük büyük kanatlılar. Yeşilirmak'ın denize kavuştuğu yerlerdeki kuşluklara gitmiştim. Sarhoş gibi oluyordum o kuş âlemine girince. Yuvalar, yavrular, çok farklı cıvıltılar, ötüşler... Su, kamışlık, güneş ve her hâliyle binlerce kuş dünyası. Müthiş bir coşkunluk hâli yaşamıştım. Aylarca o ruh haliyle. Görüntüyle. Görüntülü sunumların etkisi çok eskide de yenide de. Yenilerin görüntü kalitesi değişik... Bazısında macera

çok... Görkemli, büyüleyici görüntüler fazla. Sonraları insan belgeseline merak sardıydım. Ne bileyim işte! Bu daireyi alınca, iki artı bir altmışaltı metre karelik dünyalık yuva bize... Geçtik sanat merakımızdan. Tarzlar değişti her bakımdan. Büyülü gerçeklik algısı çarpıcı geliyor modernlikle bütünleşince sunumlarda. İnsan bir noktadan ibaret gibi. Estetik dokuyu oluşturmak bağlamında... Belgesel bilim işi. Araştırma işi. Sermaye. Estetik, daha çok sinemada ve romanda. Bu felsefi sapağı geç hızla, yol alamıyorum. Öte yandan faydası var tabii yeni üretimlerin, izleyici insan görerek öğreniyor iyiyi kötüyü.

Her binada kamera. Uzakdoğu ülkeleri teknikte de. Ucuzladı onlar dünya pazarına girince.

Murat çatıya çıkacak olsa. Sahibinden izinsiz.

Çıkmış çatıya. Kedi kaçıyor. Belgesel peşinde, kararlı genç. Onu çekmeye uğraşıyor. Bacadaki yuvaya yaklaşıp. Yakından çekim yapmak... Yakın çekim modası... Bazı filmlerde kamerayı gözüne sokacaklar neredeyse. Kamera, akıllı telefon. Çağ, kamera çağı oldu. Görüntü devri, görüntüleme devri, görünme devri, asıl olan görme devri. Hissetmeden görme devrine giriliyor belki de. Gözlerle kalp arasındaki derin bağ kopuyor mu yoksa ekran asrında. O kadar değil. Mübalağacı olma. Gerçek lazım. Fikir bu, diline yapışır. Kedi! Çatıda, kaçmıyor, dolaşıyor. Yazık leyleklere. Kedi sinsi sinsi.

Ha. "Leyleklerin filmini çekecekmiş," dediği komşu, Murat için. Yarışma. Belgeselini mi ne? Hayvancıkları ürktürme. Tedirgin etme. Dünyanın öbür ucundan geliyorlar kanat çırpıp. Göçmen kuş. Buraya... Bize... Sokağımıza... Misafirler tabii. Komşu oluyorlar iki mevsimlik. Karıncaya bile zarar ziyanları yok sevimli mahlûkların.

Dur, hele! Penceredekiler! Leyleklerin yumurtasını almak için binaya giren

çocuklar olmasın. Öteki pencereden de. Kadın var yanlarında. Belki anneleridir! İki, üç çocuk. Balkona çıktılar. Kadın. Koltuk değneği var kadının. Yaşlı erkek. Çocuklardan biri, onu elinden tutarak yönlendiriyor. Gözleri fehmetsiyor besbelli.

Penceredeki "kiralık ev" yazısını aldılar. Kiralanmış oluyor bir katı. İyi. Camından ışık süzölsün de. İşe yarasın bina. Sevindim buna. İnsan, insanla şenlenir, hayat bulur hamdolsun Rabbime.

Murat şimdi inmeli çatıdan. Pikapla eşya. Taşımaya yardımcı olmalı. Pikap kapıya yanaştı. Çekyat, sandalye, kapacak, kilim. Çuvallar. Soba. Odun, çuvallardaki odun kömürdür herhalde. Dur. Soba yanarsa bacadan duman... Leyleklerin yuvası?

Koca, ihtiyar dünyanın halleri.

"Duman" deyince. Uzak Asya'daki o dumanaltı olan şehrin görüntüsü geldi gözlerimin önüne.

"V... şehirde hava kirliliği had safhada."

Gökyüzünde bir tek kuş yoktu görüntülere tekrar tekrar baktım.

Her kanalda aynı görüntülü haber vardı günlerce... Kirlenen dünyanın havası.

Ayaz çıktı. Titredim bak güneş gidince. Üşüme geldi.

"Yuva; huzur, rahatlık, nimet demek. Değerini bilip şükretmek lazım, "derdi muhacir dedem. Gece eksi sekiz derece oluyor. Güneş alan küçük odaya geçeyim. Hava soğur az sonra. Kombiyi yaksak mı? Hanım gelmedi. Nerede kaldı? Dur, kafamı toplayayım. İlacımı içeyim unutmadan. Hangisi önceydi hapın? Uçar gider leylekler. Bulurlar bir boş yuva. Kuş nihayet. Kilitleyeyim balkon kapısını.

Yeni komşularla tanışmalı.

GÜLSE'NİN GÜNLÜĞÜNDEN BİR ÇİFT SÖZ...

■ Gülşen KIROĞLU

= Sağın belediye başkanı=
mektubuma başlamadan önce benim
Gibi Dağ Sendurumlu çocukların etkinlikleri
yapılmasını istiyorum Bıkada bulunabilirmiyim
önemli bir şey var bilmem anlatabiliyormuyum
nasıl göndereceğimi düşünüyorum Ama
Kendi hikayemi yaratmak istedim sadece
Sizlerle Tanışmak isterim olur mu
farklı şeyler düşünüyorum eğer sizin
içinde sıkıntı olmasa Kendimigörürlandırım
Duygularımı Düşüncelerimi size yazmak
Aklıma geldi benimde var projelerim
bunu okumanızı istiyorum her şeyden önce
Son mektubum biliyorum Okadar mutluym
hayalimde gerçekleştire bilseydim neden
Çok Düşündüm size bu mektubu yazdım
gelecekte bilmiyorum ne söylesem
elimden bir şey Gelseyi Düşünmesi zor
İlk defa böyle şeylerle karşılaşıyorum
Şunları ele Almak gerekirse hikayemde
bunlar var hayata Okadar mücadele
veriyorum ki bunu içtenlikle yazıyorum
yükselmek istiyorum ve Kendi Ayaklarım
Üstünde Durabiliyeydim bunu yaparım inan
Gülşen Kiroğlu

Gülşen Kiroğlu; yazmak onun için bir sığınak. Bir tutku. Tuttuğu günlüklerle, denemelerle ve diğer yazılarıyla 'yaşam uğraşını' anlatıyor. Dergimize mektubuyla katkı sağlayan Gülşen Kiroğlu'na teşekkür ediyoruz.

"Hayatı paylaşmak için engel yok."

Uğurludağ'ım

Dağıma, taşına, toprağına ben,
Kurban olurum, gül Uğurludağ'ım.
İnan yerde biten yaprağına ben,
Asla değişmem, bil, Uğurludağ'ım.

Yaban ellerinde tüter gözümde,
Hasretin çizgisi garip yüzümde,
Aklımdan çıkmıyor her an sözümde,
Seni söylüyor dil, Uğurludağ'ım.

Âriftir insanı, asildir soyu,
Bambaşka o berrak havası, suyu,
Serin yaylasında, dağında uyu,
Bize şifasın, bal Uğurludağ'ım.

Geçirdim en güzel gençlik çağımı,
Koparamam senden gönül bağımı,
Kardeş ne olursun kesme dağımı,
Bakın, olmasın çöl, Uğurludağ'ım.

Ömer KİDAY

SARI SULTAN

■ Hasan KORKMAZ

Toplumun tümünü ilgilendirmekle birlikte türkülerin yöresel özellikleri vardır. Her türkü, öyküsüyle birlikte bir yerde doğar. Ortaya çıktığı yörede yaşayan insanların yaşayış, düşünüş, giyim kuşam biçimlerini, dil özelliklerini, coğrafi koşullarını yansıtır. Türküler doğduğu yerin havasını, beslendiği toprağın kokusunu, toplumun sevincini, özlemini, acısını taşır. Bu yüzden türküler, doğduğu yerin insanları için daha anlamlı, daha anlaşılır edebiyat ürünleridir.

Doğduğu topraklardan çok uzaklara yayılan türküler de vardır. Zaten türküler bu yayılma sonucunda bütün toplumun ortak değeri olur. Bir türkünün birden çok çeşitlenmesi ortaya çıkar. Bunlar hangi yörede derlenmişse o yörenin türküsü olarak kayda geçer. Daha çok sözleri güçlü, ezgisi dokunaklı, toplumun çoğunluğunu ilgilendiren konuları işleyen türkülerdir bunlar. Türkülerin dilden dile, ilden ile yayılması, onların aynı zamanda halk tarafından çok seviliyor olmasıyla ilgilidir.

Doğduğu topraklardan çok uzaklara gitmiş böyle bir türkü var elimizde. Adı Sarı Sultan olan bu türküyü, araştırmacı yazar Halil Atılgan, Adana'nın Karaisalı ilçesine bağlı Emelcik köyünden derlemiştir. 1978 yılında Neşet Damaksız'dan derlenen türkü, Barak Bozlağı olarak "Arpalar Sarardı da Gittik Yolmaya" adıyla TRT repertuarına kazandırılmış.

Bizim Çorum yöresinde derlediğimiz Sarı Sultan türküsünün bir çeşitlenmesi olan türkü toplam beş dörtlükten oluşmaktadır.

Beş dörtlüğün beşi de bizim derlediğimiz türküde de vardır. Bizim derlememizdeki birinci, dördüncü ve sekizinci dörtlük, Sayın Atılgan'ın Murtçu Folkloru adlı kitabındaki derlemesinde yoktur. Atılgan'ın derlediği metin şu dörtlüklerden oluşmaktadır:

1
Çungurlu'nun çan saati parlıyor
Sultan gelmiş domur domur
terliyor
Gâvur emmin görmüş gibi zorluyor
Doğru söyle kurtar beni Sultan'ım

2
Evleri var aman dağın içinde
Sultan gül topluyor bağın içinde
Emsali yoktur da köyün içinde
Niye cebri dedin Sarı Sultan'ım

3
Boğazına takmış bir ala boncuk
Topuğunda ısırısın enikli kancık
Dizlerin sızı olsun belin ilancık
Kara bağrın üstünde sürün
Sultan'ım

4
Arpalar sarardı gittik yolmaya
Kız kurbanım kolundaki burmaya
Hâkim Bey geldi ifadeyi almaya
Doğru söyle kurtar beni Sultan'ım

5
İki çavuş bir onbaşı geldiler
İlk ifadeyi karakolda aldılar
Elimize dar kelepçe vurdular
Niye cebri dedin Sarı Sultan'ım

TRT Repertuarına Karaisalı yöresi türküsü olarak geçen bu türkü ile öyküsü üzerine yaptığımız araştırma bambaşka bir sonuç ortaya koymuştur. Bizim araştırmamıza göre Sarı Sultan türküsüne konu olan olay Çorum ilinin Sungurlu ilçesine bağlı Karaevliya köyünde geçmiştir. Oğuzların yirmi dört boyundan Karaevli boyunun yerleştiği bu köy, 1987 yılında Uğurludağ ilçesi kurulunca Sungurlu'dan ayrılarak bu ilçeye bağlanmıştır. İlçe merkezine 17 km uzaklıktadır. Türküde de belirtildiği gibi Karaevliya bir dağ köyüdür, dağın içindedir.

Türkiye konu olan olay, 1939 yılında bu köyde geçmiştir.

Yöre insanlarından öğrendiğimize göre türkünün öyküsü şöyledir:

Her geçen gün serpilip gelişen

güzel bir kızdır Sultan. Sarıdır, sarışıdır. Bu yüzden köyde ona Sarı Sultan derler. Sevdalanacak yaştadır üstelik. Köyünden Arap Kayıran adlı bir delikanlı ile birbirlerine gönül düşürmüşlerdir.

Gönül işi bu, sürüncemede bırakmaya gelmez. Köylük yer küçük yerdir, seveda işi uzun süre gizlenemez. Gören eden olur. Sonu belâya çatar. Dile düşmeden düğün dernek kurmak gerekir. Böyle düşünen iki sevdalı yürek evlenmeye karar verirler.

Delikanlı durumu anasına babasına açar. Köyün geleneği, töresi gereği yol yordam bilen aile büyükleri öne düşer. Sultan'ı oğullarına isterler. İsterler ya, iş umdukları yere varmaz. Vermezler Sultan'ı delikanlıya. Belki de kızlarının yokluk görmesini, sıkıntıya düşmesini istemezler.

İş böylece sarpa sarınca iki sevgili çareyi kaçmakta bulurlar. On gün öncesinden kavilleşirler kaçmaya. Sözleştikleri gün gelince Sultan, helkeleri yüklenip suya gidiyorum diyerek evden çıkacaktır. Çeşme başında buluşup kaçacaklardır. Öyle de yaparlar.

Köyde iki gencin kaçtığı çabuk duyulur. Sultan'ın babası durumu jandarmaya bildirip şikâyetçi olur. İki âşık yakalanır. Yaşının küçük olması nedeniyle Sultan'ı sevdiği gencin elinden alırlar. Olay karakolluk, derken mahkemelik olur. Taraflar mahkemeye çıkmak için gün sayarken, yakınları Sultan'a baskı yaparlar. Zorla kaçırıldığı yönünde ifade vermesini isterler. Emmi, dayı gibi öteki yakınların da katılımıyla baskılar artar da artar. Dayancını yitiren Sultan, sonunda, mahkemede zorla

kaçırıldığı yönünde ifade vermeyi kabul eder. İki âşık ifadeleri alınmak üzere mahkemeye çıktıklarında, Sultan kendisinin zorla kaçırıldığını söyler.

Arap Kayıran'ın:

“Biz birbirimiz seviyoruz. Kaçma kavlini birlikte kurduk. Zorla kaçırmadım. Akrabaları Sultan'a baskı yaptılar. Korkuttular onu. Bu yönde ifade vermesini istediler.” demesi, ne aşklarını kurtarmaya yeter ne kendini. Arap Kayıran tutuklanır.

Bu iki gencin hüznü öyküsü delikanlının ağzından türkü olur, dilden dile yayılır. Sungurlu, Uğurludağ yörelerinde herkes Sarı Sultan türküsünü de türküyü konu olan olayı da hâlâ unutmamıştır. Yöre âşıklarının dilinde, telinde hâlâ söylenip durur.

Değişik kaynaklardan derlediğimiz türkünün sözleri şöyledir.

1
Kırk basamak merdivenin badalı
Hayli zaman oldu suya gideli
On gün oldu kız gönlünü edeli
Sultan'ım Sultan'ım Sarı Sultan'ım
Pişman olur bir gün sen de utanın

2
Karaevli derler dağın içinde
Sultan gül topluyor bağın içinde
Emsali yoğudu köyün içinde
Sultan'ım Sultan'ım Sarı Sultan'ım
Pişman olur bir gün sen de utanın

3
Sungurlu'nun çan saati parlıyor
Sultan gelmiş domur domur
terliyor

Gâvur emmin kömüş gibi zorluyor
Doğru söyle beni kurtar Sultan'ım
Pişman olur bir gün sen de utanın

4
Düşürdüler Yörüklü'nün yoluna
Kelepçe vurdular Sultan koluma

Bileydin de götürürdüm Çorum'a
Doğru söyle kurtar beni Sultan'ım
Pişman olur bir gün sen de utanın

5
Boğazına takmış bir ala boncuk
Topuğundan ısırısın enikli kancık
Dizlerin sızı olsun belin yılcık
Kara bağrın üstü sürün Sultan'ım
Pişman olur bir gün sen de utanın

6
İki çavuş bir onbaşı geldiler
İfadeyi karakolda aldılar
Elimize dar kelepçe vurdular
Sultan'ım Sultan'ım Sarı Sultan'ım
Pişman olur bir gün sen de utanın

7
Arpalar sarardı gittik yolmaya
Kız kurbanım kolundaki burmaya
Ahteyledim küçük kızı almaya
Doğru söyle kurtar beni Sultan'ım
Pişman olur bir gün sen de utanın

8
Evlerinin önü erikli dutlu
Sultan'ın giydiği ipekli kutnu
Mahkemeye vardım gönlüm umutlu
Cebri miydi cebri dedin Sultan'ım
Pişman olur bir gün sen de utanın

Türkünün Sungurlu/Uğurludağ yöresine ait olduğunun kanıtlarını şöyle sıralayabiliriz:

Arap Kayıran'ın elinden alınan Sultan fazla sürmez Uğurludağ'a bağlı Kumçelteği köyünde Seydi Aslan diye biriyle evlendirilir. Bu evlilikten Sultan'ın dört çocuğu olur. En büyük çocuğu olan yetmiş beş yaşındaki Gülbeyez Hanım'ı 05 Mart 2017 tarihinde Uğurludağ ilçesinde kendi evinde ziyaret ettik. Gülbeyaz Köse, anası Sultan'ın, daha sonra babasını bırakarak Kumçelteği köyünde bir başkasına daha kaçtığını, bu evlilikten de dört kızının olduğunu, 2013 yılında orada öldüğünü söyledi.

Yörede yaşamış ya da yaşamakta olan kimi ozanlar bu türkünün

dörtlüklerini bilmekte, türküye konu olan olayı da anımsamaktadır. Gazi Barışcan, Hasan Hüseyin Güday (Figani), Âşık Haydar Kılıç gibi ozanlar yaptığımız görüşmelerde türkünün öyküsü ile anımsadıkları dörtlükleri yazdırarak bu araştırmaya katkıda bulundular. Araştırmacı İsmail Uçakcı da görüşmemizde türkünün yöresi konusunda ulaştığımız bilgileri doğruladı. Öte yandan Sarı Sultan'ın kızı Gülbeyez Köse hâlâ Uğurludağ ilçesinde yaşamaktadır.

Atılğan'ın derlediği metinde Çungurlu dışında yer adı geçmiyor. Oysa bizim derlediğimiz metinde türkünün Sungurlu yöresine ait olduğunu gösteren yer adlarıyla ilgili başka kanıtlar var. Bunlardan biri, yukarıda değindiğimiz, olayın geçtiği yer olan Karaevliya köyüdür.

Atılğan'ın metninde "Evleri var aman dağın içinde" deniliyor. Bizim derlediğimiz metinde bu dize, "Karaevli derler dağın içinde" biçimindedir. Karaevliya adının Karaevli biçiminde yazılması, dizeyi 11'li hece ölçüsüne uydurma zorunluluğundan kaynaklanmıştır. Karaevliya, türküde anlatıldığı gibi, gerçekten de dağın içinde kurulmuş bir köydür. Çevresi dağlıktır. Köy, Sungurlu, Uğurludağ arasındadır. Çungurlu'nun dağ içinde olup olmadığını bilmiyoruz. Türküde Karaevli adıyla köyün adı değil de köye yerleşen boyun adı kastedilmiş de olabilir. Çünkü Karaevli, Oğuzların yirmi dört boyundan birinin adıdır.

Türküde geçen ikinci yer adı, o dönemde Karaevliya köyünün bağlı olduğu Sungurlu'dur. Türküde, "Sungurlu'nun çan saati parlıyor" deniliyor. Bu dizeden, sevgililerin yakalandıktan, karakolda ifadeleri alındıktan sonra mahkeme için Sungurlu'ya getirildikleri

anlaşıyor. Ancak Sungurlu'ya gelmeden önce geçilen bir yer daha vardır. O yer, dana sonra belde olan Yörüklü köyüdür. Büyük bir köy olmasından dolayı Yörüklü'de o dönemde Karakol vardır. Âşıkların ilk ifadeleri de burada alınmıştır. "Düşürdüler Yörüklü'nün yoluna / Kelepçe vurdular Sultan koluma" dizeleri başka nasıl açıklanabilir.

Delikanlı, elleri kelepçeli olarak Yörüklü'ye doğru götürülürken bir pişmanlığını da dile getiriyor: "Bileydim de götürürdüm Çorum'a" diyor. Çorum'a gitmeleri durumunda olayın lehlerine gelişeceğini düşünüyor. Türküde geçen bu yer adları, türkünün öyküsüyle birlikte Sungurlu yöresine ait olduğunu göstermek için yeter de artar bile.

Anlaşılan, türküyü kendi yöresine mal etmek isteyen kaynak kişi, Neşet Damaksız, Sungurlu'yu Çungurlu yaparak derlemeciye yanıltmıştır.

Atılğan'ın derlemesinde adı geçen Çungurlu, türkünün derlendiği 1978 yılında Adana'nın Karaisalı ilçesine bağlı bir köydür. Günümüzde ise, Çukurova ilçesine bağlı Kaşoba köyünün bir mahallesidir. Bir köyün mahallesi olmasından yola

çıkılarak büyük bir köy olmadığı sonucuna varılabilir. Bu durumda, "Çungurlu'nun çan saati parlıyor" dizesini nasıl yorumlamak gerekir? Kırsal alandaki küçük bir köyde ya da mahallede çan saati olabilir mi? Belki o tarihte Karaisalı'da bile çan saati yoktu.

Çan saati sözü üzerinde ayrıca durmak gerekir. Bu sözle anlatılmak istenen saat kulesidir. Kapitalizmin ülkemize girmesiyle yaygınlaşan saat kuleleri daha çok 19. yüzyılda yapılmıştır. Anadolu'da ilk olarak Kastamonu'da yapılmış, daha sonra yaygınlaşmıştır. 19. yüzyılın sonlarında Çorum'da iki saat kulesi inşa edilmiştir. Bunlardan ilki Sungurlu'da (1891/1892), ikincisi Çorum merkezinde (1894/1896) yapılmıştır. Gerek Çorum merkezinde, gerekse Sungurlu'da saat kulelerine "çan saat" denir. Bir yer tarif edilirken, "Çan Saat'ten şu tarafa gideceksin." diye yönlendirme yapılır.

Adana yöresinde saat kulesi olduğuna, buna da "çan saat" dendiğine ilişkin bilginiz yok. Bize göre çan saat, Çorum yöresine özgü bir adlandırmadır. Dolayısıyla söz konusu dizinin doğru biçimi,

"Sungurlu'nun çan saati parlıyor" biçiminde olmalıdır, Çungurlu'nun değil.

Türkünün tarafımızdan derlenen, Atılğan'ın derlemesinde bulunmayan ilk beşlisi, "Kırk basamak merdivenin badalı" dizesiyle başlamaktadır. Dizede geçen "badal" sözü, anlaşılacağı üzere basamak anlamındadır. Badal sözü Çorum yöresine özgüdür. Hem merdiven, hem de merdiven basamağı anlamında kullanılmaktadır.

Adana yöresinde "badal" sözünün kullanıldığına ilişkin bilgimiz yok. TDK'nin Genel ağ üzerinden yayımlanan Türkiye Türkçesi Ağzları Sözlüğü'nde (Derleme Sözlüğü) "badal" sözcüğünün kullanıldığı yerler arasında Adana yöresiyle ilgili yer adları geçmemektedir.

Türkünün üçüncü beşlisinde, yakınlarının Sarı Sultan'a zorla kaçırıldığı yönünde ifade vermesi için baskı yapıldığı konu ediliyor. Bu baskılar karşısında Sultan'ın domur domur terlediği söylendikten sonra, ona baskı yapanlardan birinin de emmisi olduğu belirtiliyor. "Gâvur emmin kömüş gibi zorluyor" deniliyor. Bu dizeyle, emminin kömüş kadar inatçı olduğu anlatılıyor.

Söz konusu dizede geçen üç sözcük, Çorum yöresinde çok bilinen, yaygın kullanılan sözcüklerdir. Bunlardan "gâvur" sözü, gerçek anlamının dışında "acımasız" anlamında kullanılıyor. "Emmi" sözü, Anadolu'nun pek çok yerinde olduğu gibi, Çorum yöresinde de "amca" anlamına geliyor. "Kömüş" ise, Çorum yöresinde manda anlamındadır.

Atılğan'ın derlediği metinde, "Gâvur emmin görmüş gibi zorluyor" deniliyor. Belli ki "kömüş" sözü,

"görmüş"e dönüşmüş. Oysa ortada "görmüş gibi" denecek bir durum yok. Çünkü görmediği bir şeyi, bir olayı gördüm diretecek bir durum söz konusu değil. İki genç anlaşarak kaçmışlar. Bunun neresine görmüş gibi denebilir? Zorla kaçırılma olmadığını emmi de biliyor zaten. Onları birbirinden ayırmak için Sultan'ı yalan ifade vermeye zorluyorlar, hepsi bu.

Türkünün beşinci beşlisinin ikinci dizesinde, "Topuğundan ısırsın enikli kancık" deniyor. "Enik" de, "kancık" da Çorum yöresinde yaygın olarak bilinip kullanılan sözcüklerdir. "Enik", Çorum'un kimi yerlerinde "köpek" anlamında kullanılsa da daha çok "köpek yavrusu" anlamına gelir. Köpeğin yavrulmasına da "enikleme" denir. "Kancık" ise "dişi" anlamındadır. Delikanlı, yavrusu olan dişi bir köpeğin topuğundan ısırmasını dileyerek doğru ifade vermeyen sevdiğine ileniyor. İlenmesini, "Dizlerin sızı olsun belin yılancık" diyerek sürdürüyor. "Yılancık" da Çorum yöresinde, Sungurlu'da bilinen, kullanılan bir sözcüktür. Yılancık, bedeninde değişik yerlerinde çıkan bir çeşit çıbandır.

Sungurlu yöresinden derlenen bir manide: "Hekimlerin başıyım / Yiğitlerin aşıyım / Yâr yılancık çıkarmış / Ben yılancık taşıyım" denmektedir.

Yılancık sözü, Atılğan'ın derlediği metinde "ilancık" biçimine dönüşmüştür. Bu söz, Güney Anadolu'da "kemik veremi" anlamında kullanılmaktadır.

Elde ettiğimiz bu veriler, Sarı Sultan türküsünün Karaisalı yöresine değil, öyküsüyle birlikte Sungurlu/ Uğurludağ yöresine ait olduğunu göstermektedir. Ancak türkünün Adana yöresine nasıl ulaştığını

bilemiyoruz. Belki Çukurova'ya çalışmaya giden bir işçi, belki gezgin bir âşık götürmüştür. Belki de Çorum'da herhangi bir görevde bulunan biri, burada öğrendiği türküyü dönüşünde kendi yöresine taşımıştır. Bu taşınmayla birlikte Sungurlu yöresine ilişkin sözcüklerde, yer adında, kişi adında kimi değişiklikler ortaya çıkmıştır. Söz gelişi Sungurlu, "Çungurlu" olmuş, yılancık "ilancık" olurken, "kömüş gibi" sözü "görmüş gibi"ye dönüşmüştür.

Sonuç olarak, "Sarı Sultan" türküsü Çorum yöresinde yaşanan bir olaydan kaynaklanmıştır. Türkiye konu olan Sarı Sultan'ın kızı, Çorum'un Uğurludağ ilçesinde halen yaşamakta, türkünün anasıyla ilgili olduğunu doğrulamaktadır. Görüştüğümüz başka kaynak kişilerin anlatımları da aynı doğrultudadır.

KAYNAKLAR

ACUN, Hakkı (2011), Osmanlı İmparatorluğu Saat Kuleleri, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 268 s.

ATILGAN, Halil (2002), Murtçu Folkloru, Karaisalı Kaymakamlığı Yayınları, Ankara, s. 227-228.

AYTEKİN, Feride (2003), Yâr Diye Diye... Çorumlu Maniler, Kültür Ajans Yayınları, Ankara, s. 94.

KARAKUŞ, Dr. İdris (2006), Türk Kültüründe Bozlaklar, Yüce Erek Yayınevi, s. 236,

KAYNAK KİŞİLER

BARIŞCAN, Gazi, Halk Ozanı, Kişisel Görüşme: 02.02.2016.

EKEN, Zöhre, 1941 Doğumlu, Ev Kadını, Kişisel Görüşme: 20.06.2016.

GÜDAY, Hasan Hüseyin (Âşık Figani), Halk Ozanı, Kişisel Görüşme: 05.03.2017.

KILIÇ, Haydar, Halk Ozanı, Kişisel Görüşme: 03.02.2016.

KÖSE, Gülbeyaz, Sarı Sultan'ın Kızı, Kişisel Görüşme: 05.03.2017.

UÇAKCI, İsmail, Araştırmacı-Yazar, Kişisel Görüşme: 06.02.2017.

ÇORUM HALKEVİ VE ÇORUMLU DERGİSİ - II

■ Muzaffer GÜNDOĞAR

Derginin Konu Başlıkları

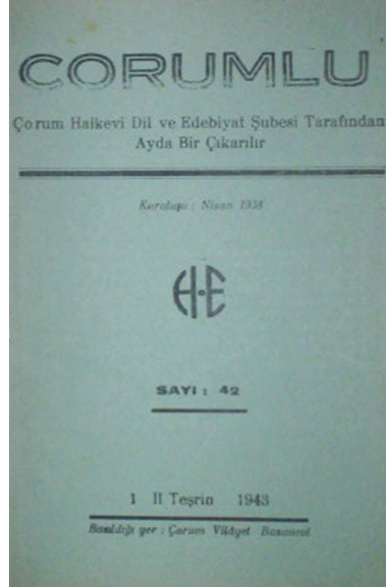
61 sayılık Çorumlu dergileri içinde yer alan konuları da abecesel sırayla şöyle aktarabilirim:

Adetler, Ağıtlar, Ahilik, Atasözleri, Atatürk, Aşiretler, Bedri Rahmi Eyüboğlu, Bektaşılık, Bektaşî Şiiri ve Nefesleri, Beslenme, Bilmeceler, Cami, Medrese, Çeşme ve Türbeler, Cönklerden Derlemeler, Çığşaklar, Çocuk Oyunları, Çorum Halkevi, Çorumlu Tarihi Kişiler, Çorum Köyleri, Çorum Tarihi, Destanlar, Devrimler, Dil, Doğal Afetler, Ebussuud Efendi, Eğitim, Etnoğrafik Araştırma Bulguları, Evliya Çelebi, Gelenek ve Görenekler, Halkevleri, Halk Oyunları, Halk Türküleri, Halk Ozanları, Halk Şiiri, Halk Sağlığı, İsmet İnönü, Kadın Giysileri, Kitabeler, Köylerden İzlenimler, Maniler, Mektuplar, Mimar Sinan, Müzeler, Nişan- Düğün, Odalar, Öyküler, Piyes, Söyleşiler. Şeyh Muhittin Yavsi, Şiirler, Tarihsel Belgeler, Tarihsel Olaylar, Ulusal Bayramlar, Üretim, Tarım-Ticaret, Yer Adları, Yerel Sanatlar, Yerli Yemekler...

Bu tanıtımdan sonra sizlere, Çorumlu dergisi içinde yayımlanan yazılardan kendimce önemli bulduklarımın kısa alıntılar vermek isterim.

İçindeki Başyazılar

Çorum Halkevi Dil-Tarih ve Edebiyat kolunca çıkarılan Çorumlunun ilk sayısı 15 Nisan 1938'de çıkar. Bu ilk sayıda

Halkevi Başkanı Eczacı Bedri Bilginer yapılacak çalışmaları şöyle anlatır:

“..... Son zamanlarda esaslı teşkilata dayanarak hızlanan ve ilerleyen Dil, Tarih ve Edebiyat şubelerinin değerli mensupları düzenli çalışmalarıyla kayda değer başarılar göstermişlerdir. Çorum ve çevresinde birçok derlemeler yapmışlar, Çorum ve belki de bütün Türkiye için pek çok değerli belgeler elde etmişlerdir. Kayda geçmemiş vakfiyeler, sicil kayıtları, cönkler, menakıp kitapları, cami, medrese kitabeleri bunlar arasında sayılabilir.

Çorum'umuz bundan başka Boğazköy, Alacahöyük gibi Anadolu'nun en zengin, Eti (Hitit) eserlerini kucaklamış bir sahaya sahiptir. İşte bu konular çerçevesinde toplanan belgelerin fotoğraflarıyla birlikte, büyüklerimizin ve

ilim adamlarımızın yardımına güvenerek yayın ve saptanmasına çalışacağız.”.

Çorumlu'nun 15 Kasım 1938 tarihli 8. sayısı, Türk Ulusu olarak en büyük kaybımız Atatürk'ün ölümü nedeniyle; acısının salt yüreklere değil, duygu ve düşünceler yoluyla sayfalara da sindiği bir sayıdır. Yazılan şiirlerde gerçekçi bir biçimde Atatürk'ü anlamının, O'nu anlatmanın ötesinde, abartılı duygulara yer verilmiştir.

Abidin Varan; "Kaybın Akisleri" yazısında Atatürk için şöyle der:

“Ebedi dinlenme yerinde, bu fani hayata göz yumduktan sonra da müsterih olabilirsin. Çünkü arkanda bıraktığın 18 milyon çocuğun senin eserini, senin rejimini, senin Cumhuriyetini yaşatacak ve yükseltecektir...”

Haberlere Örnek

Çorum'la ilgili bir haberde; üç yeni ilkokulun Sungurlu, Mecitözü ve İskilip'te yapımına başlandığını; bunu için 80.000 TL harcanacağı bildirilir.

“Yatı Okulları” üzerine olan haberse şöyledir:

“Çorum ilinde işlemekte olan üç yatılı okuluna ilaveten Mecitözü kazasının Çıkrık köyünde 23 köyün ortasında bir yatı okulu açılmıştır. Bu okula daha ilk hamlede 75 çocuk yatılı olarak kaydedilmiştir. Okulun açılması ve erzakının tedariki işlerinde çok

yakından ilgilenen Sayın İlbaşımız (Vali) Süreyya Yurdakul'a ve Mecitözü Kaymakamı Bay Kazım'a teşekkür eder ve çocukların erzakını seve seve veren 23 köydeki yurt ortaklarımızı da kutlarız*..."

Oyunlar ve Türküler

Nazmi Tombuş, tarihsel inceleme konuları dışında değişik türdeki yazılarıyla da hemen hemen her sayıda yer alır. İlk sayıda olduğu gibi bundan sonraki sayılarda da onun derleyip yazdığı "Çorum'un Eğlence ve Çocuk Oyunları"na rastlarız. Yazdığı bu tür oyunlar artık köylerde bile yaşamıyor. Ancak, orta yaşı geçmişlerin anılarında ve Çorumlu'nun sararmış sayfaları arasında yaşamını sürdürmektedir.

Nazmi Tombuş'tan Çiğdem eğlencesini aktarıyorum. Çocukların kış sonrası, kırlardan topladıkları baharın muştucusu sarıçiğdemlerle, bir karaçalıyı çiğdemleyip, hep bir ağızdan Çiğdem Türküsü söyleyerek ev ev dolaşmalarını; topladıkları yağ, bulgur ve kıymadan oluşan malzemeye, pişirttikleri yemeği hep birlikte neşe içinde yemelerini anlatır. Çiğdem türküsü şöyle:

Çiğdem çiğdem çiçeği
Alaca bulaca saçağı
Dedem Allah köçeği

Dam üstünde boyunduruk
Dura dura yorulduk
Verenin oğlu olsun
Vermeyenin kara kedisi
Kıymadan, yağdan, bulgurdan..."

Maniler

Maniler; dedelerimizin, ninelerimizin yeniyetmelik dönemlerinden günümüze tatlı, coşkulu, güzelliklerle dolu, sevdâ yüklü esintiler getirir. Onların yeniyetmelik sevdalarının, o yürek titreten heyecanlarını, coşkularını duyumsarız bu manilerde. Aynı zamanda bu manilerde; geçmişin dar görüşlü, hoşgörüsüz, yasakçı düşüncelerine karşı sevdâlıların, yüreklerinin tüm gücü ve sıcaklığıyla kafa tutmaları da görülür. Aradan bunca yıl geçmesine karşın bugün de, gelecekte de yeniyetme yürekleri sevdanın doruklarında gezdirmeyi sürdürecektir bu maniler.

Çorumlu dergisinde maniler dedi mi öncelikle Eşref Ertekin adı akla gelir. Uzun yıllar Çorum Halk Kütüphanesi'nde çalışmış olan dil ve folklor araştırmacısı "Hafız-ı Kütüp" Eşref Ertekin, Çorum manileri, atasözleri ve cönklerden derlediği destanlar,

türküler ve deyişleriyle hemen hemen her sayıda yer alır. Onun derlemelerinden öncelikle birkaç mani aktaralım.

"Ay doğsun düzde dursun
Kırkmalar yüzde dursun
Canım karar almıyor
Yar gelsin bizde dursun.

Şen olsun Çorum düzü
Helak eyledi bizi
El ermez gözüm görmez
Gönül arzular sizi

Eller fincana kurban
Kollar mercana kurban
Şu Çorum'un içinde
Ben de bir cana kurban"

Cönklerden Derlemeler

1 Ağustos 1941 tarihli 8. sayıya Eşref Ertekin yazarı belli olmayan bir destan alır. Bu, "Esnaf Güzelleri" destanıdır. İki dörtlüğünü alıyoruz.

(...)

Saraç dilberinin incedir işi
Kavaf dilberinin karadır kaşı
Kuyumcu dilberi işler gümüşü
Daim emek çeker ince sırmaya.

(...)

Kasap dilberleri bilir bıçağı
Kebapçı dilberinin yanar ocağı
Bakkal dilberleri çok yer dayağı
Paçacı dilberleri düşmüş
paçaya..."

"Cönklerden Derlemeler" bölümüne
destan ve türkülere örnek olarak
Mühülüz Destanı'ndan da iki
dörtlük almakla yetiniyoruz.

" (...)

Borçlular birikip geldi kapıya
Sen, ben diye hep düştüler çabaya
Sarıldılar sırtımdaki abaya
Örtünecek çul ve çuval kalmadı

Başımızda kaldı eski bir sarık
Ayağımızda kaldı sıımlı çarık
Bağları da sattık hep karık karık.
Ilica, Ayarık, Mürsel kalmadı..."*

Çorumlunun, 15 Mayıs 1938
tarihli 2. sayısında, Neşet
Köseoğlu'nun "Kul Mustafa ve
Çorum Erliğı" araştırma yazısı
var. Yazı şöyle başlar:

Çorumlunun Erliğı

"Çorum bölgesi Yazıcıoğlu'nun,
Ceritoğlu'nun, Abazalar'ın ve
birçok kapısızların azgınlıklarına
sahne olmuştur..."

Bu belgelerden biri de Çorum'un
erliğini ve kahramanlığını
gösteren "Kul Mustafa"nın
kasidesidir. Çorum'u yağmalamak
isteyen Kapusuz askerlerinden bir
eşkiya topluluğuyla, Çorumluların
yaptığı cenge Kul Mustafa da
katılır." Kaside-i Kapusuz" adlı
destanıyla bu cengi dile getirir.

Genç Osman adlı bir şaki, 1700
adamıyla birlikte Erzurum'dan
yola çıkarak, önlerine gelen Sivas,
Amasya, Merzifon gibi kentleri ve
kasabaları yağmalayıp soyarak
Çorum'a kadar gelirler. 1730'lu
yıllardır. Osmanlı yönetiminin
o dönemdeki güçsüzlüğünü,
Çorumluların müsellimleri
(kaymakam) Kurtoglu Süleyman
Ağa önderliğinde Çorumluların,
eşkiyayı nasıl durdurduklarını,
onları Şimdiki Pırbaba Çamlık
Parkı'nın olduğu yerde 18 gün
süren bir cenkten sonra nasıl
dağıttıklarını anlatır destanında.
27 dörtlükten oluşan ve belge
niteliğı kazanmış bu destandan üç
dörtlük aktaralım.

"(...)

Genç Osman idi mel'unlar başı
Meydanda kaldı ol itin leşi
Herkes öğrendi gördü dövüşü
Otuz kırk kadarı kırıldı gitti,

Çorum'da on sekiz gün cenge
durdular
Başlarına gelmedik günü gördüler
Kendilerde bildi ne vebal yediler
Başları, sernigün oldu da gitti,

Kul Mustafa'm eder koptu tarraka
Aduklar askeri karıştı hâke
Ünü erdi Horasan'a Irak'a
Çorum'un erliğı söylendi gitti ..."

Çorum'da Eşkiyalık Olayları

Çorumlunun, 15 Mart 1939
tarihli 12. sayısından Neşet
Köseoğlu'nun, "Çorum Sancak
Beyi Karayazıcı" yazısını özet
olarak veriyorum:

"17. Yüzyıl başlarında Çorum'da
eşkiyalık hareketleri bütün
hızıyla sürmektedir. Devlet
yönetimi Anadolu'daki Celâli
İsyanları'yla başa çıkamayınca
onlara sancakbeyliği gibi yönetim

görevi de verir. Yine de önu
alınmaz eşkiyalık hareketlerinin.

Bölük yazıcısı olan Karayazıcı,
Türk olmayan paşaların
hareketleri yüzünden devlete
isyan eder. Amasya çevresinde
70 bin askeri vardır. Ortaköy'ü de
saltanat merkezi yapar. Amasya
Müsellimi Zülfikar da 5 bin piyade,
3 bin süvariyle kendisine katılır.

(...)

Devlet, kendisiyle başa
çıkamadığından Karayazıcı'ya
Amasya Sancak Beyliği'ni verir.
Ardından da Sivas Sancakbeyi,
Mehmet Paşa'nın önermesi ve
Şeyhülislama 30 bin altın rüşvet
verilmesi karşılığında 1601
yılında Çorum Sancakbeyi olur.
Kısa sürede verdiği rüşvetin
birkaç katını Çorumludan çıkarır.
Eşkiyalık olayları yakma, yıkma,
yağmalama biçiminde sürer. Halk
canından bezer. 1604'de Tavi Halil
yönetimindeki Celâli sekbanları
çevre sancaklarla birlikte
Çorum'u da yakıp yıkarlar. Halk
korkusundan dağlara sığınır..."

DESTANLAR ve AĞITLAR

Çorumlu da yayınlanan destanlar,
toplumsal acıları geçmişten
günümüze, yüreklerimize taşırlar.
İki yaşında öldürülen bir çocuk
için Alacalı Âşık Haydar'ın yazdığı
ağıttan bir bölüm veriyoruz:

Yavru ateşinden nasıl durayım
Atatürk'e telefonlar vurayım
Müjdesine beş yüz altın vereyim
Yitirdim yavruyu ben bulamadım..."

(...)

Askere gitmedi mektup yazayım
Ölmedi ki mezarını kazayım
Şu dağları koyuk koyuk arayım
Yitirdim yavruyu ben
bulamadım..."

Röportajlar, Söyleşi Ve Yazılara
Örnek: CEVDET YAKUP

Çorumlunun 8. sayısında, Çorum'a ait notlar bölümünde, Cevdet Yakup'tan edebi bir röportaj serisi olarak nitelenen "Çalkara Köyünde Soku Başı" yazısı yer alır.

Gazeteci-yazar olan Cevdet Yakup, 1910 Çorum Mecitözü doğumludur. Bu yazı yayımlandığında 28 yaşındadır. Ama bu kadar genç bir yaşta onun, Milliyet, Son Posta, İktidam, İnkılap, Samsun, Kurun, Tan, Cumhuriyet, Yeni Asır ve Ulus gazetelerinde yazıları çıkar. Yurt Mektupları, kent ve köyden röportajlar yayınlar bu gazetelerde. Oldukça arı duru, işlek güzel bir dili vardır.

"Çalkara Köyünde Soku Başı" yazısı şöyle başlar:

"Kızılırmak'ı arkada bırakalı çok oldu. Kelkit'in yakınlarından geçiyoruz. Önümüzde yeşile çalan bir ova ve başımızda mor kanatlı Herek dağları.

Doruklarda, tutuşmuş bir gönül gibi yana yana yalazlanan çamlar. Gün vura vura yanmış yüzlerin, Doksan Üç Cengi'nden kalmış ihtiyarların ve yüzlerinde göz izi olan tazelerin büyüüne tutuluyorum.

"... Buğdayı kaynatıyorlar. Güneşte kurutup, içi oyuk taşın ortasına dolduruyorlar, halka halka halkalanıyorlar. Sonra dibeklere vura vura eziyorlar. Bu oyuk taş 'soku' diyorlar..."

Manzara harikulâde güzeldi.

Yerimde duramadım. Yavaş yavaş aralarına karıştım. Gözleri ateş böcekleri gibi ıslıl ıslıl, ürkek ve titrek... Belli ki o şarkın, o eşleri kalmamış yosmalarından. Saf, temiz memleket kızları.

Sakarya'da, Dumlupınar'da gülle taşıyıp can verenlerin soyundan...

Dibeklerin biri kalkıp, biri iniyor. Neşeli kahkahalar uzaklarda akisleşiyor ve maniler başlıyor..."

"Bahçe pezik değil mi?
Yürek ezik değil mi?
Ben sevdim eller aldı,
Bana yazık değil mi ?..."

Ve Çalkara dağlarından, Çalkara kızlarına ses veren, dalga dalga, yanık yanık türküler, maniler... Duyulmuş da hissedilmemiş sevdaların gönülde düğümlemlenip kalmış tatlı saraları..."

* * *

ÇORUM BEŞLİSİ VE SONRASI

■ Bahri GÜVEN

Çorum; Anadolu'nun ortasında yer alan, temiz, güvenli ve sakin bir şehirdir. Binlerce yıldır farklı medeniyetlerdeki insanlığa yurt olmasıyla kültürel etkileşime uğramıştır. Dört tarafı dağ/tepelerle çevrili, yerleşim alanlarının çoğu düz araziye kurulmuştur. Çorum'da dört mevsim yaşanır. Farklı iklimlerin bulunması bitki örtüsünün de çeşitliliğini artırmıştır. Bundan dolayı mutfağı zengin; Çorum yemek kültürü gelişmiştir. Çorum'da özellikle düğünlerde ve dini bayramlarda özel yemekler hazırlanmaktadır. Bunların en başlıcası da Çorum'un eski düğünlerinde hazırlanan Çorum Beşlisi'dir. Çorum düğünlerinin vazgeçilmeziydi Çorum Beşlisi. Her düğünde mutlaka, usta kadın aşçılar tarafından hazırlanır, gururla sunulur ve beğeniyle yenilirdi.

Elili-altmışlı yıllarda Çorum'da çok katlı binalar yoktu. En yüksek iki katlı konaklar vardı; o da, sayılıydı. Tek katlı, avlulu/bahçeli evlerdi hepsi de... Bugünkü gibi özel düğün salonları olmadığından bütün düğünler evlerin avlularında yapılır; yemekler akşam açık havada yenir; şen şakrak geç vakitlere kadar devam ederdi. Masalar sekizer kişilik tanzim edilir; yemekler masa ortasına konan bir büyük kayık "kap"tan hep birlikte yenirdi.

O günlerdeki düğün yemeğinin ilki düğün çorbasıydı. Düğün çorbası, yörenin "katık" dediği, torba yoğurttan hazırlanırdı. İçine yeteri kadar yumurta, pirinç, un katılarak karıştırılarak kıvamında pişirilirdi; halkın "kahırdak" dediği küçük hamurların yağda kızartılıp, et suyu ve tereyağı ile karıştırılarak üzerine dökülmesiyle, büyük kalaylı bakır çorba tasları ile servis yapılırdı. Herkes aynı kaptan neşeyle yerdi.

Çorbadan sonra mis kokulu et yemeği, kalaylı büyük kayık sahanlarda yenirdi. Yahni dediğimiz et yemeği, "kuzu kazanı" denilen büyük kaplarda salçalı olarak kavrulup sulu olarak pişirilir ki servis esnasında kokusu cihana yayılırdı.

Et yemeğinin ardından, ince

açılmış yufkalardan, ortasına kavrulmuş kıyma ve maydanoz konularak hazırlanmış "su böreği" gelirdi.

Su böreğinden sonra sıra pılava gelirdi. Pilav, Osmancık pirinci ve et suyu ile hazırlanır, üzerine de bolca tereyağı ekilerek masalara servis yapılırdı.

Düğün yemeğinin son yemeği Çorum Baklavası olurdu. Çorum Baklavası meşhurdur. Çorum Baklavası, un içine yeteri kadar yoğurt, yağ, yumurta, sirke katılarak yoğurulup; nişasta ile çok ince açılan yufkalardan olurdu. İçine bolca Oğuzlar Cevizi konup, kalın oklavalarda dürülüp hafif sıkılarak, büyük tepsilere dizilerek hazırlanırdı. Adına "sıkma baklava" da denirdi. Hazırlanan Çorum Sıkma Baklavası bir gün ev içinde kurutulur; kuruyan baklavalardan

üzerine bolca kızartılmış tereyağı dökülerek, özel simit fırınlarında kızartılırdı. Kızartılan baklava servis yapılmadan bir gün önce, gerçek şekerle hazırlanan tatlandırıcı ile tatlandırılırdı. Hazır tatlandırıcılar asla kullanılmazdı.

İşte Çorum düğünlerinin vazgeçilmez yemeği bu beş çeşitten (çorba-et-su böreği-pirinç pilavı-Çorum baklavası) hazırlanarak davetlilere sunulur ki; bunun adına Çorum Beşlisi denir.

Çorum düğünlerinin yemeği Çorum Beşlisi, kadın usta aşçısı kontrolünde hazırlanırdı. Usta kadın aşçıya, düğün sahiplerinin yakın komşu kadın-kızları; akraba kadınları yardım ederdi. Düğün yemekleri çok kalabalık olurdu. Yemek iki gün üç gün devam eder; her gün yüz elli-iki yüz kişilik gruplar halinde çok coşkulu yemek yenirdi. Yemek sonunda da sazlı sözlü; oyunlu-halaylı neşe devam ederdi.

Tek katlı avlulu evler apartmana dönüşünce, sonraları Çorum düğünlerindeki bu toplu yemekler, düğün sahiplerinin anlaştığı lokantalarda; lokantacının hazırladığı yemekler davetlilere verilmeye başlandı. Sanki karnın acıkınca lokantaya gidip karnını doyurduğun gibi... Daha sonraları da özel düğün salonları yapılarak, düğünler, büyük bir ses kirliliği ortamında yapılr oldu.

Her yörenin böyle güzel adetleri unutulduğu gibi, düğünlerde ve dini bayramlarda Çorum'da hazırlanan Çorum Beşlisi de unutuldu.

Şimdi, bugünkü kuşak, önceki düğünlerin ne neşesine ulaşabiliyor, ne de Çorum Beşlisi'nin tadına. Hatta sorsanız "Çorum Beşlisi nedir?" diye, bilmezler bile. Oysa o günlerin düğünleri eş-dost; hisım-akraba; komşulukların tavan yaptığı yardımlaşma ve dayanışma açısından çok daha güzeldi... Yemekleri de nefis...

DEVENİN TONGURDAĞI

■ Hasan Ali KALAYLIOĞLU

Açıklama:

Deve yapımı, eski İskilip düğünlerinin bir lüksü olup genellikle varlıklı ailelerin düğünlerinde görülen bir gelenektir.

Üç gün devam eden İskilip düğününde devenin ilk görevi cumartesi günü öğle vakti kadın, erkek ve çocuklardan oluşan kalabalık bir oğlan evi topluluğuyla yürüye yürüye kız evine gidip gelmektir. Buna gınôma (kına koyma) denilirdi. Yüzlerce kişiden oluşan bu konvoyun en önünde deveyle birlikte çocuklar gider, onları köçek ve davul-zurna ekibi izlerdi. Arkalarından gençler, sonra kadınlar ve en arkada da erkekler şeklinde bir diziliş olurdu. Deve, köçek ve davul-zurna ekibi, yolda ve kız evinin önünde çeşitli gösteriler yaparak herkesi başına toplar, deve ise ara sıra çocukların üzerine yürüyüp boynundaki tongurdak denilen çanı tangırdatarak onları korkutup kaçırdı.

Aynı konvoy, cumartesi akşamı kız evini ikinci kez ziyarete giderdi. Burada her iki tarafın kadınları kenarları kapalı bir yerde kendi düğünlerini yapırlarken, dışarda ise erkek tarafının gençleri davul zurna eşliğinde köneğin oyununa eşlik ederdi. Bu arada deve de onlardan aşağı kalmaz, tongurdağını tangırdatarak ortalıkta gezinip dururdu. Ayrıca bu gece ziyarete gidiş ve dönüşler sırasında kız evinin olduğu mahallenin çocukları tarafından konvoydakilere pusu kurulup taşlanarak protesto edilir, bu yüzden konvoyun geri döndüğü bile olurdu.

Devenin son görevi ise pazar günü öğle ile ikinci arası yapılan gelin alma konvoyu sırasında idi. Bir gün önce olduğu gibi büyük

bir tantanayla kız evine gidilerek gelin alınıp gelinirdi. Gelinin düğün evine girerken bereket ve uğur getirmesi dileğiyle su dolu tası tepip yuvarlamasından sonra yapılan duayla birlikte konvoy üzerine şeker ve para saçılmasıyla konuklar dağılırdı. Akşam ise damat yatsı namazı için arkadaşlarıyla birlikte camiye gider, namazdan sonra da tüm cemaatin birlikte söylediği özel bir ilahi ile eve getirilip içeriye kaçarken de yumruklandıktan sonra topluca dua edilerek düğün sonlandırılırdı.

Günlerden cumaydı ve başta çocuklar olmak üzere tüm mahallenin sabırsızlıkla beklediği düğün, ikinci vakti tokmağın davula indirdiği darbeyle nihayet başladı. Düğün evinin hali vakti yerindeydi. Bu nedenle de görkemli bir düğün için tüm hazırlıklar tamamlanmıştı. 15 dolma kazanı tren gibi yan yana dizilmiş, davullar çifte tutulmuş, kadın düğününün yapılacağı avlunun etrafı iyice kapatılmıştı. Ayrıca da Çeltek'e haber salınıp köçek bile getirilmişti.

Eee, bu kadar görkemli bir düğün hiç devesiz olur mu? Hemen Tepeyakası'na bir atlı gönderilip deveci takımı çağrıldı. Bu haberin çocuklar arasında duyulmasıyla hepsini de heyecanla karışık bir sabırsızlık aldı. Çünkü mahallede birkaç yıl içinde yapılan düğünlerde deve olmamıştı.

Akşamüzeri sokakta hem oynayıp hem de yolu gözleyen çocuklar, giden haberci ile birlikte dört tane daha atlının gelmekte olduğunu görünce düğün evine doğru koşmaya başladılar. Hem koşuyorlar, hem de bağırıyorlardı:

-“Deveciler geliyoooooorrr! Deveciler geliyoooooorrr!”

Onların ilgisi düğünden çok, deve yapılacak olması üzerineydi. Düğünü her zaman görebilirlerdi ama deve yapılması her düğünde olagelen bir şey değildi. Bu nedenle daha mahallede dedikodusu duyulur duyulmaz, hepsinin ilgisi de buna odaklanmıştı.

Deveciler üç kişiydi. Yedekte getirdikleri diğer attı ise deve yapımında kullanacakları malzemeler vardı. Çocukların etraflarını sarıp merakla onlara baktıklarını gören düğün sahibi:

-“Çekilin şuradan! Neredeyse adamların ağzına gireceksiniz. Açılın da bir nefes alsınlar. Hem deve yarın gınômaya (kınakoyma) giderken yapılacak, şimdi boşuna bekliyorsunuz.” diye bağırarak onları azarlayıp kovaladı.

Gerçekten de şu anda beklemelelerinin hiçbir anlamı yoktu. Zaten akşam da olmuştu. Bu nedenle yavaş yavaş evlerine dağıldılar.

Ertesi gün, mahallenin çocukları kahvaltılarını alelacele yapıp düğün evinin önüne koşmuş, heyecanla deve yapımının başlamasını beklemeye başlamışlardı. Bu anı kaçırmaya hiçbirinin niyeti yoktu. Nihayet dün gördükleri adamlar, ellerinde bir sürü malzemeyle kapı önünde görününce hepsi de oyunu bırakıp adamların çevresine doluştular. Onların da bu ilgiden hoşnut oldukları keyifli keyifli gülmelerinden anlaşılıyordu. İçlerinden birisi elindeki yüklerinden çok ağır olmayanları çocuklara vererek:

‐Haydi bakalım, bunları karşıdaki boş arsaya götürün. Biz de ağır olanları getirelim. Deveyi hep birlikte orada yapacağız, siz de yardım edeceksiniz.‑ deyince, verilen yükleri kapış kapış alarak arsaya koşuştular.

Biraz sonra adamların da gelmesiyle deve yapımı başladı. Bu işin ustası oldukları her hallerinden belliydi. Çocuklar da onların çevresinde halka olup oturmuşlar, her şeyi en ince detayına kadar büyük bir merakla izliyor, kendilerinden bir şey istendiğinde de severek yardıma koşuyorlardı.

Devenin baş, boyun ve kuyruk kısımları önceden hazırlanarak getirilmişti. Esnek dallar sepet öreri gibi örülerek boru şekline getirildikten sonra her yeri beyaz kıllı keçi postuyla kaplanarak aynen devenin boynuna benzetilmişti. Boynun bitip gövdenin başladığı yere bir ağaç parçası tutturulmuştu. Kafası ise gene keçi derisinden imal edilmişti. İçi kâğıtla doldurulup kafa şekli verilen deriye göz, burun ve ağız bölümleri boyayla çizilerek boyunla birleştirilmişti. Ayrıca, boynundan aşağı tongurdak denilen büyükçe bir çan sallandırılarak bu görünüşü ile deve başına çok ama çok benzetilmişti.

Devenin sırt ve karın bölgesi olarak kullanılmak üzere bir çocuk beşiği getirmişlerdi. Beşiğin üst kısmındaki sap yerinin tam ortasına kalın bir yastık bağlanarak yükseltip üzerine kenarlardan sarkacak genişlikte uzun ve ince kilimler örtüldüğünde bu yükseltinin devenin hörgücü gibi olması sağlanmıştı. Gene keçi derisinden kesip getirdikleri uzunca bir deri parçasını da kuyruk yerine arka tarafa yerleştirilince devenin yapımı tamamlanmış, sıra ayağa kalkmasına gelmişti.

İki kişi üzeri tamamen kilimlerle kaplanmış beşiği biraz havaya kaldırıp birisi ön diğeri de arka tarafına yerleştikten sonra doğrulduklarında deve birdenbire ayağa kalkmış oldu. Üçüncü kişi, devenin baş ve boyun kısmının altındaki uzunca dal parçasını devenin ön kısmındaki kilimlerin arasından içeri uzatarak önde dikilenin eliyle tutması sağlanınca ortada gerçekten bir deve dikiliyormuş gibi oldu. Öyle ki, kilimlerin altında dikilen iki kişinin sadece ayakları görünüyordu.

Üçüncü kişi, devenin başına bağlı urganın ucundan tutarak çektiğinde görünmeyen kişiler o tarafa yürüyerek devenin istenilen yöne gitmesini sağlıyordu. Elinde kırbaç denilen deriden yapılmış bir sopa vardı. Deve, ara sıra kafasını sallayıp boynundaki tongurdağı tangır tungur öttürünce çocukların korkuyla kaçışmalarına neden oluyor, bazen de gerçekmiş gibi kuyruğunu iki yana sallıyordu. Çocuklar, devenin yapılışının her aşamasını, en ince ayrıntısını bile kaçırmadan izledikleri halde, şimdiki görüntüsünden yine de

korkmaya başlamışlardı. Bu da devenin başını tutan kişiyi iyice keyiflendiriyor, deveyi onların tarafına çekip gövdesine doğru bir de kırbaç şaklattıktan sonra;

‐Kaçın haaa! Geliyo haaa! Sizi yiyecek haaa!‑ diye bağırarak onların kaçışmasına neden oluyordu.

Çocuklar için düğün demek, eğlence demektir. Pazar günü akşamına kadar eve sadece yatmadan yatmaya gidecekler, yemeklerini bile düğün evinde yiyeceklerdi.

Oyun kenti İskilip çocukları için düğün de bir tür oyundu ve onlar bunun bilincindeydi. Bu nedenle de sonuna kadar bu anların tadını çıkarmakta kararlıydılar. Yanlarında imal edilen devenin gerçek olduğuna kendilerini öyle inandırmışlardı ki, az sonra arkadaşlarından birinin devenin ağzına ekmek vermek istemesini bile hiç mi hiç yadırgamadılar. Çünkü onlar için oyun aynı zamanda bir yaşam biçimiydi.

Sevgiye Adanmış Bir Yaşam: ÂŞIK BORANİ

■ İbrahim GÖSTERİR

Gerçek adı Halil Çimen olan Âşık Borani, 1943 yılında Çorum'un Sarimbey köyünde doğdu. On iki çocuklu kalabalık bir ailenin sondan üçüncü çocuğuydu. Sıkıntılar içinde geçen çocukluk yıllarında köyünde çobanlık yaptı. Sonraki yıllarda geçimini ekicilikle sağlayan Borani'nin halk şiirine ilgisi çobanlık yıllarında başladı. Çorum toprağının yetiştirdiği usta ozanlardan Âşık Borani. Somut olmayan kültürel mirasımızın önemli bir temsilcisi, bir kültür hazinesi.

Borani; sazda, sözde usta bir ozan olduğunu daha otuz yaşında iken kanıtladı. Çorum'da halk ozanları arasında düzenlenen bir şiir yarışmasında birincilik kazanınca Konya Âşıklar Bayramı'na katılmaya karar verdi. 1973 yılında Konya'dan türkü dalında birincilik alarak döndü. Bundan sonra Türkiye'nin değişik yerlerini dolaşarak tanınmışlığını artırıp ozan çevresini genişletti.

Çorum'da ise kısa adı ÇEKVA olan Çorum Eğitim ve Kültür Vakfı'nda yapılan Sanat Dostları toplantılarına 1999 yılından başlayarak eşi Sevim Hanım'la birlikte katıldı. Bu toplantılara renk katan ozanlardan biri oldu. Burada Çorum'un seçkin ozanlarından, yazarlarından oluşan bir çevre edinerek şiirlerini paylaştı.

Borani'nin sanatsal yetkinliğinin en önemli kaynağı okuduğu kitaplardı. İlkokuldan başka öğrenim görmeyen, usta çırak ilişkisi içinde yetişmeyen ozanın ustası bir bakıma okuduğu kitaplar oldu. Yoğun okuma edimiyle, Batı'nın akılcılığının, Doğu'nun gizemciliğinin kapılarını araladı. Yunus'tan Mevlana'dan, Hacı Bektaş Veli'den bütün insanlığa aynı gözle bakmayı öğrendi. Bu konudaki düşüncesini;

*Hile bilmem insanlara al etmem
Fitneyle fesadın peşinden gitmem
Din dil mezhep farkı gözetmem
Bütün insanlığa bir demişim ben*

dizeleriyle somutlaştıran Borani, zamanla din, dil, mezhep, cinsiyet, ırk gibi bütün ayrımları dışlayan, insanlığı insan sevgisinde birleşmeye çağıran bir söylem geliştirdi.

Borani, okudukça şiirin ana gereci olacak dilin inceliklerini de öğrendi. Türkçenin söz denizinde kulaç attıkça söz dağarcığı genişledi. Dilimizin anlatım gücünün, anlam zenginliklerinin tadını aldıkça şiirlerinin niteliği de değişmeye başladı. Daha anlamlı, daha akıcı, daha incelikli söyleyişlerin egemen olduğu duygu yüklü şiirler yazdı. Daha önce duyulmamış söyleyişler, şaşırtıcı imgeler, hiç kullanılmamış bağdaştırmalar, uyaklar buldu. Bu becerisiyle sözcüklere öyle anlamlar yükledi ki her sözcük şiir kalesinin burçlarına örülen bir köşe taşı oldu. Ozanın şu dörtlüğündeki "hırsız" sözcüğüne yüklediği anlama bakınız:

*Sevgiyle okurum sevgi yazarım
Sevgi alır sevgi satar pazarım
Sevgi söyler sevgi çalar gezerim
Sevgi bankasının hırsızıyım ben*

Karacaoğlu'nın sözü kendine bıraktığını söyleyen Borani, aşk şiirlerinde iflah olmaz bir romantik oluyor. Diyor ki;

*Ayrılık hasretlik yaktı pişirdi
Ovalar döl tuttu yayla aşerdi
Kapımdaki kuru kütük yeşerdi
Sen hâlâ gelmeyi düşünmüyorsun*

Tekke şiiri alanında esinini Yunus'tan alan Borani, insan sevgisiyle esrimiş bir derviş oluyor. Öte yandan toplumsal, bireysel bozuklukları, yozlaşmaları gerçekçi bir gözle eleştirerek çağına tanıklık etme sorumluluğunu da yerine getiriyor.

Borani, şiirleri konusunda, "Aynadan baktım, aynama yansıyanları yansıttım." diyor. Aynasındaki insanı "Konuşan Kur'an" olarak yüceltip kutsallaştırıyor. İnsan gönülünü Kâbe olarak görüyor. Bu bakış açısıyla insan sevgisine yöneliyor. Dünyaya geliş nedenini de sevgiyle açıklıyor

Borani:

*Ben dünyaya sevmek için gelmişim
Sevgisiz saraya kurulmam ki ben
Ben Allah'ı insanlarda bulmuşum
Gidip başkasına sarılmam ki ben*

Boraniye göre doğruluk, dürüstlük, sevgi, barış, hoşgörü insanı insan yapan erdemlerdir. Ancak sevgi bunların önkoşuludur. Sevginin olmadığı yerde ötekiler barınamaz. Çünkü sevginin ürünüdür insan. Yaşamı boyunca sevgi dizeleri yazan Borani, sevgiyi öylesine önemsiyor ki onu bütün insanların öğrenmesi gereken bir bilim olarak görüyor. Ona göre birlik olmanın, dostluk kurmanın, barışık yaşamının tutkalı sevgi.

*Âşık Borani'nin birlik emeli
Sevgiyle konuşup sevgi demeli
Sevgi olsa dostlukların temeli
Bu dünyada kavga dövüş olur mu?*

Dünyadaki bütün sorunların çözümünü sevgide arıyor Borani. Onu bu dünyaya bağlayan en önemli bağ sevgi bağı olmalı ki ona göre sevginin olmadığı bir dünya yaşanılabilir bir yer değildir. Ozan, sevgisiz bir dünyada beş dakika bile duramayacağını şu dizeleriyle dile getiriyor:

*Âşık Borani'yem bitmiyor derdim
Ben gönlümü sevgi aşkla everdim
İki dakika durur isem namerdim
Sevgisiz sevdasız aşksız dünyada*

Borani'nin bir "Sevgi Toplumu" ütopyası var. Bu ütopya, bütün insanlığı sarıp sarmalayacak, insanları sevginin sıcaklığında eritecek, katıp karıştıracak bir dünya kurma ütopyasıdır. Bu nedenle insanı ezen, sömüren, yalnızlaştıran, sevgisizleştiren her olguya karşı çıkıyor. İnsanlar arasındaki sevgi bağlarını gevşeten, güçsüzleştiren her olumsuzluğa cephe alıyor.

Kısaca, dünyaya geliş nedenini "Ben dünyaya sevmek için gelmişim" diye açıklayan Borani, son söz olarak, "Benim mezarım sevgiyle kazılsın / Başıma severek öldü yazılsın." diyor.

Yaşayan kültür hazinemiz Âşık Borani'ye sağlıklı bir yaşam dileyerek buraya bir şiirini alıyorum.

İNSAN SEVGİSİNDE BİRLEŞEK

*Mademki hepimiz Hakk'ın kulu
İnsan sevgisinde birleşek n'olur?
Neden husumetle kinle doluyuz?
İnsan sevgisinde birleşek n'olur?*

*Sevgi ilaç olur kanserli derde
Sevgisiz yaşanmaz görülmüş nerde?
Tüm savaşlar dursun olduğu yerde
İnsan sevgisinde birleşek n'olur?*

*İnsanın yüreği olmasın katı
Mazlumu ezmesin zalimin atı
Ayırt edilmesin doğuyla batı
İnsan sevgisinde birleşek n'olur?*

*Sevginin değeri ölçülmez sonsuz
İnsan yaşayamaz inan ki onsuz
Bir dünya kuralım kavgasız kansız
İnsan sevgisinde birleşek n'olur?*

*Âşık Borani'yem bitsin bu dava
Neden değişmiyor bu çirkin hava?
Bütün insanlığa selam merhaba
İnsan sevgisinde birleşek n'olur?*
(2016)

*Halkbilimci Prof. Dr.
Hayrettin İvgin - Âşık Borani
(2016)*

*İbrahim Gösterir - Âşık Borani
(2016)*

Bir Mülteci Yaşam Öyküsü: NAJLAA

Hasan KAHRAMAN

2011 yılında başlayan Suriye iç savaşı sonrası ülkemize çok sayıda sığınmacı geldi. Geçici koruma kapsamında giriş yapan bu sığınmacılar 3.500.000 sayısını aşmış durumda. Oldukça zor ortamlarda yaşamaya çalışıyorlar.

92

Şehir Defteri
Nisan 2020

Şehir ve İnsan

İlimizde ise Iraklılar ağırlıklı olarak bulunuyor. e-okula kaydı olan 3500 civarında yabancı öğrencimiz var. Kaldıkları süre içerisinde okul çağındaki bu öğrencilerin eğitimi entegrasyon açısından önem arz ediyor. Milli Eğitim Bakanlığı Hayat Boyu Genel Müdürlüğü'nün Avrupa Birliği fonuyla yürüttüğü "Suriyeli Çocukların Türk Eğitim Sistemine Entegrasyonunun Desteklenmesi Projesi" (PIKTES) ile önemli çalışmalar yapılıyor. 26 ilde oluşturulan koordinasyon ekipleri ile çalışmalar yapılan projenin ikinci fazında Çorum da yer alıyor.

PIKTES Projesi okula devam eden öğrencileri dil öğrenimi konusunda geliştirdiği uyum sınıfı programına alarak öncelikle Türkçe'yi öğrenmelerini hedefliyor. Dönem sonunda uygulanan Türkçe Yeterlilik Sınavında başarılı

olan öğrenciler kendi sınıflarına yönlendirilerek öğrenimlerine devam ediyor.

Najlaa Mohammed Ayıd ALGUER Gazipaşa Ortaokulumuz uyum sınıfı öğrencilerinden. Dört yıl önce ailesiyle Musul bölgesinden/ Irak'tan ayrılarak Suriye üzerinden Türkiye'ye giriş yapmış. Akrabaları burada olduğu için Çorum'a yerleşmişler. Evleri hemen okulun karşısında...

Najlaa'nın abisi eve gelir elde etmek için çalışıyor. Küçük kardeşi henüz okula gitmiyor. Najlaa'nın sınıfını ziyaret ettiğimizde oturduğu sıranın yanındaki duvara asılmış karakalem resim dikkatimizi çekiyor. Yaşına göre çok başarılı olduğu hemen belli olan resmin sahibinin Najlaa olduğunu Öğretmeni Meryem Hanım'dan öğreniyoruz. En yakın arkadaşı

aynı zamanda akrabası olan Fayha.

Najlaa resim yapmayı çok seviyor. Evde annesine yardım ettiğini, boş vakitlerinde de resim yaptığını söylüyor. İlerde ressam olmak istiyor. Najlaa Türkiye'yi ve Çorum'u çok sevdiğini de belirtiyor. Fırsat buldukça Çorum'u gezdiğini, burada mutlu olduğunu ifade ediyor.

Genellikle bölgede yaşanan savaşın travmalarını atamayan çocuklar gibi Najlaa'nın da sessiz, çekingen, ürkek bir duruşu var. Hüzün ve sevinci aynı anda yüzünde görebiliyorsunuz. Aile büyüklerinin Irak'ta kaldığını, zaman oradaki arkadaşlarını, amcalarını özlediğini anlatıyor.

Najla şimdi uyum sınıfının birinci dönem sonunda yapılan Türkçe Yeterlilik Sınavında başarılı olduğu için beşinci sınıfa devam ediyor.

Ara Bul
Ayakkabı
Tamircisi
H Nuri Çilingir

93

Şehir Defteri
Nisan 2020

GÖNÜL BAŞKENTİMİZ KUDÜS

■ Ahmet TURGUT

Kudüs; on dört yıl boyunca Peygamber Efendimizin (sav) ve Onun indinde müminlerin ilk kiblesi olmuştur.

“Kudüs neyimiz olur?” sorusuna binaen zihinlerimizde beliren popüler cevap nedir?

“Kudüs, ilk kiblegâhımızdır ve Miracın Beldesidir.”

Evet; İsra Vakiasının yani Âlemlere Rahmet Efendimizin (sav) “bir gece yarısı Mescid-i Haram’dan alınıp Mescid-i Aksa’ya götürülmesi hadisesinin” son durağı ve “Uruc” olarak anılan “Resûlullah’ın (sav) gökler katına yükseltilmesinin” ilk basamağıdır Kudüs.

Nasıl ki; Mekke’nin incisi, Mescid-i Haram ise yahut Medine’nin öncelikli şiarı Mescid-i Nebevi ise, Kudüs’ün yüceliği de Mescid-i Aksa’dan gelir şüphesiz. On dört yıl boyunca Peygamber Efendimizin (sav) ve Onun indinde müminlerin ilk kiblesi olmuştur.

Sözlük itibariyle “Uzak Mescid” olarak anılır. Sanılanın aksine bir bina değildir. Üzerinde kırktan fazla insan yapısı eser bulunan yüz kırk dört dönümlük arazinin adıdır. İsminin uzaklık vurgusu içermesinin zahiri gerekçesi, vahyin indiği coğrafya olan Hicaz’a mesafesidir. Keza vazedilen uzaklık vurgusu, “Onu kendinize yakın edin!” mesajı gizler.

Nitekim Resûlullah (sav) “İmkânı olan her mümin şu üç mescitte namaz kılsın!” buyurarak, Mescid-i Haram’ı, Mescid-i Nebevi’yi ve Mescid-i Aksa’yı zikretmişti. Ziyaret imkânı olmayanların en azından kandillerinde yakılmak üzere Mescid-i

Aksa’ya zeytinyağı göndermesini istemişti. Yani fiili-zahirî vesileler eşliğinde Mescid-i Aksa ile “gönül bağı” kurmamızı...

Dikkat edileceği üzere yazımızın başlığı da Kudüs’ü gönümüzün başkenti olarak sunmakta...

Sahi, neler anlatır “gönül başkentimiz Kudüs” ifadesi?

Kudüs’le hukukumuzu genel olarak haberbültenleri üzerinden kuruyoruz. Kâh Siyonist işgalcilerin bölgedeki yeni zulümlerini görüp işittikçe, kâh ABD yöneticilerinin “Kudüs’ü İsrail’in başkenti olarak tanımaya davet etmesi” örneğindeki benzer kaygı verici gelişmeler yaşandıkça Kudüs’ü gündem ediyoruz.

Özetle; eloğlu Kudüs için bir şeyler yaparsa Kudüs’ü hatırlayıp ayağa kalkıyor, onlar durunca biz de duruluyoruz. Kendi geleneğimiz, güncelimiz, değerlerimiz üzerinden Kudüs’ü hatırlamak yahut Kudüs’le hukukumuzu ihya etmek gibi bir çabamız yok maalesef. Bu noktada merhum Ahmet Cahit Zarifoğlu’nun

o ikazı geliyor akıllara. Ne demişti hikmetin kalemi?

“Bizler önce gönüllerimizdeki Kudüs’ü kaybettik. Sonra eloğlu gelip Filistin’deki Kudüs’ümüzü işgal etti.”

Evet; yitip giden bir Gönül Kudüs’ü var. Öyle ki; coğrafik Kudüs’ün de ötesinde kelimelerimiz bile işgal altında. Öyle ki; “Burak Duvarı” demeyi unuttuk, işgalci Siyonistlerin dilince biz de “Ağlama Duvarı” diyoruz artık. Hatta “İşgalci” demeyi bile unutup “Yahudi Yerleşimci” demeye başladık. “İsrail Sorunu” tabiri yerine “Filistin Sorunu” ifadesini kullanıyoruz. “Daru’s-Selam” yerine “Jarusalem” namıyla Kudüs’ü anlatanlarımız bile var. İşgalci rejimin Mescid-i Aksa arazisi üzerinde yapmayı düşündüğü yapı için “Sion Tapınağı” demek yerine “Süleyman Mabedi” deniyor. Oysa Hz.Süleyman (as) sadece Müslümanların indinde bir Peygamberdir. Yahudiler onu yalnızca kral olarak görür. Nitekim Hz. Süleyman (as) adına bir mabet yapılacaksa bunu yapmak sadece bizim hakkımızdır.

Keza medya dilimiz de Siyonist argümanlar üzerinden ilerliyor. Öyle ki; “İsrail polisi Mescid-i Aksa’da şu kadar Filistinliyi tutukladı” kabilinden haberler dinliyoruz. Oysa “polis” denilen kolluk kuvvetleri devletlerin meşru topraklarında görev yapar. Mescid-i Aksa’nın da bulunduğu Kadim Kudüs, BM’ye göre Filistin toprağıdır. Aynı haberin “İşgal güçleri, Mescid-i Aksa’da Filistinlileri esir aldı” demesi gerekir. Lakin işgalin de ötesinde bölge ilhak edilmiş ve BM ile birlikte biz de bu ilhakı tanıyormuşuz gibi işgal kuvvetlerine “polis”, onların esir almalarına ise “tutuklama” diyoruz. Buraya dair dile bağlı daha nice gaflet ve dalalet örneği zikredilebilir pekâlâ. Verilecek her bir örnek, gönlümüzde yitip giden Kudüs’ün dilimize yansıyan farklı farklı yönlerini deşifre etmekte...

Tümünden her birinin müşterek mesajı nedir?

Esir olan Kudüs değil, Müslümanların akli ve iradesidir. Nitekim günün birinde Müslümanlar Kudüs’ü değil, Kudüs şuuru ve ahlakı Müslümanları kurtaracaktır.

Peki, gönlümüzdeki Kudüs’ü yeniden yakalamak için nereden başlayabiliriz? Aradığımız şey, bize Kudüs şuuru ve ahlakını işaret edecek temel ilkelerdir aynı zamanda.

İsterseniz Kurân-ı Kerim’e yönelim öncelikle! Hakikate dair tüm kelimelerin anavatani olan Kitaba...

Mushaf’ın ilk sayfasını ezberden bilmeyenimiz azdır. Yine çoğumuz mealini de bilir. Fatiha Sûresi ismiyle müsemma şekilde “açılış”tır. Hidayete ve hikmete açılan kapının anahtarıdır keza. Yedi âyetlik o ilâhi açılışın, son üç ayeti bir dua öğretir bize. Hatırlayalım!

“Bizi kendilerine nimetler verdiklerinin dosdoğru yoluna ilet! Gazaba uğrayanların yahut dalalete düşenlerin yoluna değil...”

Zikredilen/öğretilen bu dua, gerek üslup nazarında gerekse içerik itibariyle birçok dersler vazeder. Üslup açısından dikkate şayan ilk husus, duanın “Biz” diliyle yapılmasıdır. Yani “Ben” olarak yapılan teklî-şahsî niyazlar yerine aynı niyet-hedef ve müşterek değerler/referanslar etrafında buluşarak “bizleşmiş” bir topluluk olarak yapılacak duaya icabet edileceğini müjdeler.

Yine üslup itibariyle öğreniyoruz. Dosdoğru yolda yani “sırat-ı müstakim” üzere olmak için neyi istediğimizi –bu duaya göre nimetler verilenlerin yolu/hâli- bilmek kadar, neye karşı olduğumuzu –zikredilen duada gazaba uğrayanların ve dalalete düşenlerin yolu/hâli- bilmek de önemlidir. Bu ilkeyi özneler üzerinden muşahhaslaştırarak “Hz. İbrahim’i (as) izleyip Nemrud’a karşı olmak” veya “Nemrutluğun karşısında İbrahimi bir şuura ve ahlâka sahip olmak” şeklinde özetleyebiliriz.

İçerik açısından dikkati çeken ilk noktaysa, duada üç farklı ekolün zikredilmesidir. “Kendilerine nimetler verilenler” yani naim kullar, “gazaba uğrayanlar” (mağdubın) ve “dalalete düşenler” (dallin)...

Dikkat edileceği üzere her devrin iyilik-güzellik-doğruluk-hayır-hikmet ve hidayet rol modelleri tek başlık altında “Naim” olarak zikredilir. Oysa kötülüğün, çirkinliğin, yanlışın, şerrin ve cehaletin temsilcileri iki farklı modeldir. “Mağdubın” ve “Dallin”...

Tefsir literatürümüz ilgili hadis-i şerife dayanarak gazaba uğrayanları Yahudi(leşen)ler, dalalete düşenleri ise Hristiyan(laşan)lar olarak zikreder.

“Doğru soru ilmin yarısıdır” ilkesiyle beliren rahmete sığınarak soralım şimdi!

Fatiha Sûresinde bildirilen bu üç

ekol, nesiller boyu ve kendi geleneğini oluşturmuş şekilde hangi şehirde bir aradaydı?

Mekke mi? Hayır... Cahiliye dönemi Mekke’si bile naim addedilebilecek Hanifleri ağırladığı hâlde Yahudi ve Hristiyan bir geleneğe ev sahibi olmadı asla.

Peki, Medine?.. “Mağdubın” taifesinden üç Yahudi kabile asırlar boyu Medine’deydi. Lakin ne naim bir topluluk vardı Medine’de, ne de “dallin” ekolünün mümessili Hristiyanlar...

Evet; Fatiha Sûresindeki “Sırat-ı Müstakim’den olma” duasında zikredilen üç ekolün nesiller boyu bir arada olduğu ve birbirleriyle mücadele ettikleri sembol şehir Kudüs’tür sadece.

Nitekim biliyoruz ki; Hz. Musa (as), Hz. Davud (as) veya İsrailoğullarına gönderilen diğer Nebiler hep İslam inancı üzerelerdi. Lakin onlar bekâ âlemine göçtükten sonra birileri kendilerine tebliğ edilen İslam inancını/yolunu terk edip Yahudileşti. Benzer şekilde Hz. İsa (as), Hz. Meryem (ks) veya Havariler Müslüman iken arkalarından gelen birileri Hristiyanlaştı.

Yine Kurân’dan öğreniyoruz. Nisa Sûresi 69. âyet kendilerine ilâhi nimetler verilen naim kullar olarak nebileri, sıddıkları, şahitleri ve salih kimseleri zikreder.

Devir devir, nesil nesil süre gelen Hakk-bâtıl mücadelesinde sırat-ı müstakim üzere olanlar, bahsi geçen nebilerin, sıddıkların, şahitlerin ve salihlerin izinden yürüyenlerdir. Onların karşılarında ise her dönem birileri “mağdubın”, birileri de “dallin” olarak belirir.

Evet; şerrin iki veçhi vardır. Bu iki modelden biri ifratı, diğeri tefriti simgeler. Yani aşırılığın iki ucudur onlar. Keza sırat-ı müstakim olmanın temel alameti dengeli ümmet olmaktır. Kitabı tabirle “vasat ümmet”...

Örnekleyelim!

Mağdubın ehli olan Yahudilere göre dinin vaazı ve müjdesi doğrudan bu dünyaya dairdir. Öyle ki; Yahudi Kutsal Kitap literatürünün anayasası hükmündeki Pentatök'te ne "ahiret" kavramı geçer, ne "cennet cehennem" inancı.

Ahirete bağlı ebedi kurtuluşu kimliklerinin zaten garanti ettiğine inanırlar ve dünyevi nimetler sunmayan hiçbir ilkeyi ilâhi olarak benimsemezler. Özetle; kimliklerini ahiret hayatının, dini ise dünya hâkimiyetinin aracı olarak kabul ederler. Aynı gerekçeyle gözlerinin önünde ölüyü diriltmesine rağmen Hz. İsa'ya (as) iman etmemişlerdir. Zira Yahudi bakışa göre Peygamber dediğin dünya krallığı kurmalıdır. Romalı işgalcileri öldürmedikten sonra binlerce ölüyü diriltse dahi nâfiledir onların nazarında.

Mağdubın ekolünün alametlerinden olan böylesi bir ifrata karşı söylem geliştirirken tefrite düşen dallin ekolünün ilgili tavrına bakalım!

Hristiyanlara göre din, yeryüzü işlerine karış(a)maz. Sadece ahiret için lazımdır ve ölümlere hükmeder ancak. Bu bakış mimariyi de biçimlendirdiği için tüm kiliseler mezar taklididir. Karanlık ve kasvetli...

Yine aynı bakış, otu küsur yıl "Yaşayan İsa" ile ilgilenmez. Kendi algılarına göre onun ömrünün son bir haftasına tekabül eden "Ölüp Dirilen İsa" ile hukuk ararlar. Haliyle "Hz. İsa nasıl yaşadı? Yemek yerken ne yapardı? Biri ona seslenirse nasıl cevap verirdi?" kabilinden sorulara cevap aramazlar ve "Sünnet-i İsa" vazedeblecek hiçbir şeyle ilgilenmezler. Ebedi kurtuluş için Hz.İsa'ya benzemeyi değil, Onu sevmeyi yeterli görürler.

Böylesi bir ifrata ve tefrite aynı anda reddiye yapan naimlerin dosdoğru yoluna göre din, hem

dünya hem ahiret için gereklidir. Kimliğimiz kurtuluşumuzu garanti etmez, kişiliğimiz de mühimdir. Keza üstünlük, ırkta-nesepte-düşüncede değil, takvadır. "Sev-kurtul" yerine "Sev, sevdiğine benzemeye çalış ve öylece kurtuluşu ümit et!" formülasyonu geçerlidir. Sevilip örnek alınacak en güzel rol model olan Peygamber Efendimiz (sav), hem yeryüzü yaşamıyla örneğimizdir, hem de bizi ebedi yaşam olan ahirete hazırlar.

Mağdubın ekolü dini ikazlar üzerinden anlatır. Dallin ehli müjdeleri vurgular sürekli. Sırat-ı Müstakim ise aynı hedef kitleyi hem uyarır, hem müjdeler.

Mağdubın ekolü Allah'ı "ne olmadığı" üzerinden yani tenzih ile tarif eder. Dallin ısrarla Allah'ın "ne olduğunu" vurgulamak ister ve bu amaçla teşbih üslubunu yani benzetmeler kullanır. Salt tenzihçi dil, kullarından uzakta bir Tanrı tasavvur eder. Salt teşbihçi din dili ise kullarına benzeyen ve cisimleşmiş bir Tanrı kurgular. Bu işin sonunda Tanrı, baba haline gelir. Hz. İsa (as) ise haşa oğul...

Oysa dengeli-vasat ümmetin din dili tenzihi ve teşbihi aynı anda vurgular. O'nun (cc) gördüğünü ve işittiğini söylerken Allah'a bizdeki gibi göz ve kulak isnat edilmemesi için O'nun eşi, benzeri yahut zıddının olmadığını söyler. Allah'ın zatıyla ötelere ötesinde olduğunu vurgularken rahmeti, himayesi ve cümle işleriyle bize şah damarımızdan daha yakın olduğunu hatırlatır.

Evet; bu üç ekolün farklarına dair daha düzinelerce ilke sıralanabilir. Nihayetiyle biliyoruz ki; gönül Kudüs'ü mağdubın ve dallin ekollerini ibret için, naimleri ise örnek alınması gayesiyle anlatır.

Şimdi de Kudüs'ün müstakbel fatihlerini düşünelim isterseniz!

Sahi, Kudüs'ün fatihleri Fatiha'da sırlanmıştır. Dördüncü ayette

bildirildiği şekilde sadece O'na (cc) kulluk eden ve yalnızca O'ndan (cc) isteyen gönül erleridir onlar.

Rahman ve Rahim olan Rabbin, Din Gününün Sahibi (Malik-i yevmid-din) olduğunu bilen, işlerini rahmet üst ilkesiyle görüp azametli bir Hesap Gününün hepimizi beklediğini unutmayan kimselerdir.

Fatiha'nın ilk âyetince tüm âlemlerde Rabbine hamt edebilen naimlerdir. Böylesi azametli bir hamt için mağdubının ifratından da, dallinin tefritinden de uzak kalabilenlerdir.

Yukarıdaki hatırla(t)malar ışığında yenilenmiş bir bilinçle ikrar edebiliriz. Fatiha, Kudüs'ün Rabbinden bizlere en büyük nimettir ve Kudüs, misal-i Fatiha'dır. Onunla kurulan hukuka göre kimlerin "gazaba uğrayanlar" veya "dalalet düşenler" ile birlik olduğunu, kimlerin "kendilerine ilâhi nimetler verilenlerin" yolundan gittiğini tastamam gösterir erbabına.

Üstelik Kudüs'ü yâd edip onunla gönlünü arı duru hâle getirmek isteyenler için her gün kırk kez Kudüs'ü hatırlama fırsatı sunar Fatiha.

Yazının başındaki yargıyı hatırlayalım yeniden!

"Kudüs, ilk kiblegâhımızdır" demiştik. On dört asır evvel Cahiliye Döneminin kiblesiz yani kabullerini Hakk'tan değil, bâtıldan devşirmiş insanlarını rotası-hedefi belli olan "Ehl-i Kible" haline getiren ana vesileydi Kudüs.

Şimdi de insanlık rotasını yitirdi, kiblesiz durumdayız. Kabullerimiz ya Batı-perverlik üzerinden yahut Batı-karşıtlığı adına ille de Batı tarafından belirleniyor. Yeniden Ehl-i Kible olmanın/kalmanın en büyük vesilesi, Kudüs şuuru ve ahlâkı. Özetle; "Gönül Başkentimiz"...

Kudüs'ün ve Naim Kulların Rabbi, cümlemizi kelimenin her anlamıyla Ehl-i Kible eylesin!

Onyedinci Katta Hayat

“Kelebekler çıkabiliyorlar mı
Bu kata, canım oğlum
Ve sevgili gelinim?
Ya arılar, pervaneler?

Serçelerin konduğu oluyor mu hiç
Bu kadar yukarılarda
Balkon demirlerine?

Ya, aşağıda,
Yoksullara ve evsizlere
Tanrı'nın gündelik rahmetini
Ve sevgisini indiren
Şehir melekleri,
Komşu hakkı bırakıyorlar mı
Bu katta da
Kapının eşğine?

Yağmurun sesi duyuluyor mu, peki,
Toprağa ve gönüllere inen
Kozmik müziğin sesi?

Ağaçların arasından geçerken
Rüzgârın onlara alçak sesle
Anlattığı öyküler
Ve kulaktan kulağa taşıdığı
Sokak şarkıları,
Sevda şarkıları, peki?

Ya mektepli kızların, oğlanların
Kafileler halinde,
Sokağın hayatını
Ergen rüyasına çeviren
Geçişleri sokaktan?

Onların, bazen küçük bir derenin
Taşlardan sekişini,
Bazen bir dinleti öncesi
Yaylı ve nefesli çalgıların
Akord seslerini andıran
Gülüşmeleri, söyleşmeleri,
Bazen didişmeleri?

Ya, sokak satıcılarının aryaları,
Ya, ayı oynatanların
Tefleri, zilleri,
Çigan teraneleri?

Ya, yolda yürürken
Kitap okuyan,
Okurken de, ışıkla
Müthiş doğaçlamalar yapan
O (yani bu) yaşlı kaçık şairim
Sokak resitalleri, peki?”

Ne zaman ziyaretine gitsem,
Uçurumun dibinde
Dikilmiş benzeyen
O onlarca katlı yapılarda oturan
Oğullarımdan ya da
Kızlarımdan birini,

Ama dilimi tutuyorum, tabii,
Daha da katlanılmaz
Kılmamak için
O kadar yüksekteki hayatı,
Hayattan o kadar uzaktaki hayatı

Ve hilkatın,
Hem yerdeki,
Hem gökteki üslubundan
O kadar uzaktaki sanatı,
Canım çocuklarıma.

Cahit KOYTAK

